SCRISORILE

I-XXXII

CONSTANTIN NEGRUZZI

Scrisoarea I

(Primblare) Mai 1837

După ce trece Podul Iloaei — mișeniță de judani stremțoși și puturoși — călătorul respiră mai ușor mergând prin bogate fânațe și mănoase semănături, întovărășit de melodioasa cântare a crestoasei ciocârlii și a fricoasei prepelițe, pre care o precurmă din când în când cristeiul cu răgușitul glas. El s-ar lasa bucuros la o dulce reverie, dacă pocnetele biciușcei postilionului și prozaicele lui răcnete nu l-ar turbura. Dar iacă te apropii de Târgul-Frumos! Să nu te luneci a judeca după nume și lucrul! câte lucruri și câți oameni își ascund nimiccia sub pompoase numiri!

Acest târg a fost odată rezidință domnească; acum însă nici o urmă de antichitate în el nu se mai vede, decât numai o biserică făcută de Ștefan Marele; pe urmă ajunse a fi capitalie de ținut, iar acum nici aceea nu este. Târgul-Frumos de ce merge, se face urât.

Nu departe de aici, sunt apele minerale de Strungă, de însemnător folos la felurite boale; ele sunt însă neîngrijite. Pătimașul nu numai că nu găsește îndemânările trebuitoare, dar e nevoit să-și facă și casă de locuit; pentru aceasta, mulți părăsesc de a-și căuta lecuirea în patria lor, și sunt siliți a cheltui sume însemnătoare ca să se ducă să găsească asemine ape la Mehadia sau la Baden. În campania trecută mulți din bolnavii ruși s-au vindecat aice.

Aproape de Târgul-Frumos sunt încântătoarele domene a Ruginoasei. Călătorul primind aici ospitalitate, uită necazele unui supărător drum. El pare că se trezește transportat ca prin un farmec în un castel descris de Walter Scott, unde găsește pe lângă mărirea feodalității, gospodăria Poloniei și eleganța Franței; și dacă vechii noștri boieri — sprijeni a patriei și a tronului — ar fi avut idee de arta heraldică, negreșit n-ar fi uitat a scrie pe scutul lor deviza vechii Englitери *Dieu et mon droit*. Dar să ne întoarcem la drumul nostru. Vezi într-acea vale frumoasă — adevărat peizaj a Elveției — acel palat gotic, împregiurat de modeste case țărănești? Acolo sunt Miclăușenii. O cucerie sfântă te cuprinde privind cea bisericuță cungiurată de morminte îmbrăcate de răcoroasa pajiște. Crucele

aste de lemn umbrite de salcii pletoase vorbesc mai mult inimii decât măreţele mausolee de bronz şi marmoră ce arată lumei deşertăciunea oamenilor. Toate vestesc aici liniştea sufletului şi dulceaţa vieţii câmpeşti.

Să ne oprim aici în deal, ca să ne uităm puţin la acea frumoasă casă de pe culme, ce se pare zidită de mâna zânelor. Acolo este Şcheea.

Pe şesul acesta s-au înfrânt ambiţioasele planuri a ungurenitului român Matias Corvin, cărui de i-ar fi lipsit ambiţia, dupre talentele şi virtuţile lui, istoria pe dreptul l-ar pune în rândul lui Tit, ce numea pierdută ziua în care nu i se înfăţoşa prilej să facă vreun bine. Nu ştiu însă de ce privirea se osteneşte a se uita mult la această prea regulată arhitectură; poate pentru că lucrările nouă n-au acel grandios ce se vede în toate lucrurile bătrâne. Aici pe vale curge Siretul; mai încolo, pe un pestriţ prundiş se leagănă trândava Moldovă. Întocma ca o cochetă, după ce face multe cotituri, în sfârşit lângă Roman, vine de saruncă în braţele Siretului, amorezului ei.

Drumul mare este prin mijlocul a câteva sate de unguri, aduşi şi locuiţi aice de domnii români în vremea necurmatelor bătălii ce aveau cu rigatul Ungariei, căci ţara pustiindu-se adese de năpădirile duşmăneşti, domnii o împoporau cu prinşii ce luau de la vecinii lor. Colonii de aceste sunt şi în Besarabia, unde multe sate sunt locuite şi până astăzi cu ruşi (malorosiani).

În vremea aceasta am ajuns la Roman, dar trebui să ne coborâm din trăsură, şi n-ar fi nici o greşală dacă am merge pe jos până la gazdă, căci prin bortele şoselei de pe uliţa Romanului, suntem în risc să ne prăvălim, şi să ne rupem gâtul.

Politia Romanului întemeiată de romani şi numită *Praetoria Augusta* şi mai apoi *Forum Romanorum*, este catedră episcopală şi capitală de ţinut. Biserica episcopiei nu se deosebeşte prin altă decât prin o clopotniţă de mulţi ani începută şi tot nesfârşită. Nimic mai frumos decât situaţia acestui târg pe un vesel podiş îmbrăţoşat de Siret şi Moldova, şi nimic mai urât şi mai trist decât casele lui. Un lanţ de dughene le lemn, mucede de vechie, cu lungi şi spânzurate streşine, în care pentru toată marfa un rufos judan întinde traiste, frânghii şi băuturi, alcătuiesc una şi singura uliţă

a Romanului. Odată însă acest târg a fost mai locuit, cum se cunoaște din multe case ce sunt acum pustii.

Aproape de Roman, pe moșia Gâdinții, se mai văd încă urme din risipurile cetății Smeredava. Dar iacă am venit la Moldova. Vornicul Ureche zise că numele țării vine de la ea și de la căpauca lui Dragoș; greșăște însă bunul bătrân în astă închipuire ce și-a făcut-o singur. Țara fu numită pentru frumusețа ei de romani *Molis* Dacia*sau* Molis Davia*, și râul și-a luat nume de la țară. Aici iar pedestri trebui să trecem podul, dacă vrem să scăpăm întregi, căci podelele joacă ca tușele clavirului.*

Negura de neplăcere ce îți dă înăuntrul Romanului se împrăștie îndată ce ai ieșit din el. Drumul de ce merge se face mai vesel și mai pitoresc. Culmele aste îmbrăcate cu rădiuri umbroase, satele aste cu așezările mândre, munții azurii ce se privesc în depărtare, vegetația astă vie, toate te fac să uiți urâtul târgurilor. Satul prin care trecem este Bozienii; dincolo în stânga sunt Budeștii. Toate sunt frumoase în ținuturile Romanul și Neamțul ce se par o grădină. Natura pe toate le-a înzestrat deopotrivă; le deosebește numai gustul proprietarului.

Să nu trecem cu nebăgare-n seamă pe lângă Bălănești. În iazul acesta, precum odinioară în fântâna Ipocreni, ades se scaldă Muzele

*

Mergând înainte nu te poți opri de a privi cu răpire astă încântătoare vale ce se desfășură dinainte-ți ca un covor. Vezi cel pârâu care o despică în lung și seamănă de departe cu o cordea albă? Se numește Cracău. Artistul ar zugrăvi *con amore* acele sate vesele împregiurate de grădini ce se prelungesc pe ambe malurile lui, și acest întreit șir de munți ce se întind în amfiteatru pe orizon, tufoși și creți ca freza unei marcheze din veacul XIV, deasupra cărora în depărtare domnește Pionul, spărgând norii cu pleșuvul său creștet.

Iacă intrăm într-o văgăună ce pe ce merge se strâmtează. Vezi cele căsuțe grămădite sub poalele stâncoșilor munți? Ia-ți pălăria și te pleacă; acesta e târgul Petrii! Râulețul care l-am trecut de vro trei ori, călcându-l în picioare cu dispreț, profund de o palmă și abia zuzuind pe prundiș, cutremură-te, căci e Huejdul! Când Carpații se mânie pe petreni și le trimit nori ca să-și verse ploaie piste târgul lor, Huejdul

acest lin și ticnit, râulețul acest nensemnat se îmflă, prăvale orice-i iasă nainte, și furios sparge, trage, îneacă și după ce își răzbună de cei ce nu-l bagau în seamă, merge spumegând de se pierde în alte ape, agerul pârâu!

Biserica astă roșie este iar de Ștefan înălțată în cinstea Mergătorului înainte. Îndată ce câștiga o izbândă asupra neprietinilor, el nu lipsea a ridica și un monument în care să se mărească Dumnezeul războaielor și a îndurărilor; pentru aceasta în rar târg a Moldaviei nu vei găsi vreo urmă de a lui; și în vreme ce pomenirea multor urmași ai săi cu sunet a pierit, lucrările eroului român după trei veacuri și jumătate stau încă întregi în Moldavia ca și numele lui în inimi române.

Mai la vale este altă bisericuță făcută de eteriști; singură urmă ce a mai rămas din vestita Eterie! După fuga lui Ipsilanti și a ce Pe atunci locuia acolo prietinul nostru fabulist A. Donici.

lorlalte căpitenii, Iordache Olimpioti intrând în Carpați veni cu puțini bravi la Peatră și făcu astă biserică; apoi statornic în cugetul său, merse de se îngropă pentru relege și patrie sub zidurile Secului.

Poziția Petrii e foarte poetică. Ea stă între doi ascuțiți munțișori. Cest mai nalt se numește Petricica, celalalt Cozla. Amândoi stau falnici și amenințători deasupra ei, scăldându-și picioarele în apele Huejdului ce șerpuiește în vale, în vreme ce pe malurile lui, juna română culege *nu mă uita* ca să facă un buchet pentru amorezul ei.

Muntele e lasat pentru poet, și poetul pentru munte. Aici privind maiestatea naturii, el se inspiră de a cânta amorul și gloria, nu în zgomotul orașelor unde câte o privighitoare pribagă, în alee trase cu sfoara, sloboade niște sonuri tânjitoare și regulate ca muzica din califul de Bagdat.

Osian cânta între zăpezile Nordului, sub un cer brumos și posomorât.

Vale e me ama.

Scrisoarea II

(Rețetă) April 1838

Una din cele mai mari supărări a traiului din provinție este curiozitatea care un iașan deșteaptă, când, din nenorocire, vro nevoie îl silește a ieși în ținut. Abia apucă a se coborî din trăsură, și gloata curioșilor încungiură pre postilion.

— Cu cine ai venit?

— C-un boier. (Pentru postilion tot ce nu e țăran este boier.)

— Cum îl cheamă?

— Nu știu.

— De unde vine?

— De la posta din urmă. Și râzând că l-a pâcâlit, postilionul lasă pre curios să caute pre alții, ca să-i deie mai lămurit răspuns.

În vremea aceasta, locuitorul capitalei se culcă și doarme fără să știe ce revoluție a făcut venirea lui. Dar târgul fierbe până seara, când toți provințialii se adună și se așează la preferanț. Nu e vorbă decât de noul venit; șoșotesc, vorbesc, născocesc, alcătuiesc.

— Oare însurat e? — Tânăr e? — Bătrân e? — Ce caută? ce vrea? la ce a venit? — Știe franțozește? — Cum îl cheamă? — Ce familie? — A să șeadă aici? — Știe contradanțul cel nou?— și.... și... Îi vine cuiva, auzindu-i, să crăpe de necaz.

Măi dăunăzi vorbeam c-un june prieten de astă supărăcioasă boală de ținut, ce asuprește pre bieții iașeni.

— Eu am aflat o rețetă, îmi răspunse, cu care am scăpat. Am avut trebuință, sunt acum vro trei luni, să mă duc până la târgul... Cum am ajuns, a doua zi am dat un prânz mare, la care am invitat pre toți magnații târgului, mari, mijlocii și mici; barbați, femei, babe, fete ș.a.

S-au cam mirat de astă poftă, dar au venit cu toții. Am mâncat, am băut, și când am văzut că erau gata a se duce, i-am rugat să mai îngăduie puțin, și suindu-mă în picioare pe un scaun, le-am făcut acest cuvânt:

„Boieri, cucoane și cuconițe!

„Eu sunt de la Iași;

„Șed în casă cu chirie în mahalaua Păcurarii.

„Trăiesc din venitul unii moșioare ce am.

„Mă numesc B.B.

„Am venit aici ca să scap de tina și de pulberea Iașilor, și o să șed vro lună.

„Sunt trei ani de când a murit tatăl meu, și șepte de când a murit maică-mea.

„Am o soră măritată în Bucovina, care trăiește foarte bine cu bărbatu-său ce ține moșii cu anul, și are velniță cu mașină, și un unchi la București, care șede pe Podul Mogoșoaiei n.751.

„Sunt holtei, și n-am gând să mă-nsor.

„După slujbă nu îmblu.

„Nu-mi bat capul de politică, și n-am nici o opinie.

„Nu sunt nici bun, nici rău. La biserică merg rar. Nici fac, nici primesc vizite. Vorbesc puțin. Nu știu nici mazurcă, nici valț. Nu joc nici stos, nici vist, nici preferanț.

„Obicinuiesc a mă culca la șepte, și a mă scula la unsprezece ceasuri.

„Mă bărbieresc de trei ori pe săptămână.

„Iarna port pieptar de flanelă și galoși blăniți.

„Am două frace, trei surtuce și patru părechi pantaloni.

„Boieri, cucoane și cuconițe!

„Vă rog să nu bănuiți că vi le spun aceste, fiind chiar în interesul domniilor-voastre ca să nu vă mai osteniți a le afla. — Mă închin cu plecăciune!”

Ideea acestui june părându-mi originală și nimerită, o împărtășesc d-tale, ca una ce poate să-ți slujească și pe acolo.

Adio!

Scrisoarea III

(Vandalism) *Ianuarie 1838*

Imperiile și națiile au avut mărirea și căderea lor; ele însă și-au păzit naționalitatea subt orice împregiurări, căci deși prefacerile înrâureau în ființa lor politică sau morală, fiecare păstra încă o rază a vechiei sale, rază scumpă pre care o ținea ca un paladiu spre a-i sluji de scut apărător împotriva clevetitorilor originei sale. Din nenorocire în Dacia nu fu așa. Dacul se prefăcu în roman, romanul în român, și românul corcindu-se cu neamuri barbare și străine de el, ajunse în acea demoralizație și ignoranță în care și acum zace, și de care va fi greu a-l curăți.

Pre daci, nație scitică liberă și vitează, grecii în mândria lor îi numeau barbari, dupre proverbul lor favorit:

*

Nu știu însă de se cuvine acest nume unei nații care, învingând pre învingătorii lumii, avea un stăpânitor ce cerea Cesaru lui Dometian să-i trimită meșteri iscusiți în orice măiestrii pentru țara lui, și căuta păn-în fundul Asiei alianța regelui partilor, vrăjmaș jurat a romanilor, precum de asta ne spune Plinie cel june.

Traian cucerind Dacia o coloniză cu romani. Dacii se prăpădiră. Cei mai însemnați din ei, urmând pildei regelui lor Decebal, se uciseră unii pre alții ca să nu slujească de triumf la cei ce le fuseseră

tributari, iar care au mai rămas, se *romanіră*. Atunci Marele Împărat așezând oști în cetățile dace, zidi și altele ca să fie de stavilă provinţiilor nou cucerite în contra barbarilor. Când însă puterea colosală a romanilor începu a se pleca spre apus, când Roma încetă de a mai naște Bruți și Catoni, nori de ghinte barbare năpădind asupra ei, toți se strecurară prin Daco-România, aducând feluri de prefaceri triste în coloniile lui Traian. Ele zăcură deci pustiite și nepomenite de istorici până la sfârșitul veacului XIII, când cu înturnarea prinților lor din Transilvania, se începu o nouă eră pentru români.

Câte puțin-puțin, adunându-se pe lângă domnii lor, românii treptat ajunseră sub Ștefan Marele și Mihai Viteazul a fi respectați de învecinatele popoare; dar soarta lor fiind zavistuită de puterile vecine, Valahia obosită de atâte sângeroase bătălii și necurmate zbuciumări, se subjugă de puterea otomanilor ce era pe atunci în apogeul său. Moldavia privea cu lacrimi soarta sorei sale, și neputându-o ajuta, curând după moartea lui Ștefan, se supuse și ea protecției falnicului Suleiman ce îngrozise creștinătatea cu armele sale.

Sub jugul unei nații ce despreţuia științele, România — ce primise creștinismul în veacul III — căzu subt influința misionarilor greci a Constantinopolii, carii folosindu-se de credulitatea domnilor după vreme, introduseră în Daco-România slovele slavoane și goniră literele strămoșești. Aceasta fu cea întâi cauză a ignoranței în care se văzu România înfășurată, căci maimuțind pre Dumnezeul creator care poruncise să se facă lumină, călugării răspândiră întunericul, strigând: *Fiat nox*!

Pe lângă aceasta, îndarn aste nenorocite provinții suspinau după un repaos dorit, căci ațâțându-se războaiele între Rusia și Turcia ele slujeau de teatru. Transilvania scăpă de acest rău. Ea pare că se bucura de o liniște oarecare, liniște minciunoasă și amară!...

În adevăr, scăpaseră țările de tatari, pre care îi stârpiseră armele Rusiei, dar căzuseră sub osânda altor tatari mai cumpliți, pentru că aceștia nu prădau o lună sau două, prădau regulat câte șepte ani, și apoi când se duceau, ne lăsau spre răsplata averilor ce au fost stors, ciocoismul, luxul și corupția!...

Cine nu i-a cunoscut? Cine cu înfiorare nu-și aduce aminte de ei?

Tratatul de la Adrianopoli aduse țărilor recâștigarea a parte din drepturile pierdute de atâta vreme. Românul deșteptându-se din letargia sa, începu a se întreba pre sine ce gânganie bipedă este el pe lume, și în ce clas de animale ar putea intra? Cercetând origina și limba lui, se văzu că e roman, căci deși îi zic valah, valah va să zică italian, și moldav sau mol-dac nu va să zică slav. Ca să se încredințeze însă mai bine căută o istorie a țării lui. Cantemir în hronicul său merge numai până la înturnarea domnilor din Maramurăș. Ureche, Miron și alți hronicari au scris mai toți după tradiții făr-a îngriji datele. A trebuit deci să-și caute istoria în monumente și ruine!

În Ardeal nu mai află nici o urmă strămoșească. În Valahia vizită Caracalul, Turnul Severin; văzu restele podului lui Traian, căci valurile Dunărei respectaseră aceea ce oamenii n-ar fi respectat. Voi în sfârșit să găsească și în Moldova urmele strămoșești. La Roman căută să vadă cetatea Smeredava (cetate dacă), dar îi spuseră că la 1755 episcopul Ioanichie o dărmase cu porunca domnului Constantin Racoviță, pre care îl încredințase că în ruinele ei sunt comori, și cu peatra cetății făcuse zidiul episcopiei și a Precistei! Alergă la Galați să vadă cetatea *Caput bovis* numită de locuitori Ghertina. Vai! și pre aceasta vandalismul o surpa. Ciocanele spărgeau catacombele romanilor și cenușa lor o aruncau în vânt; iar cu peatra ei pavelau ulițile Galaților! Bietul meu arheolog încremeni la viderea unei asemene barbarii. Țipa, se încleșta de pietre; îl socotiră nebun și puțin a lipsit să-l închidă. În sfârșit vrând să-l aline, îi arătară două statuiete de bronz, un vas cu vro trei mii monede, și o colonetă de porfir . „Vandali! striga românul nostru, judecând de pe aceste, câte altele se vor fi stricat sau se vor fi luat, ce-ați făcut capitelele, bareliefele, lespezile cu inscripții? Nu vă temeți că se vor scula romanii ce au locuit aici, și vă vor face praf și pulbere?” Nime nu-l asculta; râdeau de omul acesta smintit, care credea că niște pietre pot sluji spre altă, decât a se zidi pivnițі, case, sau a se pavela ulițe; căci ce le păsă lor că sunt români și sfarmă urme romane? Ce le păsă? întemeiau încă o a opta minune a lumii, un monstruos monument vrednic de acești barbari, un târg pavelat cu anticvități în veacul XIX!

Zău, este rușine și păcat a videa pe toată ziua pierzându-se câte o urmă a Moldaviei împreună cu peatra pe care era însemnată! Pe toată ziua rupem câte o foaie din frumoasa carte a vechiei; și curând, când vom mântui ruinarea tuturor acestor sfinte ruine, nu ne va mai rămânea decât a striga ca acel troian care cel puțin luase cu sine pre Dumnezeii săi:

Fuit Illium!...

Ce frumos ar fi — zice un literat englez — de a videa pre vechea Romă înviind în una din coloniile, ce ea întemeiase în capătul imperiei sale! Dar când toate monumentele noastre vor fi numai o cenușă, oricare străin va avea obrăznicia a ne zice că am furat numele acest de român pre care îl purtăm, și ce-i vom răspunde?

Întru durerea ce ne sfâșie la privirea dărăpănării romanității, nu putem decât a striga asupra vandalismului, și a face o chemare la inimi nobile, știind că:

A tous les coeurs bien nés que la patrie est chčre! Monedele acestea le-au împărțit B... S... între ei. Ce a fost mai însemnat între anticvitățile găsite le-au luat dd. Mavros și Ventura și care a vrut și a apucat. La cabinetul din Iași nu s-a trimis mai nimic. David Urquart. Autorul acestui articol ce s-a publicat în „Albina românească” cu *învoirea cenzurei* , fu exilat la moșia sa nejudecat și neosândit — deși se găsea deputat — pentru ca să învețe a nu mai spune adevăruri crude.

Scrisoarea IV

(Un poet necunoscut) Mai 1838

Natura a lasat oameni meniți a trece necunoscuți pe calea vieții. Toată misia le este să resădească câteva flori în drumul lor.

Daniel Scavinschi era de neam român din Bucovina. Rămâind orfan în tânără vrâstă, se duse la Liov în Galiția, la o rudă a sa ce era spițer, pe lângă care, slujind calfă, învăță puțină botanică. Ca să se

supuie modei polone, mai adăogi un *schi* la porecla sa, și din Scavin se făcu Scavinschi. Învăță limba nemțească și o cunoștea bine, dar nu iubea pre nemți; pentru aceea, când muza română începu a-l supara, preferă a traduce din franțeză, deși o știa mai puțin decât pe cea germană.

Pe când el își petrecea zilele plămădind cantaride și pisând chinchină, la 1823, un boier moldav, înturnându-se de la Viena, îl cunoscu, și văzând în el dispoziții poetice și spirit deștept, îl îndemnă să vie la Iași ca să-și caute norocul, povestindu-i de acest Eldorado mai tot acele minuni ce le spune Sinbad marinarul în cele *O mie și una de nopți*.

Scavinschi părăsi bucuros o țară unde nu câștigase decât un *schi* la sfârșitul poreclei, și alergă la Iași, dar sărăcia și lipsa îl întovărășiră și aici. Muzele spăimântate și Apolon cu părul măciucă în cap fugiseră care încotro de groaza ianicerilor. Nime nu mai gândea la poeți ce ședeau ascunși prin poieți. (Iartă-mi acest rău calambur.) În darn Scavinschi scria imne asupra fericirii patriei, sonete pentru răsărita stea a Moldaviei, ode, epitalame în care toți zeii din Olimp figurau; cu folosul lor abia departa de un palmac lipsa, astă nedespărțită tovărășiță, care-l ținea strâns în înghețatele ei brațe! Hotărî să vândă participuri, dar puțini amatori găsi de limba nemțească, și apoi pedagogismul era stahia lui. El iubea liniștea, și copiii îi tocau la cap toată ziua; iubea muzele, și copiii făceau jucărei cu poeziile lui. De multe ori l-am găsit descleind un smeu ca să copieze vreun vers, pre care acum un băiet îl făcea să zboare mai presus de Parnas!

Pre lângă aceste, el era o adevărată jucărie a naturii. De o statură microscopică, precum însuși n-o ascundea, zicându-și: ...Daniel Scavinschi cel mititel la statură, Pre care-a plăcut naturii a-l lucra-n miniatură, și de o constituție foarte delicată, era un original de frunte. El trei lucruri iubea în lume cu un amor religios, cucernic, înfocat. Aste trei lucruri erau poezia, medicina și — musteții sale.

În adevăr, natura îl înzestrase cu o păreche de musteți resucite atât de mari, încât ar fi fost de falǎ celui întâi husar ungur; dar ele făceau un contrast foarte ciudat cu statura lui care — precum am spus — era mai mică decât mică.

Însă mania sa cea vătămătoare, pre care o câștigase de când fusese la spițerie, era ideea ce-și făcuse că, de nu va lua într-o zi medicamente, trebuie să moară. În toată dimineața, după ce sfârșea toaleta musteților, bea câteva pahare de dicoct; la tot ceasul lua hapuri, și seara picături. Spițeriile stricându-i sănătatea, înghițeau puținii bani ce câștiga, pentru că de multe orî îi lipsea pâine, iar medicamente niciodată. Într-o zi, ducându-mă să-l văd, l-am găsit înfășat piste tot într-un pleaster.

— Știi, i-am zis, că ai întrecut pre bolnavul lui Moličre? Ce este de capul tău? Nu vezi că te omori singur? Vrei să te faci sănătos și să scapi de ipocondria asta? Trimite pre Esculap și pe Ipocrat în pustii; vino cu mine la țară și urmează dieta care o urmez eu:

Dimineața vom mânca cotlete și vei bea un pahar de porter în loc de dicoct; la prânz jambon, macaroane, alivenci, cu vin de Odobești. Seara vom veni acasă osteniți, vom bea câte un ponci, ca să ne răcorim; apoi vom cina cu un ostropăț de iepure.

Ascultându-mă, poetul se făcuse galbăn ca ceara, și întinzând brațul spre mine, strigă:

— Ah! taci, mă rog, contenește! Taci, zic, dacă creștin ești! Nu vezi că mai îmi dau duhul de când de aste vorbești? Jambon, alivenci, porter!!! numai auzindu-le simt îndoindu-se suferința mea! Oh, mă tem că nu-mi va lucra pleasterul!

— Dar ce ai?

— Singur nu știu, dar nu mă simț bine.

Și să nu socotească cineva că consulta vreun doctor; însuși își închipuia ordonanțele, își făcea leacurile și se trata, deși acum nu-i mai lucra nici o medicină, deprins fiind cu ele.

Abia de trei zile mă înturnasem din Rusia, unde zăbăvisem câteva luni, când am primit un ravaș de la el, în care mă ruga să mă duc să-l văz îndată. L-am găsit în pat, și căutându-se într-o oglindioară, scotea câte un fir din frumoasele lui musteți și le punea într-o cutiuță ca pre niște prețuoase scule.

— Ah! bine ai făcut c-ai venit, îmi zise, socoteam că voi muri fără să te văd.

— Iar ți-a venit ipocondria?

— Acum e moartea, a ei vară primare, o cunosc bine. Aseară, văzând că nu-mi lucrează alte doctorii, am luat o doză mare de mercuriu, și azi mă trezesc că-mi cad musteţile...

Nenorocitul se otrăvise! Am sărit ca să trimit după un doctor. M-a înţeles, și întinzând mâna sa rece și veștedă, m-a apucat de braţ.

— E de prisos, îmi zise; macar de aș ști că voi scapa, tot nu voi să mai trăiesc. Nu voi să zică oamenii văzându-mă: Iaca Daniel Scavinschi, cel mititel la statură, Cărui îi căzu musteaţa, și e chiar caricatură.

Ţine acest pachet, urmă; să-l dai la adresa sa.

(Pe pachet scria: Scrieri a lui D. Scavinschi, să se deie la d. aga A. Sturza Miclăușeanul, ca să facă ce va voi cu ele.)

— Sunt mult dator acestui boier, adăogă după puţină tăcere; el pururea m-a ajutat la nevoie, și fiindcă n-am cum îi mulţămi altfel, îi las aste scrieri ca o suvenire de recunoștinţă.

Privirea acestui nenorocit așa de liniștit într-o stare atât de jalnică, la vrâsta de 32 ani, mă încremenise!

— Scavinschi! i-am zis, de ce atâta dezgust pentru viaţă? Cine știe poate...

— Viaţa mea, îmi răspunse curmându-mă, a fost foarte ticăloasă. Din cea mai fragedă vrâstă m-am însoţit cu lipsa, și numai moartea mă va despărţi de ea. Totdeauna am gândit că voi muri ca Gilbert într-un spital.

— Asta e soarta poeţilor, dar numele îţi va rămânea nemuritor; păcat că l-ai polonizat.

— De aș fi trăit în Rusia mi-aș fi zis Scavinov; în Germania, Scavinemberg, la Paris, Scavinevil, și la București, Scavinescu.

În vremea ce-mi vorbea c-un așa aer vesel, sfârșise operaţia smulgerii musteţilor (care, roase de veninul argintului viu, ieșeau cum le atingea) și închise cutia.

— Asta voi să mă întovărășească în mormânt, zise; apoi luă o lingură, o împlu dintr-o stecluţă și o înghiţi. În stecluţă era opiu. Se lăsă pe o perină și adormi zicând: „somn — lipsă — musteţi...”

Doctorul (după care trimisesem fără știrea lui) intră, se apropii, îl apucă de puls, dar îndată lăsă mâna să cadă ...

— Nu trebuie doctor, trebuie preot.

— Cum!

— Mort.

O sudoare rece îmi inundă fruntea; părul mi se zburli pe cap. Am ieșit tremurând și făcând cele mai triste cugetări asupra acestei ticăloase ființe ce se numește om.

Napoleon muri zicând: „Franție — oaste”.

Scavinschi zicând: „lipsă — musteți”.

Hoffmann moare de jale că i-a pierit motanul.

Scavinschi pentru că i-au căzut mustețile.

Firește, judecând, deosebirea nu e atât de mare...

Scrisoarea V

(Iepurărie) Februarie 1838

— Am venit să-ți spun, îmi zicea dăunăzi un domn (a căruia nume îl voi tăcea de respect pentru familia lui), că aseară în bufetul teatrului, N... mi-a zis mișel și mi-a dat o palmă pentru că spuneam că demoazel Désirée...

— Și când vă bateți?

— Să ne batem! Tu quoque, Brute! D-ta, pe care te socoteam mai cu minte decât alții, mă îndemni să mă bat c-un obraznic pentru că mi-a zis mișel și mi-a dat o palmă? Dar aș dori să mănveți d-ta cum se poate feri cineva de brutalitatea unui grosoman? Eu m-am adăpat cu sfintele precepte a lui Rousseau, și desprețuiesc înjurarea; apoi n-am fost destul de maltratat de limba și de mâna cutezătorului acestuia, ca să mă mai apuc acum să mă espun și țintei pistolului său? căci deși mă supără că mi-a zis mișel, dar m-ar supăra mult mai rău de mi-ar zice răposat. Dacăași fi pironit într-un secriu, de ar

putea să se laude în gura mare că m-a trimis ad patres. Mai bine să fiu de față ca să-i arăt că nici vreu să-l știu. Să zicem că l-oi omorî. Și pentru ce să mă fac ucigaș, eu care nu sunt născut vărsător de sânge? Și apoi oamenii or să zică că l-am gonit din lume pentru că mă temeam să fiu cu dânsul în ea. Se laudă dl că nu se teme de moarte. De vrea ca să-l credem, omoară-se singur, nime nu-l oprește, și îi făgăduiesc că șasezeci de ani voi întreba pre toți învățații și cărturarii ca să aflu de a făcut bine ori ba; și de-mi vor zice c-a făcut bine, atunci — numai atunci — mă voi sârgui până ce d-ta numești poltronerie și pre care eu o numesc bărbăție; căci, s-o știi d-ta, e bărbăție și curagiu a înfrunta cineva valurile lumii minciunoase, și a voi să trăiască cât de mult în astă vale a plângerei! Fanfaronul acesta poate și-a urât zilele; poate nu vrea să mai vadă soarele faptele lui. Fricosul! Eu care-mi închipuiesc cât e de întuneric în mormânt, și care iubesc lumina, nu voi să mă lipsesc de ea. Eu să mă săcer în floarea vrâstei, când am încă o grămadă de trebi în viață, pentru o ticăloasă palmă care puteam să i-o dau eu cum mi-a dat-o el? Să nu-i treacă prin gând! Și apoi ce mare treabă a omorî un om? câteva grăunțe de șoricească face cât și plumbul lui. Nu știe nătărăul că un purice viu face mai mult decât Napoleon mort!

Ei, spune-mi acum, domnul meu, care e mai brav, canibalul acesta care vrea sânge, sau eu, omul păcii, ce voi să trăiesc ca să-i arăt cât îl desprețuiesc, de vreme ce n-am gând să mă bat cu el?

Nu știu până la ce punt *iepurăria* poate degrada pre un om; n-am gândit însă că ea poate a-l face să afle sofisme, ca să vreie a încredința că face bine să se lase insultat și batjocorit.

Știu că duelul este un prejudeț ramas din timpurile barbare. Știu că e o absurditate a se bate cineva pentru ochii unei actrițe, fie verzi ori albaștri, și o nebunie a căuta sfezile și gâlcevile; sunt însă cazuri fatale când un om ce are cel mai mic simtiment de onor nu poate face altfel și trebui să se facă ucigaș sau jertfă, dacă nu voiește a lasa o pată numelui său, și o rușine familiei sale.

Făceam aste reflexii, uitându-mă la domnul acest care nu voia să se bată, și care aștepta un răspuns. Dar nepricepându-mă ce răspuns să-i dau altul, l-am luat de spate și l-am dat pe ușă afară.

Nu știu de am făcut bine.

Scrisoarea VI

(Catacombele M. Neamțu) August 1839

Nu departe de cetățuia Neamțu — a căria ruine se mai văd încă dărâmate de oameni și de timp — mai în sus, pe o vale ce se întinde verde și răcoroasă între două șiruri de munțișori umbroși, Alexandru cel Bun făcu la 1402 o bisericuță de lemn în cinstea s. Ioan Teologul, pe lângă care se adunară câtiva monahi; și pentru adăpostirea lor și a altor creștini în timpurile acelea pe când Moldavia se bântuia de războaie și de răscoale, zidi aproape de biserică și un turn de peatră.

Pe atunci înturnându-se de la Viena, Ioan Paleologul trecu prin Moldavia. Alexandru îl primi cu tot onorul cuvenit moșteanului imperiei Bizantine, însoțindu-l pănă la Galați. Spre răsplata ospeției ce primise, Ioan suindu-se pe tron îi trimise lui purpură și coronă împărătească, iar mitropolitului Iosif sacos și mitră; dar spre a-și învecinici pomenirea, trimise doamnei Anei, soției lui Alexandru, și o icoană făcătoare de minuni a Maicei Domnului.

Icoana aceasta se puse în bisericuța mai sus arătată. După trecere mai de un veac, Ștefan Marele, văzând că s-a mărit numărul călugărilor, începu a zidi la anul 1497, lângă bisericuța lui Alexandru-vodă, o altă biserică mare de peatră cu hramul înălțării, dar murind el la 1503, o sfârși fiiul său Bogdan, și aduse icoana Fecioarei acea hărăzită de Paleologul în biserica astă nouă, unde este și păn-în ziua de astăzi.

Această icoană se cunoaște că e făcută pe când arta zugrăviei era în decadință la greci. Desenul este grosier și coloritul slab.

Monastirea Neamțul — ce luase astă numire de la pârâul ce curge aproape — luă o întindere mare. Prin pietatea domnilor și a boierilor căpătă venituri însemnate, și astăzi această lavră nutrește la o mie cinci sute monahi, și oricare sarac află în toată vremea aici căutare și ospătare.

Mai multe biserici și paraclise se zidiră pe lângă aceasta, dar bisericuța s. Ioan Cuvântătorul de Dumnezeu, acea făcută de Alexandru cel Bun, deși învechită, sta pe lângă ele ca o sfântă relicvie doveditoare că ea a fost începătoare acestui locaș dumnezeiesc; însă învechindu-se foarte, se făcu în același loc alta de peatră, tot în numele s. Teolog, dar de o arhitectură nouă. Deși aceasta e mai frumoasă, mai grațioasă, e de jălit acea veche de lemn, și era de dorit ca astă de acum să se fi făcut întocmai dupre modelul bisericuței lui Alexandru-vodă. Din norocire tot a mai rămas turnul de care ți-am vorbit mai sus, care stă încă întreg cuprins într-un unghi a zidului monastirii.

Lângă biserica aceasta e mormântul monahului Chiril Carp, unul din ostenitorii și fundatorii ei. Alăturea stă mormântul monahului Platon, ucenic a cuviosului stareț Paisie. Frații ne-au spus lăudata viață a acestui călugăr, care deși privit de toată obștimea ca un cuvios, era cel mai smerit între toți, urmând porunca evangelică: „Cel ce vrea să fie mai mare între voi, să fie vouă slugă.” Prevăzându-și sfârșitul, cucernicul Platon s-a rugat să nu-l îngroape cu paradă, ci numai un preot să-l întovărășească la groapă spre a-i ceti rugăciunile morților; dar nu fu ascultată cererea lui. Toți slujbașii monastirii îmbrăcați în aurite vestmânte, cu cântări, tămâieri și făclii, plecară ca să însoțească rămășițele sfântului barbat; când iacă cerul se întărâtă, vântul stânge luminele, și ploaie vărsându-se în șiroaie, silește pre toți a-și căuta aciuare prin chilii.

Însă îndată ce a rămas mortul cu un singur preot, soarele sparge norii, ploaia stă atârnată în aer făr-a cuteza să cază, și înmormântarea cuviosului monah se sfârșește în pace și liniște.

Sub biserica astă nouă sunt catacombele monastirii, în care se pun oasele morților cînd le dezgroapă din umedul lor locaș, ca să deie locul lor altor morți mai proaspeți. Această hrubă e boltită; are șese stânjini lungime, trei lățime și șese palme de nălțime. O singură ferestrică ce sloboade o rază misterioasă pe o icoană a Mântuitorului care stă pe un tetrapod în fund, luminează acest loc funerar.Trei rânduri de poliți zidite de-a lungul păreților, iar pe sub ele dulapuri.

Ce se înșiră pe poliți ?—Tidve de morți ! — Ce se pune în dulapuri ? — Oase de morți ! Fiind laic, se numea Constantin Carp.

Când s-a deschis ușa și m-am coborât în acest azil a morții, un sfânt fior m-a cuprins ; și de n-aș fi fost pregătit pentru o asemenea priveliște sau de eram singur, aș fi căzut în genunchi, umilindu-mă dinaintea lui Dumnezeu, în fața acestei mulțime de morți. În adevăr, omul se simte cât e de mic înaintea marei puteri a lui Dumnezeu, înaintea astor oase mucede ce au avut odinioară carne și sânge ca noi!

După aceste întâi cugetări triste, altele mai lumești m-au cuprins. Aste capete așezate cu simetrie pe poliți, aste oase puse cu regulă în dulapuri, m-au mâhnit și m-au supărat. Ce sunt ele altă decât noi, rămășițe a celor ce au fost ca noi? Și nouă nu ne place a videa că se joacă cineva cu noi când trăim cu atât mai vârtos după ce am murit. Liniștea mormântului e mai de preferat decât astă regulă, unde tidvele noastre figurează ca șipurile în magazinul unui spițer.

Mai bine de două sute capete sunt pe aceste poliți de peatră; fiecare are lipit pe el câte o țidulă pe care e însemnat numele celui ce l-a purtat. Este de luat seama că unele din ele sunt mai pe jumătate putrede de rugina pământului sau de boalele de care au pătimit în viață. Un doctor Gall pipăindu-le, ne le-ar putea spune, și poate din știința cranologiei s-ar putea afla câte virtuți, câte virtuți au fost în ele.

Căutând aceste tidve, văzui una mai mică, mai delicată; osul era alb și luciu, dar nu avea nici o etichetă lipită pe ea. Monahul ce-mi slujea de cicerone mi-a spus că era a unii fete ce-a murit acolo, dar nu știu să-mi spuie mai mult. Curiozitatea mea nu se îndestulă cu atâta. Am întrebat, am cercetat și am descoperit o foarte tristă dramă, pe care îți voi spune-o altă dată, căci acum mă grăbesc a lasa pre morți, ca să mă întorc între cei vii.

Scrisoarea VII

(Calipso) Septembrie 1839

Știi că în anul 1821 a izbutit revoluția Greciei, și că ea își avu începutul la Iași. Precum în toate revoluțiile, asemene și în aceasta

s-au făcut mai multe eccesuri, căci totdeauna pintre patrioți se vâră oameni de acei care caută a se folosi de orice tulburare. După stricarea eteriștilor la Drăgășani și la Sculeni, toate căpeteniile ce erau mai de omenie fugind care încotro, țările noastre rămaseră în prada birbanților. Iașul se pustii. Orășeanii bejănăriră în Bucovina și Beserabie, unde găsiră azil.

Tatăl meu cu mine, după ce am petrecut iarna în ținutul Hotinului, în vara anului 1822 ne-am dus la Chișinău, ca să ne întâlnim cu rude, prieteni, cunoscuți, refugiați ca și noi.

Era curios a videa cineva atunci capitala Beserabiei, atât de deșeartă și de tăcută, cât se făcuse de vie și de zgomotoasă. Plină de o lume de oameni care trăiau de azi pe mâine, care nu știau de se vor mai înturna la vetrele lor, acești oameni, mulțămiți că și-au scăpat zilele, se deprinseră cu ideea că n-o să mai găsească în urmă decât cenușă, și, neavând ce face altă, hotărâră a amorți suferința prin vesela petrecere, care cel puțin îi făcea a uita nenorocirea. De aceea, nu videai altă decât primblări, muzici, mese, intrigi amoroase.

În toată însă această soțietate de emigrați și de localnici, două persoane numai îmi făcură o întipărire neștearsă. Aceste erau un om tânăr de o statură mijlocie, purtând un fes pe cap, și o jună naltă fată, înväluită într-un șal negru, pre care le întâlneam în toate zilele la grădină. Aflăi că junele cu fesul era poetul A. Pușkin, acest Byron a Rusiei, ce avu un sfârșit atât de tragic , iar tânăra El fu ucis în duel de cumnatul său.

cu șalul pre care toți o numeau *greaca cea frumoasă*, o curtizană emigrată de la Iași, numită Calipso.

Calipso îmbla tot singură. Numai Pușkin o întovărășea când o întâlnea la grădină.

Cum vorbeau ei (căci Calipso nu știa decât grecește și românește, limbi care Pușkin nu le înțelegea), nu știu. Se vede că 22 ani a poetului și 18 ani a curtizanei n-aveau trebuință de mult înțeles.

Pușkin mă iubea, și găsea plăcere a-mi îndrepta greșalele ce făceam vorbind cu el franțozește. Câteodată șădea și ne asculta oare întregi pre mine și pre Calipso vorbind grecește; apoi începea a-mi recita niscai versuri de a lui pre care mi le traducea.

Dar după o lună, m-am dus din Chișinău, și în primăvara anului 1823 m-am înturnat în Moldavia, fără să mai văd pre Pușkin, și fără să mai aud de greaca cea frumoasă. Câteodată însă, când ceteam poeziile marelui poet rus, și mai ales *Șalul negru*, aceste versuri ce sunt un poem întreg făcute înadins pentru tânăra fată, îmi aduceau aminte de acea femeie cu chip îngeresc, și doream să știu ce se făcuse.

. . . .

Într-o seară a lunii noiemvrie 1824 — era vicol și ploaie — la poarta monastirei Neamțu ajunse un june om, care cerea voie să intre. Hainele lui erau străbătute de apă, și el semăna obosit de osteneală. Portarul îl primi și îl găzdui până a doua zi când, după cererea sa, îl conduse dinaintea stărețului. El arătă că, fiind un tânăr străin și orfan, voiește a se călugări. Starețul îl rândui spre *ascultare* la un bătrân sehastru ce locuia afară de monastire, în munte, unde el petrecu trei ani în cea mai mare cucerie și umilință. Într-o dimineață, chemând sehastrul pre ucenicul din chilioara de alături, și văzând că nu-i răspunde, se duse ca să vadă ce face, dar îl găsi dormind de — somnul cel vecinic.

Când erau să-l îngroape, se găsi pe pieptul lui o hârtie în care scria aceste:

„Greșit-am, Doamne! Păcătuit-am, Doamne! și nu sunt vrednică a mă uita la cer; dar covârșească îndurarea ta mulțimea fărădelegilor mele! Doamne! miluiește și iartă pre păcătoasa Calipso!”

Tidva grecei cei frumoase am văzut-o în catacombele monastirei.

Scrisoarea VIII

(Pentru ce țiganii nu sunt români) Iunie 1839

Necăjit și obosit de lucrările *catagrafiei*, la care mă îndatorea sarcina mea de deputat, venisem ca să mai răsuflu câteva zile la moșioara mea, și să mă bucur de o mâncare mai bună, după o îmblare prin

sate de cinci luni, vreme în care nu mă hrănisem decât cu borș de pui, și de pui cu smântână.

Să nu socoți însă că eu, patriot, despretuiesc bucatele aste naționale; dimpotrivă. Dar când cineva, atât-amar de vreme, n-a mâncat decât pui, pare-mi-se că are dreptate a fi sătul de ei.

Așteptând macaroanele, mă primblam în grădinița mea care semăna cu un covor verde cusut cu flori, și pentru ca să nu-mi pară așteptarea prea lungă, ceteam o broșură a d. Kogălniceanu, intitulată *Esquisse sur l'origine et la langue des Cigains*. Cetirea asta mă aduse pe nesimțite la idei filantropice; gândeam la sclavia atâtor mii de oameni, și proiectam să vorbesc la adunare în favorul lor; apoi, figurându-mi disputa ce avea să stârnească propunerea mea, gesticulam vorbind singur, fără să bag seamă la un bun bătrân care mă privea cu mirare de câteva minute, și care negreșit mă socotea smintit. Acesta era vecinul meu Bogonos, pre care, adâncit în ideile mele, nu-l văzusem intrând.

Trebui să știi, prietene, că vecinul meu Bogonos e floarea vecinilor, și de-mi va abate vrodată să-mi vând moșia, am gând să pun în publicație, ca și Temistocle, că, pre lângă celelalte calități, ea se bucură și de un bun vecin. Figurează-ți unul din acei vechi boieri de țară, moldavi primitivi, cu deprinderi patriarhale, cu haine lungi, cu față voioasă și pălită de soare, care sunt totdeauna veseli și mulțămiți când secerișul a fost bun, care nu-și bat capul de politică; în scurt, un om de acei carii, necunoscând patimile orașelor și intrigile ambiției, își iubesc soția și copiii mai mult din datorie decât din amor, și pre care moartea îi găsește la masă.

— Tot așa ești, îmi zise el smuncindu-mi cartea din mână, tot cu cetitul și cu scrisul! Zău, trebui să fi având un *demirbaș* (cap de fier) ca să bodogănești zi și noapte povestele franțujilor! Uite, îmi pari mai galben și mai ovilit decât astă-iarnă când — nu știu pentru ce — te trimisese frumușel aici la țară unde ședeai singur ca un cuc. Geaba am răgușat strigându-ți că te omori cu astfel de trai. Iaca, la treizeci de ani n-ai nicicum sânge în față.

— S-a grămădit tot la inimă, răspunsei.

— Așa, spune-mi mie vorbe de aste frumoase, când știi că, afară de psaltire și ceaslov, eu nu știu decât *Viețile sfinților*; ba am uitat c-am

mai cetit pre *Arghir* și*Pustnicul*, și vezi că, cu toate aste, îmi merge bine. Privește, eu sunt rumen și gras, iar d-ta seameni c-o gutâie; pentru că nici poți să fii altfel; tot cu nasul în cărți, bând numai ceai și cafea ca bolnavii, în loc să bei pelin și vutcă ca creștinii. Poftim să mergi departe cu așa deprinderi!

— Te înșeli, dragă vecine. Văd că încă nu mă cunoști bine. Nu știi că în mine sunt doi oameni deosebiți, românul vechi și românul nou. Ca să ți-o dovedesc, vreu să ne-ntrecem la masă, macar să știu că m-oi chefălui, cu tocmală că vei gusta porterul care mi l-a adus chiar astăzi de la Galați.

— Cât pentru prânz, primesc bucuros, căci încai masa d-tale e creștinească, dar pentru porter, foarte mulțămesc. Nu mi-am urât zilele ca să mă otrăvesc.

— Voia la d-ta, vecine.

Ne-am pus la masă. Bogonos înghițea bucățile ca un smeu. Ca să nu compromit giuruința făcută, mâncam și eu cât șepte, sigur c-ave să-mi fie rău.

Încântat de apetitul meu, — Bravo! îmi zicea la fiecare pahar; ian așa te vreu. Iaca, ai început a te face roșu. — Cred și eu, că nu mai puteam.

După prânz, ne-am dus în grădină, și ne-am tologit sub un bătrân plop ce ne umbrea cu tufoasele lui ramuri. Daliile îmbrăcate în bogatele lor rochii colorate și gingașii tamarini se legănau la adierea vântului, în vreme ce garoafele, rozetele și micșunelele ne îmbălsămeau cu dulcele lor parfum. Fumând din lungi ciubuce și sorbând delicioasa moca, eu mă lăsasem la o lină reverie, recitând încet niște stanțe d-ale lui Anacreon, când un hohot de râs a vecinului meu mă deșteptă din acest semisomn voluptuos.

— Na-ț-o bună! strigă el, în graba mea de a mă duce la masă, n-am luat seama că împreună cu basmaua și tabacherea, am bagat și cartea d-tale în sân! — Și ce spune în cartea asta? adăogi el, deschizându-o.

— Asta e o schiță asupra originii și a limbii țiganilor, făcută de d. Kogălniceanu tânărul.

— Cunosc pre babaca d-sale. Și ce scrie dumnealui despre țigani?

Deși nu eram dispozat a mă face talmaci, am început a-i spune în scurt cuprinderea broșurei, dar abia zisei câteva cuvinte, și vecinul meu mă curmă, zicându-mi c-un aer mâhnit:

— Nu-ți bate joc de mine.

— Cum! ce vorbă e asta? Eu să-mi bat joc de d-ta! de d-ta, cinstitul meu vecin, de d-ta care mi-ai dat votul la aleregea din urmă? Îmi pare rău!

— De ce dar îmi spui niște lucruri care nu pot să fie în cartea asta?

— Ba îți spun ce este, pre onorul meu!

— Jură-te altfel, dacă vrei să te cred, pentru că, vezi d-ta, că de când a ieșit onorul, a lipsit cinstea.

— Pre cinstea mea! am zis, râzând de calamburul vecinului.

— Apoi dar d. autor ș-a bătut joc de noi.

— Cum așa!

— Eu nu-ți vorbesc povești. Când îți spun c-am cetit istoria țiganilor, tipărită în viața s. Grigorie...

— În viața s.Grigorie! Mă treci cu șaga, vecine, urmăi râzând.

— Așa, boierule, așa, în viața s. Grigorie. În zadar râdeți, d-voastră acești carii nu știți nimic, macar că hojma cetiți. În locul flecăriilor franțuzești, de ai fi cetit *Viețile sfinților*, nu teai uita la mine așa holbat. Dar vă petreceți numai vremea a făta niște stihuri schilăvoase, pre care nu le înțelege nime, și care nu plătesc o slovă din*Arghir*... A! afară de *Aprodul Purice* a d-tale, care m-a făcut să râd de mă durea inima.

Barbarul! gândea că-mi face un compliment, și nu știa cât mă umilea! Auzi colo! făcusem comic, fără să-mi treacă prin gând.

— Să venim la istoria d-tale, nene Bogonos, zisei ca să curm vorba literaturii.

— Bucuros, răspunse; și strănutând și tușind, începu:

„Odinioară la Agrigenta, unde s.Grigorie era episcop, se afla o parte de norod smreduită de eresuri, și înverșunată asupra cuviosului barbat care voia să-i scoată din rătăcire. Dar în zadar bunul păstor se silea a-i îndrepta. Ei își băteau joc de sfaturile lui, și de multe ori

în biserică li se întâmplau să adoarmă și să horăiască când era mai frumos. Cu toate aceste, sfântul (care nu e un sfânt de rând, precum te poți încredința din ceaslov) nu se da, ci hojma le spunea de focul Gheenii și de muncile ce-i așteaptă pentru fărădelegile lor. Iată dar că într-o duminică, oile aste pierdute — precum el le numea — se pun de pândă, și când el ieși din biserică, începură a-l împroșca cu pietre, urmându-l cu sudălmi și cu ocări păn-acasă.

Oricare altul, afară de s.Grigorie, i-ar fi lasat să-și peardă sufletele, el însă nu încetă de a-i mustra și de a-i învăța, până ce în sfârșit mulți dintr-înșii, cunoscându-și greșala, s-au întors la credință. Atunci ceilalți s-au vorbit între dânșii să deie jalobă asupra lui cu feluri de clevetiri, pârându-l că ar fi un fațarnic dat la poftele trupești ș.a. În urmare, făcând o jalobă mare, iscălită de o mulțime, o trimise la obșteasca adunare”...

— Vecine, curmăi pre povestaș, îmi pare că aiurezi. De unde dracul ai găsit obșteasca adunare la Agrigenta?

— Dacă nu mă vei lasa să spun cum mi-e spusul, tac.

— Spune dar înainte, am zis râzând.

„După ce deci au dat jaloba lor la obșteasca ad... sau dacă vrei la boierii veliți a țării, carii nu erau mai de treabă decât ei, Divanul...”

— Dar, frate dragă, mă treci cu deochiul cu boierii și Divanul d-tale. Ce dracu!

— Foarte bine, tac.

— Ba spune, spune mă rog, și-ți făgăduiesc că nu zic nici cârc.

„Au adunat pre vlădicii și arhimandriții de pe la eparhiile și monastirile lor, atât pre cei de loc cât și din alte crăii și împărății, și le s-au zis să facă cercetare la fața locului, să se încredințeze de toate împregiurările acestei pricini și să încheie hotărâre.

În vreme de o lună, soborul s-au adunat. Erau vlădicii de la s. sinod din Petersburg, de la Hina și... iar vrei să mă curmi? Într-un cuvânt, din toate părțile lumii; toți oameni cuvioși, foarte procopsiți și *bogoslovi*. Prezidentul lor era un mitropolit de la noi, a căruia nume l-am uitat. Orașul era plin. Nu se auzea de dimineață păn-în seară decât tocând și trăgând clopotele, și toți erau datori să slujească pe rând.

Când veni rândul să slujească și s.Grigorie, căci el ca o gazdă rămăsese cel din urmă, de cum miji de ziuă, norodul se grămădi în biserică nu atâta de evlavie, cât ca să vadă cum a s-o scoată la capăt bietul vlădică. El însă nu-și pierdu cumpătul la un ceas așa greu, ci începu slujba ca omul care-și știe treaba.

În vremea aceasta, dușmanii săi carii pândeau prilejul să-i poată face rău, folosindu-se de neființa sa, au mers acasă la el, și acolo au silit pe o tânără fată, pre care o adimeniseră și o aduseseră cu dânșii, să se culce în crevatul sfântului, puind-o la cale să zică că-i țiitoare vlădicăi.

Era o copilă jună și frumoasă, cu ochii mari și negri, a căriia păr ca matasa cădea în bucle undoioase pe umerii săi de alabastru, gingașă și mlădioasă ca o răchită tânără. Într-un cuvânt, una din acele ființi încântătoare care te fac să-ți pierzi sufletul...” Râzi?

— Bre, bre, bre, mă sparii, nene Bogonos; de unde dracu ai scos frazele aste de romanț? Cred că nu le-ai cetit în viața s.Grigorie!

— Nu. Mi-au rămas de când am cetit cartea cea frumoasă *Pustnicul*

*

„Dar să venim la prochimen. Îți spuneam că copila era acum în patul sfântului, când acesta, după ce detună pre toți vrăjmașii săi într-un cuvânt potrivit cu împregiurările, se înturnă biruitor acasă, întovărășit de toți călugării pre care îi poftise să ieie dulceți și cafea la dânsul.

Te las să judeci care fu uimirea cuviosului și a musafirilor , când văzură copila ieșind din ietac în capot de noapte, și ducându-se să sărute mîna prezidentului. Popii se uitau unii la alții ca niște buimăciți. Bătrânii, părându-le că văd chiar pe satana, își făceau cruce boscorodind molitfe; tinerii o sorbeau cu ochii.

În astă amețeală obștească, mitropolitul lăsase să-i apuce mâna mahinalicește, dar abia rumenile buzișoare a fetiței se atinseră de mâna astă veștedă și zbârcită, el o trase ca și când s-ar fi atins de un fier roșu.

— Ticăloaso! strigă, ce obrăznicie e asta să intri aici în această scandaloasă dezbracare?

— Pardon, răspunse șireata c-un zâmbet nevinovat; nu știam că s.sa — și arăta pre s.Grigorie — avea musafiri. Îi aduceam metaniile care, în graba de a se duce la biserică, le-a uitat în crevatul meu; și apoi vream să-l mustru puțintel că m-a lăsat așa când se umizea de ziuă, după ce petrecu toată noaptea în brațele mele. Să iasă păn-în ziuă, pe răceală, să capete vrun gutunar! Să nu-ți păzești sănătatea care mi-e atât de scumpă! fi! nu-i frumos, domnule, și ca să te pedepsesc, n-o să te sărut trei zile. Auzitu-m-ai?

Zicând aceste, se uita la cuviosul episcop, încrețind din sprincenuțe și strângând gurița.

Acum închipuiește-ți, de poți, mina călugărilor. Cât pentru s.Grigorie, oborât sub astă nouă lovire, rădica numai ochii la cer și suspina. În sfârșit, după o tăcere de spaimă și de mirare ce ținu câteva minute...” Fost-ai la Brăila când o băteau rușii?

— Ba.

„Precum când fitilul artilerului a dat foc minei care era să oboare o bucată din zidul cetății ca să facă loc oștilor să intre, și care — între noi să rămâie — nu se nimeri cum s-aștepta, mai întâi nu s-au auzi decât un șuierat surd și prelungit, și pe urmă nimică, și pe urmă un pocnet grozav; asemene și soborul, după ce se mai desmeți, izbucni cu strășnicie. U! O! Pi! Bre! Ce scandal! Ce nelegiuire! Doamne Dumnezeule! Sodomă! Ninivă! Filistean! Amalecit! ș.a. Era un vuiet de nu se mai auzea. Abia după multă nevoie, prezidentul izbutind a-i face să tacă, se adresă cătră s. Grigorie:

— Iată dar morala ta cea evangelică, zise; asta ți-e *evlavia* cea atât de lăudată! Vasăzică, aste nu erau decât o mască scârboasă cu care voiei să amăgești lumea! Asta e pilda care dai oilor tale, păstorule? avea dreptate norodul să strige asupra ta! În lături, păcătosule! S-ar cădea să mori de rușine! — Și tu, fiica păcatului, tu hananeeancă, tu Magdalină, care ai cutezat să aduci păn-aici scandalul și ispita prin veninul drăceștelor tale frumuseți, spune, poamă a iadului! cum ai putut înșela pe acest nevrednic călugăr?

— Să nu bănuiești, pre-sfințite, răspunse ticăloasa fată dând un hohot de râs, dar mi se pare că vorbești cam în dodii făcândumi o asemine întrebare. Eu să-l înșel! o copilă de șaisprezece ani! Zi mai bine că dumnealui m-a înșelat, făgăduindu-mi multe de toate.

Zicând aceste, salută cu grație adunarea și ieși cântând încetinel: Dulce odor îmi luminează...

— O, culmea hulii și a batjocurii, strigă prezidentul soborului, făcându-și cruce! Doamne! fie-ți milă de noi! Apoi adresându-se către ceilalți vlădici: Fraților, întrebă, ce socotiți? Ce pedeapsă vrednicește omul acesta?

— Moarte! răspunse într-un glas adunarea.

— Moarte! strigă s.Grigorie, pre care această zicere îl trezise din buimăceala în care-l adâncise scena ce urmase, moarte! A, domnișorilor! Vreți să mă osândiți la moarte? Se vede că ați uitat cuvintele mântuitorului? E, bine! cel ce nu se știe greșit iaie pietre și mă ucidă. Auzindu-vă, cineva ar gândi că sunteți niște sfințișori abia ieșiți din rai. Dar puțină răbdare, și vă voi arăta că toată comedia asta e o nerușinată napaste a clevetitorilor mei. Să se deschidă ușile! Să intre toată lumea! Drept este Domnul! El nu-mi va tăgădui agiutorul său ca să pot oborî pre dușmanii mei.

Îndată s-au deschis ușile, și gloata, care aștepta afară rezultatul deliberației soborului, năbuși înuntru ca un șiroi, aducând și pre juna fată (care între aceste își făcuse toaleta) ca o martură vie.

— Domnilor! zise atunci episcopul, sfântul sobor, amăgit de intrigile și pârele voastre, mă învinovățește cu un păcat de moarte; dar fiindcă mi-e milă de sufletele păcătoșilor, și nu doresc să-i văd osândiți pentru vecinicie din pricina mea, ce ați zice dacă v-aș arăta că nimic nu-i adevărat din toate prihănirile ce ați pus duhovnicescului vostru păstor?

— Am zice că vrei să ne spui minciuni gogonate și gugoși cornorate, și nu te-am crede, căci avem dovezi; și iacăt-o dovada, adaoseră ticăloșii împingând pe fată înainte.

— Apropii-te, fiică, zise sfântul, și mărturisește adevărul, în cuget curat și cu mâna pe inimă, pentru că de la asta atârnă soarta ta de față și viitoare.

Biata copilă tremura ca frunza auzind aceste cuvinte.

— Nu te teme, reluă s.Grigorie. Mărturisește adevărul, și vei dobândi iertare.

— E, bine! zise juna fată, mărturisesc că s.s. nici mă cunoaște, și că toate cele ce-am zis mi-au fost suflate de d-lor, care m-au înduplecat să mă culc în așternutul s.sale când era la biserică, făgăduindu-mi că mă vor mărita după un tânăr pre care îl iubesc și care mă iubește, dar care fiind sarac ca mine...

— N-aibi grijă, o curmă pre-cuviosul episcop, eu vă voi înzestra și voi binecuvânta însoțirea voastră. Dumnezeu să te ierte, sărmană mielușă rătăcită, precum te iert și eu de tot răul ce frumuseța ta mi-a făcut în ochii lumii.

Copila căzu plângând la picioarele sfântului.

— Încredințatu-v-ați, pre-sfinților? urmă episcopul. Mai vreți și altă dovadă ca să vă convingeți că nu știu ce este păcatul curviei? Stați și vă uitați, și aceste zicând, dete în lături poalele antireului.

Adunarea rămase încremenită, căci cuviosul era...” Bogonos tăcu.

— Ce era? întrebăi.

— Era... Era... Nu înțălegi?

— Era ca Abeilard de erotică pomenire?

— Nu știu cine și cum era Abeilard a dumitale, dar știu că sfântul era...

— O, sărmanul sfânt!

„Te las să-ți închipuiești mirarea ce a cășunat viderea astei nouă dovezi. Gloata rușinată au ieșit ca lupul fabulei: C-urechile pleoștite și coada între vine.”

— Bravo! Nene Bogonos, nu te știam așa cărturar. Ai cetit pre Lafonten?

— Câteva fabule traduse.

„— E, acum ce ziceți, domnilor, d-voastră care voiați să mă osândiți la moarte? întrebă s.Grigorie, vrând să-i cam necăjească.

— Zicem că ești un mare sfânt, răspunseră toți uimiți, închinându-i-se până la pământ.

Tot orașul era adunat în ograda episcopiei, așteptând cu îngrijire sfârșitul; când iată, se deschiseră ușile balconului, și sfântul se arătă în vestminte arhierești, ținut de subsuori de doi bătrâni vlădici.

Mitropolitul ieși înainte, urmat de tot clerul, și făcând semn că are să vorbească, se făcu adâncă tăcere.

— Cetățeni a Agrigentei, zise, s-au aflat pintre voi oameni ticăloși și vicleni, care au cutezat a cleveti purtarea cuviosului vostru păstor. Acei înrăutățiți au iscodit deosebite pâri minciunoase, și au mrejit feluri de intrigi asupra lui. Dumnezeu n-au părăsit în această grea împregiurare pre credincioasa sa slugă, ci prin dovezi neprihănite au luminat duhul sfântului sobor ca să cunoască toată deșertăciunea și mârșăvia acestor urâte clevetiri. Deci, după canoanele sfintei noastre biserici pravoslavnice, ticăloșii aceștia merită a fi arși de vii, ca să-și curățe păcatul și să se lămurească prin foc de fărădelegea lor; dar fiindcă mântuitorul au zis: „Iertați greșiților voștri”, sunteți scutiți de moarte; însă fiindcă trebuie o pildă pentru viitorime, după îndurata mijlocire a cuviosului episcop, soborul în unire hotărăște:

1. Toți acei ce au luat parte la astă hulă să fie afurisiți.

2. Averile lor mișcătoare și nemișcătoare să se iaie în folosul bisericii spre plata rugăciunilor ce se vor face pentru mântuirea sufletelor lor.

3. Drept-credincioșii vor fi datori a da sarindare pentru ca să se curățe de amestecul ce au avut cu ei.

Auzind aceste, îndată toți drept-credincioșii s-au tras la o parte.

Atunci mitropolitul, rădicând glasul și mâna dreaptă, tot clerul au urmat pildei sale, începu a zice cu un glas sărbătoresc și mormântal:

— Fiți blăstemați, oameni răi și vicleni, care ați clevetit pre omul lui Dumnezeu! De trei ori blăstemați! Amin.

— Amin! repetă tot clerul.

— Fața voastră să se negrească ca cărbunele, limba voastră să fie neînțăleasă pentru tot creștinul! Amin.

Traiul vostru să fie mârșav și nemernic. Să nu aveți nici loc, nici foc, și să trăiți din furtișaguri. Amin.

Viața voastră să se petreacă într-o vecinică robie din tată în fiu. Ori a cui veți fi, să aibă dreptul a vă vinde ca pre dobitoace. Să vă numească țigani, adecă tâlhari. Tot românul să vă poată bate și porecli cioare și stance, fără să aveți voie a-i răspunde.

Fiți blăstemați, oameni răi și vicleni, care ați clevetit pre omul lui Dumnezeu! De trei ori blăstemați! Amin.

— Amin! repetă iarăși clerul.

Mitropolitul vorbea încă, când orizonul începu a se întuneca, și un nor negru-galben se deslipi de pe cer, și coborându-se cu iuțeala unui fulger preste oamenii blăstemați, îi cuprinse și îi ridică la o strașnică înălțime. Pe unde trecu norul acesta, arse și țarine și fânațe.

Agrigentinii se uitau înmărmuriți la această minune dumnezeiască, când deodată norul crăpând, toți nenorociții aceia căzură jos ca ciocârliile. O minune! fața lor se înnegrise ca cărbunele, și vorbeau între ei o limbă neînțăleasă.

Îndată românii năvălind, îi legară și îi luară robi. De atunci ei și copiii lor au rămas robi, și robi vor rămânea pănă la sfârșitul lumii, pentru că au fost afurisiți, precum am avut cinste a-ți spune.”

— Îți mulțămesc, vecine, am zis lui Bogonos, văzând că sfârșise, dar fetița ce se făcu?

— Când a văzut norul coborându-se, se ascunse iute dinapoia s.Grigorie, care se făcu că nu o vede, dar, ca toate fetele Evei, curioasă de a videa sfârșitul, se ivi puțin, și un colțușor de nor ajungându-o sub frunte, îi rămase un benghi negru între sprincene.

— Adecă, câștigă o nouă grație.

— Cât pentru s.Grigorie, vei ști...

— Nu voi să mai știu nimic, răspunsei, căci pre puțin mă interesează.

— Atâta pagubă, zise Bogonos cu ciudă. Apoi, luând o mare priză de tabac, și privindu-mă c-un aer îngânfat: Iată, urmă, de unde se trag țiganii, iar nu cum ne-o spune domnișorul acela în cartea lui. E, ce gândești?

— Gândesc, fârtate, că toate câte-mi înșiri acum de două ceasuri sunt numai o frumoasă poveste, bună de adormit copiii de țâță; și c-ar trebui să fie cineva tare prost ca să creadă asemene gogomănii.

— S-au sfârșit! strigă vecinul meu cu o oftare ce ar fi putut învârti aripile unei mori de vânt, nu mai este nădejde! Se duce vechea

noastră Moldovă, și în curând n-o să mai rămâie în ea decât niște struluibați cu mintea stricată — n-o zic asta pentru d-ta — carii, prin scrierile lor, se silesc a sterpi sămânța credinții ce a mai rămas! Oameni de ieri! despretuiți relegea, nu păziți posturile, nu faceți ca părinții voștri, vă despărțiți de soții, vă place mai mult teatrul decât biserica, și dacă întâlniți în drum un preot, aruncați cu ce vă iese nainte după el, ca să nu vi se întâmple ceva rău, ca când slujitorul Domnului este dracul împelițat. N-a să treacă mult, și vă veți lepăda și de Hristos, căci sunteți în stare a face orice! — Și când vorbea aceste, Bogonos era sublim și mare.

— Lasă proorociile, cinstite Bogonoase, răspunsei. Ești bătrân și îți par toate celea negri, în vreme ce noi videm tot frumos. Nu facem ce făceau părinții noștri? Nu, pentru că suntem fii a unui alt veac, și trebui să mergem cu veacul; căci dacă duhul ominesc ar rămânea tot pe loc, ți s-ar crede încă povestele, și ar fi toți ignoranți ca mulți carii cunosc. N-o zic asta pentru d-ta. Dar, lasă gluma, și-mi spune, crezi în adevăr fabula astă cornorată despre țigani?

— De o cred? Negreșit că o cred. A fost scrisă de ...

— De niște ipocriți și fanatici, care vrând să ție lumea sub tutela lor, iscodeau feluri de basne ca să o sparie. Cum poate cineva crede, dacă are cel mai mic bun simț, toate aste ciudate minuni? Bătăliile acele între sfinți și diavoli; dracii acești cornurați și cu coadă lungă, carii n-aveau altă treabă decât să supere singurătatea unor mizantropi? cât pentru mine, Dumnezeu mă ierte, îți spun curat că nu cred în alți draci, decât într-acei draci de omenie, care sunt tineri și bine făcuți, și niciodată nu-și arată coada și coarnele. Și ian spune-mi, dumneata vecine, dumneata care sameni cu unul din creștinii catacombelor, văzut-ai pe dracul? Zău, eu aș vrea să-l cunosc de curiozitate, ca să știu dacă-i așa negru cum...

— Taci, strigă cu glas nădușit și tremurând vecinul meu. Nu vorbi de aste când înserează! Nu știi în ce primejdie te pui! Acum e ceasul când duhurile îmblă!

În adevăr, soarele apusese după un lung șir de nori fantastici, pre care îi poleia c-o bordură de purpur. Frunzele gemeau la suflul melancolic a vântului. Noaptea își întindea pe încetul tristul său hobot; și florile ascunse în umbră se vesteau numai prin parfumul lor.

Nu se zărea în acest chiaroscur, decât arburii negri, întinzându-și crengile ca brațele unor uriași.

Aceste toate erau atât de frumoase, atât de mărețe, încât abia luăi seama în contemplația mea că vecinul meu se duce. Așadar, invitându-l pe a doua zi la prânz, am intrat în camera mea, unde m-am apucat să-ți scriu viața s.Grigorie, precum mi-a povestit-o Bogonos, silindu-mă a păzi cât s-a putut chiar și espresiile sale. Sănătate!

Scrisoarea IX[modifică]

(Fiziologia provințialului) Martie 1840

Nu știu dacă cineva a cercat păn-acum a descrie figura astă curioasă, originală și crohmolită a boierului ținutaș. Voi întreprinde eu a face acest tablou, pentru că ar fi păcat a rămânea nezugrăvit un portret atât de caracteristic, cerându-ți însă iertare dacă nu voi putea a ți-l arăta chiar întocmai cum îl vedem când ni-l aduce posta sau harabagiul judan de-l trântește liop! pe paveaua Iașilor; și mai vârtos că el are deosebit tip după ținutul din care vine, după târgul din care iasă, după vrâsta lui și trebuința ce are în capitalie, și e o lighioaie atât de variată, încât ar fi o nespusă greutate a închide într-un singur cadru toate fețele și coloarele lui.

Provințialul îmblă încotoșmănat într-o grozavă șubă de urs; poartă arnăut în coada droșcii înarmat cu un ciubuc încălăfat și lulea ferecată cu argint; șuba de urs, arnăutul și ciubucul sunt cele trei neapărate elemente a boierului ținutaș; fără ele nu se vede nicăiuri. Figura lui e lesne de cunoscut; cele mai adese este gros și gras, are față înflorită, favoriți stufoși și musteți răsucite, dar pre lângă aceste firești podoabe natura, ca o miloasă mumă, a răspândit asupră-i și un *nu știu ce* care vorbește mai tare ochilor ispitiți decât orice altă; un *nu știu ce* care face a fi destul să-l vezi ca să-l cunoști, și să gâcești din ce ținut sosește, sau din ce bortă iese; un *nu știu ce*, în sfârșit, care te face să râzi cum îl zărești.

Cum a sosit în capitalie, întăia lui treabă este să se ducă la Miculi, ca să-și cumpere ochilari sau lornetă cu care se uită seara obrăznicește prin toate lojele teatrului. De-l vei întreba a doua zi ce s-a reprezentat, a să-ți spuie că s-a jucat comedia lui *Vodevil* care e

foarte *ghizdavă* și *nostimă*, pre care îndată începe a o și critica. Ca să scapi de ideile lui literare, intră puțin în magazia astă din unghiul uliții, unde domnește M. Ortgies,vestit prin fasonul jiletcilor și nasul său. Vezi pe acest flăcău tomnatic îmbrăcat cu un frac fără mânice, abia înseilat, pre care îl scrie calfa pe la toate încheiturile cu credă? A venit la Iași ca să se-nsoare, sau să intre în slujbă. Fracul îl strânge de-i plesnesc ochii, dar croitorul încredințează că parcă e leit pe trupul său, ba încă ceva mai larg decât dupre jurnalul de pre urmă, căci în capitalie e de *bon ton* să fie toate cele strimtorite.

Cine e acesta ce a să deie piste noi cu droșca? Să ne ferim de întâlnirea lui, dacă nu vrem să ne asurzească. A să ne spuie în gergul provințial, care zic că e franțozește, că vine de la moșul logofătul A., unde a găsit pre moșul logofătul B., cu care a să prânzească la moșul logofătul C., și nu știe ce să mai facă, căci e poftit și de ceilalți ai săi moși logofeți și vornici ca să le facă cinste a petrece cu dânșii, și nu-l mai încape vremea, și... și... o mulțime de asemene flecării; pentru că am uitat să-ți spun că provințialul e fudul din născare și *evghenis* din cap păn-în călcăie. El e nepot tuturor boierilor mari și văr cu toată lumea. Însă deși ne spune că se sfădesc de la dânsul care să-l aibă și să-l primească, bunul om mucezește în hanul lui Coroi sau a lui Petre Bacalul! — O, lume!

De ai norocire a fi și d-ta *evghenis* din *protipendas*, vlastare de viță aleasă, țandură de os sfânt, și ai trebuință a merge în provinție, fii sigur că ai să fii bine primit, găzduit, căutat și ospătat, pentru că ești așteptat c-o nespusă nerăbdare ca să cununi pre toate fetele ce se mărită, și să botezi pre toți copiii nuoi născuți, adecă să te faci cuscru și cumătru cu un târg întreg, căci provințialul s-ar ținea necununat și nebotezat, dacă n-ar fi cununat și botezat de un boier mare. Pe urmă încep mesele și cumătriile; o să te silească să mănânci până nu vei mai putea, pentru că, de vei refuza vrun fel de bucate, gazda a să înceapă a se jălui că nu-ți plac bucatele și a ocărî pre bietul țigan bucătar. Pe urmă ai să bei vutcă; ai să închini sănătățile tuturor verelor, tuturor mătușelor, tuturor nepoatelor și a tot neamul. Pe urmă ai să mergi la *soirée* (pentru că în provinție e încă moda de soarele), unde o să te aleagă la toate figurile de mazurcă, unde o să fii ca o gânganie străină la care o să țintească toți ochii.

Într-un cuvânt, te poți numi norocit de vei scapa din ținut cu capul teafăr, și cu stomahul sănătos.

Dar să ne întoarcem la boierul ținutaș. După ce a sfârșit banii de cheltuială, vine acasă. Nevasta îi iese înainte. Ea îl așteaptă să vie *isprăvnicit* sau *prezidențit*; el vine cu plete lungi și cu lornetă. Ce scene atunce, vrednice de penelul lui Hogart! Ca s-o liniștească, barbatul său îi aduce vrun turban vechi îndrugat de Dominica, sau vro ciudată capelă, caprițioasă clădărie de pene, flori și cordele, care adună de doi ani tot colbul din magazia Ninei. Seara, toți provințialii de ambe sexe năvălesc la dânsul. După cerimonia dulceților și a cafelei, cucoana începe a-și arăta turbanul, și boierul a spune novitale. Spune cum a petrecut; cum s-a *eglindisit* la bal la curte; ce mai confete și ghețate a mâncat; cum îl invitau toate damele la danț; cum era balul de frumos; sala era pardosită cu oglinzi, păreții de porțelan, ușile de cristal și mobilile de chihlimbar, și alte multe minunății și mândrețe care fac pre prietenii săi să casce gurile ascultându-l; și iaca materie de vorbă cel puțin pentru două luni.

Mă grăbesc însă a sfârși acest tablou, de frică ca nu vrun provințial om de duh (pentru că nu sunt toți ca originalul ce ți lam arătat) să se apuce a ne zugrăvi și pre noi locuitorii din capitalie cu toate metehnele și ticăloșiile noastre.

Errwso

*

Scrisoarea X

(Despre Mitropolia Moldaviei) Octombrie 1841

România era creștină încă din veacul III. Desele năvăliri a barbarilor nu putură stârpi sămânța credinței, care de la Dragoș luase o întindere mai mare. Alexandru cel Bun urzi episcopiile de Roman și de Rădăuți, și mitropolia Moldaviei, care până atunci era închinată la Ohrida, fu prochiamată liberă și neatârnată prin un act a împăratului Bizanției, Ioan Paleologul. De atunci Biserica

Moldaviei s-a păstorit de cătră mitropoliți aleși de înaltul cler și de nobilime dintre arhiereii cei mai însemnați.

După emigrația lui Cantemir, căzând țara în ghearele fanarioților, mitropoliții, la înscăunarea lor, luase drept obicei a cere și încuviințarea patriarhului de Constantinopoli, care totdeauna li se da. Pe atunce, mitropolitul Antonie întâmplându-se a pribegi în Rusia, patriarhia, făr-a mai aștepta alegerea, numi de-a dreptul la scaun pre arhiereul grec Nechifor, bătrân cucernic ce se afla de multă vreme locuind în Moldavia. Faptele bune și cuviosia acestui barbat potoliră cârtirile poporului asupra acestei urmări arbitrare; însă abuzul sporind din zi în zi, mitropolitul Iacov Putneaianuarie 7260 (1752) slobozi o sinodicească carte iscălită de tot soborul, prin care arătând drepturile mitropoliei Moldaviei, sfințite de împăratul Paleologul și întărite de un consiliu compus de prefericiți patriarhi și arhiepiscopi, drept sfânt și firesc a popoarelor de care se bucura Moldavia de a avea păstori spirituali numai din pământeni; în sfârșit supremația ce-și luase patriarhia Constantinopolii și însușirea abuzivă de a nu se rândui mitropolit fără știrea și încuviințarea ei, restatornicește vechea legiuire a țării, blastemă și afurisește în viitor pre călcătorii acestui așezământ, și legiuiește ca în veci să nu mai strămute astă pravelă, și să nu se mai încredințeze cârma arhipăstorească la străini ierarhi.

Rămăsese însă deprinderea ca fiecare mitropolit, după ce se alegea, să înștiințeze pre patriarhie și să-și capete încuviințarea. Puțin câte puțin deprinderea se socoti datorie și murind mitropolitul Gavriil Calimah, domnul stăpânitor, cu unirea a tot clerul și a nobilimei, chemă la scaun pre Leon, episcopul de Roman, și pentru politeță înștiință și scaunul ecumenic. Patriarhia văzând că a să scape înrâurirea ce avea, se plânse Porței de aceasta, arătând că ar fi o jignire a dogmelor bisericești; după care Devletul porunci să se strice acea alegere, iar patriarhul sumețindu-se în acea poruncă, argosi pre mitropolitul Leon.

Din toate privilegile Moldaviei, ale relegei rămăseseră încă neatinse și intriga voia a lovi și în aceste! însă duhurile se revoltară; domnul, în unire cu toată obștia, nu voiră a se supune, ci se jăluiră Porții de astă calcare a dreptului națiilor, făcând o

pomenire a vechilor tractate cu care țara se supusese protecției turcești. Așadar, sultanul, prin un firman adresat domnului Alexandru Mavrocordat din anul Egirei 1200 (1785) pe la sfârșitul lunii gemaziel ahir (iulie), arătă că încredințându-se din caidurile (arhivele) împărăției de acest drept legiuit a Moldaviei, îl întărește și poruncește a fi pururea nestrămutat.

Ce-au folosit însă și sinodiceasca carte a lui Iacov Putneanul și firmanul sultanului? Atâta că grecii s-au înlăturat de la scaunul mitropoliei; dar înrâurirea lor secretă tot rămase, căci dacă mitropolitul nu-ți dă voie să te desparți de soție, dacă nu-ți învoiește măritișul cu o rudenie ș.c.l., ești sigur că, mijlocind la patriarhie, ai să le capeți. Și ce urmează din aceasta? Puterea relegii se calcă, miniștrii ei se desprețuiesc, pentru că în slăbiciunea lor tac, și nu cutează a protesta asupra unui abuz ce le sapă independința, ce nu poate să le-o contesteze nime. Vale!

Scrisoarea XI

(Amintire funebră) Decembrie 1842

Este un sunet cărui altul nu se poate asemăna, sunet grav, jalnic și fioros ce află totdeauna un răsunet în inimile cele mai tari.

Când bataia clopotului te face a tresări, când îți închipuiești că ea îți vestește moartea unei rude, a unui prieten, a unui cunoscut a căruia viață s-a stins cum se stinge în aer răsunetul aramei sacre, simți atunce tristeța însinuându-se în pieptu-ți ca un junghi de gheață, și dacă creștinismul nu ar veni să-ți împrăștie marasmul cu dulcea sa filosofie, ai suferi acele chinuri morale ce nu se pot descrie, și pre care le vindecă numai moartea.

Moartea! Numele ei înfiorează pre cel bogat, pre cel mare, pre cel care lumea nu-l încăpea, și care în împărțeala mormântului nu va avea mai mult loc decât saracul; căci amară trebuie să fie ea pentru omul cu cugetul patat; pentru acel ce trăind numai pentru el, a fost de pagubă compatrioților săi; pentru acel ce strânge averi, și nu știe cui le adună pre ele! Saracul însă, privindu-o ca o

odihnă după o zi de muncă, adoarme în liniște, știind că atunci când se va scula ca să deie seamă de cele ce a făcut, va fi răsplătit de ostenelile sale, și locul îi va fi însemnat în dreapta.

Maiorul Ioan Bran muri în zilele aceste.

Acest bărbat în scurta lui viață câștigase numele de cinstit și drept într-atâta încât era de ajuns a-l pomeni, pentru a arăta probitatea personificată; și dacă soartea l-ar fi pus într-o treaptă mai naltă unde să fie arbitru soartei oamenilor, sau să ție cumpăna Temidei, asupriții și împilații — atât de mulți la număr — ar fi pierdut, pierzându-l, un mare sprijin și apărător, pentru că el era atât de neabătut din drumul cel drept în care îl călăuzea o neprihănită conștiință, încât nici putea înțelege acele machiavelice răstălmăciri născocite de iscusiții lumii carii fac albul, negru și ziua, noapte. L-ar fi jălit publicul cum îl jălesc cei ce l-au cunoscut și carii ar fi dorit să mai trăiască, pentru că oameni ca dânsul sunt atât de rari în societățile noastre corupte, încât e de mirare cum de se mai găsesc încă.

Zic că moartea e crudă; eu socot că este numai nedreaptă. Nedreaptă, pentru că în loc să curățe răii ce înădușă societatea, ea seceră ce este bun și trebuitor; și de am fi putut răscumpăra pierderea lui I.Bran cu jertfa a zeci alți, nicicum nu ne-am fi stânjenit a face acest schimb, în care am fi fost îndoit câștigați.

Scrisoarea XII

(Pâcală și Tândală) Februarie 1842

. . . .

— Dar d-ta, moșule, n-o să ne spui ceva? am zis către bătrânul pădurar ce ne primise în gazdă.

— Ce vreți să vă spun, feții mei? răspunse el. Ce să vă spun vouă, oameni de ieri, eu omul veacului care port două sute de ierne în spate? Voi vă ziceți români, ș-apoi vorbiți o limbă pre care eu n-o înțeleg. Purtați niște haine sucite pe niște trupuri stricate în care mă îndoiesc că este inimă. Sunteți așa de țigăriți și gingași încât de v-ar videa străbunii voștri, ar plânge de jale.

— Toate sunt așa, zise unul din noi râzând, dar încă tot nu suntem lipsiți de simțul auzului, și prin urmare ne place a asculta povești frumoase din vremile trecute și aș pune rămășag că istoria vieții d-tale a să ne facă să adormim. Ia deci în brațe cea ploscă burduhoasă și-ți răcorește gâtlejul.

Propunerea aceasta zâmbi bătrânului, care urmând sfatului dat, deșertă plosca, își drese glasul, și începu:

„Trebui să știți, feții mei, că eu sunt fecior vestitului StrâmbăLemne, care lua stejarul cât de gros, îl îndoia cu mâinile și-l făcea obadă de roată. El era un om foarte învățat și cunoscut pe vremea lui. Copilărise cu Ciubăr-vodă, cu care învățase carte la dascalul Pascal din Podul-Iloaei, ce știa toată *Alexandria* pe de rost, făcută de numitul dascal Pascal, de unde nu știu cum a căzut în mâinile d. Barac de a tipărit-o. Petrecuse toată juneța sa la curtea lui Lăcustă, a lui Papură și a lui Pârle-vodă. Ce mai vremi acele! Când vinea primăvara și ieșeau oamenii la arat, dacă nu le ajungeau boi la plug, se duceau la unguri sau la leși, și luând de acolo oameni, fie nemeși sau proști, șleahtici ori mojici — nu mai alegeau — îi înjugau și arau lanuri cât vezi cu ochii, unde semănau ghindă de creșteau dumbrăvi pentru ca să aibă strănepoții lemne de ars. De aceea, luat-ați seama când e ger iarna și vântul vâjâie, că dacă vă puneți la vatră dinaintea focului, auziți unele lemne țipând, și videți strecurându-se din ele o apă fierbinte? Acele, feții mei, sunt sufletele leșilor care țipă, și lacrimile ungurilor care picură, căci sufletele lor — pentru păcate pesemne — le-a osândit Domnul Dumnezeu să intre în copacii

pădurilor, pre care le-au arat cu sudoarea lor. Ce să mai zic de oamenii vremilor acelora? Ei erau nalți ca brazii și voinici ca smeii. Tatăl meu era nepot viteazului Sfarmă-Peatră, care avea obicei când se punea la masă să înghită mai întăi șepte-opt bolovani, ca să-i facă poftă de mâncare.

La vrâsta de două sute optzeci ani, tatăl meu, văzându-se flăcău tomnatic, se însură cu jupâneasa Mărica, minunată femeie, groasă și frumoasă, dar cam prostană, zicând adese niște vorbe chisnovate, la care tată-meu răspundea: „Tronc, Mărico!” La patru luni după ce se mărită născu o fată. Astă născare fără vreme cam supără pre tata, dar popa îl liniști, spunându-i că asta se-ntâmplă uneori, însă numai la facerea dintăi. Soră-mea n-a trăit, precum nici alți două sute de frați și surori ce am avut. În sfârșit m-a născut pre mine și văzându-mă așa mic și ovilit, mi-au pus numele Tândală. Nașterea mea costă viața mamei, iar tatăl meu, simținduse c-a îmbătrânit, chemă pre nașu-meu Pâcală, mă încredință lui, și apoi muri după ce mâncă trei oi fripte și bău o balercă de pelin, zicând că nu trebui să se ducă pe ceea lume flămând și însetat. El era atunci de patru sute optzeci și trei de ani.

Nașu-meu Pâcală era un om foarte de duh; avea răspuns la orice vorbă. El mă puse întăi la buchi, dar văzând că într-o zi era să mă-năduș c-un Tverdu ce mi se prinsese în gât, hotărî a-mi spune singur tabla pre care trebuia să o deprind pe dinafară. Asta mi-a fost învățătura.

Iaca ce-mi zicea el:

„Fine! De vrei să trăiești bine și să aibi ticnă, să te silești a fi totdauna la mijloc de masă și la colț de țară, pentru că e mai bine să fii fruntea cozii decât coada frunții. Șezi strâmb și grăiește drept. Nu baga mâna unde nu-ți fierbe oala, nici căuta cai morți să le iei potcoavele, căci pentru behehe vei prăpădi și pre mihoho.

Bate fierul păn-e cald, și fă tot lucrul la vremea lui.

Nu fii bun de gură, gura bate c... Vorba multă-i sărăcie omului și toată paserea pe limba ei piere.

Nu fii zgârcit, căci banii strângătorului intră în mâna cheltuitorului, și scumpul mai mult păgubește, leneșul mai mult aleargă; dar nici

scump la tărâțe și ieftin la făină.

Nu te apuca de multe trebi odată. Cine gonește doi iepuri nu prinde nici unul. Nu te întovărăși cu omul becisnic. Mai bine este să fii c-un om vrednic la pagubă decât c-un mișel la dobândă. Nu te vârî în judecăți. În țara orbilor, cel c-un ochi e împărat. Cel mai tare e și mai mare, și dreptul îmblă totdauna cu capul spart. La judecători, ce intră pe o ureche iase pe alta, căci sătulul nu crede celui flămând, și mai bună e o învoială strâmbă decât o judecată dreaptă. Să n-ai a face cu cei mari. Corb la corb nu scoate ochii. Ce iase din mâță, șoareci prinde, și lupul părul schimbă, iar naravul ba.

Nu te-ncrede în ciocoi. Ciocoiul e ca răchita; de ce-l tai, de ce răsare, și din coadă de câine, sită de matasă nu să mai face. Nu fii dușmănos, căci cine face, face-i-se, și nu e nici o faptă fără plată.

Ferește-te de proști și de nebuni. Nebunul n-asudă nici la deal, nici la vale, și prostului nici să-i faci, nici să-ți facă. El învață bărbieria la capul tău. Șede pe magar, și caută magarul. Nu-l primesc în sat, și el întreabă casa vornicului. Prostia din nascare leac nu mai are. Cine se amestecă în tărâțe, îl mânâncă porcii; ș-apoi spune-mi cu cine te aduni, să-ți spun ce fel de om ești.

Nu te hrăni cu nădejdea și cu făgăduințele. Înțeleptul făgăduiește, nebunul trage nădejde. Să trăiești, murgule, să paști iarbă verde. Ce-i în mână nu-i minciună, și e mai bine acum un ou decât la anul un bou.

Chelbosului tichie de margaritar nu-i trebuie, pentru aceea nu te apuca de lucruri mari, căci e lesne a zice plăcinte, dar cu b... de fată mare nu se fac ouăle roșii. Dobânda mare rupe ciochinile, și păn-a nu găsi mantaua, nu erai dator. Cu rudele bea și benchetuiește, dar neguțitorii nu face, căci deși sângele apă nu se face și cămeșa e mai aproape decât anteriul, dar nepotul e salba dracului. Frate, frate, brânza e cu bani. Nu fii răpitor. Mai bine nici oaia cu doi miei, nici lupul flămând. Să nu vie vremea să dai cinstea pe rușine, și să-ți zică: c..., lupe, ce ai mâncat. Lasă pre oameni în ideile lor. Vântul bate; câinii latră. Altui îi e drag

popa, și altuia preuteasa. Tot țiganul își laudă ciocanul. Zic zece, tu taie una. Vrabia malai visează, și calicul comândare.

Nu da împrumut ca să nu-ți faci dușmani. Dă-ți, popo, pintenii, și bate iapa cu călcăiele; ș-apoi, prinde orbul, scoate-i ochii. Nu te bucura la câștiguri mici, pentru că c-un rac tot sarac, c-un pitic, tot calic; dar când îmbli cu miere, linge-ți degitele. Primește orice-ți vor da. Calul de dar nu se caută-n gură; și cine n-are ochi negri, sărută și albaștri. Când vei voi să te apuci de ceva, prinde iepurele cu carul. Mâța cu clopot nu prinde șoareci. Nu te-ngriji cum o s-o scoți în capăt. Nevoia învață pre cărăuș, și cine are barbă are și pieptene.

Nu te amesteca în intrigi. Nici pre dracul să vezi, nici cruce săți faci. Nici lupul pre balaia, nici balaia pre lup. Ia-ți catrafusele, și fugi ca dracul de tămâie.

Nu te-ncrede în caracterul omului în slujbă. El este o brânză bună în burduh de câine. Făgăduiește multe, dar să deie Dumnezeu, mamă, să fiu eu fată! Nu gândi c-o să scapi de dânsul. Banul rău nu se pierde, și are ac pentru cojocul tău, nici socoti că s-a îndrepta; calul bătrân nu mai învață a juca. Când nu-i în slujbă, e omul cel mai de treabă, dar postește robul lui Dumnezeu, că nare ce mânca; și câte spune sunt o frumoasă poveste, dar mare minciună, căci minciuna boierească trece în Țara Ungurească. Caută să-ți fie supușii vrednici, ca să nu zică lumea că cum e turcul, e și pistolul. Dă-le pildă bună, pentru că peștele de la cap se-mpute.

Nu fii falnic, nici face din țânțar armasar. În urma războiului, mulți voinici s-arată. Vulpea dacă n-ajunge, zice că pute. Să nu fii din cei carii zic: lasă-mă să te las, și ia-l de pe mine că-l omor. Nu te certa cu cei ce știu mai multe decât tine. Haide, tată, să-ți arăt pre mama. Nu îmbla cu c... în două luntri, nici te mândri, căci mândrului îi stă Dumnezeu împotrivă.

Nu te năcăji pre soartă. Norocul cine-l știe? Fă-mă prooroc, să te fac bogat. Bețivului și dracul îi iese cu oca nainte; însă vremea le îndreaptă toate. Vremea vinde lemnele, și nevoia le cumpără. Tu fierbe mazirea și taci. Joacă ursul la cumătrul, poate a juca și la tine.

Nu te mânia pre lume. Se mânie vacarul pre sat; satul nu știe nimic. Umilește-te. Capul plecat nu-l taie sabia. Cine se înalță se smerește; și dacă ajunge cuțitul la os, și petreci ca câinele-n car, trăiește ca viermele în rădăcina hreanului, pănă va veni vremea ca cui pre cui să scoată. Nu fii obraznic... Vor crede c-ai p... tot butuci, și-i da piste un omușor care ț-a face coastele pântece.

De te vor pofti la masă, tu nu te trage sub masă; dar nu fii supărător, c-or zice că: mart din post nu mai lipsește. De vei păgubi în vreo neguțitorie, să-ți fie de învățătură, ca altă dată să nu te mai apuci de ea. O dată vede nașul p... finului; iar de vei câștiga, nu te mai apuca și de altele, căci cine sare garduri multe, îi dă câte un par în c... și ulciorul nu merge de multe ori la apă. Când ți s-or aprinde călcăiele, însoară-te păn-a nu îmbătrâni, căci însuratul de tânăr și mâncarea de dimineață n-au greș; și bătrânul amorezat e ca chiroșca cu pasat. Fă cunoștință cu fata; n-o lua numai pe auzite, pentru că nu se mănâncă tot ce zboară, și sentâmplă de departe trandafir, și de aproape borș cu știr. Vezi cum a fost maică-sa, căci pe unde a sărit capra, mai presus a să sară iada. De-i videa-o că nu vra să plămădească și toată ziua cerne, cercetează-ți casa, pentru că bataia e din rai. Fii român verde și rupe mâța în două. Bate șeaua, să-nțeleagă iapa, căci femeia-i dracul; șede în deal și prăvale carul în vale; dar nu întinde ața să se rupă. Gospodăria să-ți fie măsurată, căci la gospodina bună, mulți voinici s-adună; și de-i și păți ceva, numai tu să știi unde te strânge ciubota. Nu te apuca s-o păzești; mai lesne poți păzi un cârd de iepuri; și macar că găina bătrână face zeamă bună, ferește-te de babe. Baba bătrână nu se teme de *vorba* groasă. Lumea piere, *baba* se peaptănă. În sfârșit, mângăie-te la necazuri, gândind că sacul și-a găsit petecul, și roagă-te zi și noapte să-ți deie Dumnezeu mintea moldovanului — cea de pe urmă.”

Avea încă multe de spus moș Tândală, când a luat seama că nu-l asculta nime, căci noi cu toții adormisem și horăiam. Așadar făcu și el ca noi.

Scrisoarea XIII

(Lumânărică) Martie 1843

Vă aduceți aminte de un sarac pre care îl întâlneați, sunt acum doi ani, pe uliți, prin piețe, pre la biserici, cerșitorind mila creștinilor și împărțind *bogdaprostele* în dreapta și în stânga?

Lumânărică nu mai este! — Dar cine era el, și care fu solia lui aice jos? singur nu o știa. De îl întrebai de unde este? „Nu știu, răspundea; știu numai că mama când m-a lăut mi-a zis: Niță, dragul meu! să cumperi *lumânărele* și să le împarți pe la *bisericele*. Atâta știu, atâta fac."

Desculț, cu capul gol, încins cu o funie și cu traista în șold, Lumânărică păn-în ziuă colinda toate bisericile, împărțind lumânări și cerșitorind, nu pentru dânsul — lui nu-i trebuia nimică — ci pentru alții.

La un schit sarac lipsește clopotul; îndată Lumânărică îl ia din târg, se pune cu dânsul în mijlocul unei piețe, îl trage, și clopotul nu tace pănă ce nu-și câștigă plata. Curând arama sfântă va răsuna în aer chemând pre credincioși la rugăciune, și va spune în graiul său cel misterios lăudata faptă a săracului cerșitor.

O biserică n-are vestminte; Lumânărică îi aduce stofe bogate, el care n-are decât o haină stremțoasă ce abia îi copere goliciunea trupului; căci în zadar voiești să-l îmbraci. Dă-i o haină, o cămeșă; piste un ceas nu o mai are; a dat-o altuia, pre care îl socoate mai nevoieș decât dânsul.

Videți această văduvă cu lipsa în față și cu desnădejdea în inimă. Încungiurată de șepte copii ce plâng de foame, îmbrâncită de la ușa bogatului, unde nu i se dete voie a împărți nici fărmăturile cu câinii lui, ticăloșia o apasă sub greul ei genunchi. Lumânărică o vede, o mângăie, și a doua zi îi aduce o vacă, care săturând cu laptele ei pre flămânzii copii, introduce iarăși bucuria în bietul bordei.

Dar unde suntem noi în stare a înșira toate bunele fapte a acestui sfânt om! Ajunge a ști că săracul acesta cerșitor, îndemnat de plecarea sa și de o stăruință puternică, a zidit pănă și biserici. Să

judecăm din aceasta, oare câți săraci am putea face fericiți cu abonamentul unei loje la teatru, unde învățăm a fi demoralizați, cu cheltuiala unui ospăț ce ne îmbuibă pântecele și ne strică sănătatea, cu o găteală de bal ce roade câte un colț din moștenirea copiilor noștri?

Dacă Lumânărică ar fi strâns toți banii câți a împărțit mile și a cheltuit cumpărând lumânări, clopote, vaci, vestminte ș.a. negreșit ar fi fost bogat după starea sa; dar trăind sărac, el a murit sărac.

Întru o zi, trecând pe lângă o biserică am văzut norod strâns, și am auzit cântând rugăciunile morților. În mijlocul bisericei sta un mort învălit cu giulgiu. Biserica era iluminată și împodobită ca pentru un mort bogat, și un arhiereu încungiurat de un numeros cler slujea prohodul. Nu se vedea nici o rudă, nici un prieten vărsând lacrimi minciunoase; numai o văduvă în haine negre sta la picioarele secriului; iar pe fața tuturor săracilor ce alcătuiau cortegiul repausatului, se videa întipărită o întristare mută, o jale dureroasă.

În momentul acesta, arhiereul apropiindu-se dezvăli pre mort, și însemnând pe fața lui semnul crucei, zise cuvintele aceste:

„Doamne! odihnește sufletul robului tău *Ioan* în loc de pace, în loc cu verdeață, unde nu este întristare, nici suspin, ci viață fără de sfârșit”.

Pătrunși de mare puternicia morții, am plecat capul, și privind icoana Mântuitorului, ce sta pe pieptul mortului, am zis:

„Doamne! Doamne! Odihnește după moarte și sufletul nostru în locul unde ai odihnit sufletul lui Lumânărică.”

Poate voiți a ști cine făcuse o așa pompoasă înmormântare cerșitorului?

Într-o dimineață, o damă văduvă — a căriia nume îl vom tăcea, respectând frumoasa ei faptă, — găsi la poarta casei sale trupul lui Lumânărică, și

Văduva îngropă pre sărac!

Scrisoarea XIV

(Critică) Ianuarie 1844

În trecutele zile un june, căruia nicicum geniu nu-i lipsește, plin de idei nouă, mai mult bune decât greșite, îmi ceti o compunere a sa, care n-ar fi rea, dacă autorului nu i-ar fi fost drag a se face cunoscut prin originalitate mai mult decât prin simplitate, întrebuințând ziceri culese din vechii scriitori, pre care voiește cu de-a sila a le re-nvia, dând unora înțelesul ce poate au avut întâi; în sfârșit, fabricând de la sine ziceri, și vrute și nevrute.

Am voit a-i arăta deșanțata lui întreprindere, spuindu-i că nu e dat tuturor a crea ziceri și a baga scalpelul în biata limbă, pentru a o struji cum li se pare; că nu sunt toți creatori, ci croitori și croitori răi; că sunt multe piedice, fanatismul bătrânilor, deprinderea, pedantismul, cărțile bisericești ș.c.l.

Mă asculta cu o nerăbdare ce se videa în neastâmpărul său, pănă ce sărind de pe scaun:

— Iartă-mă, domnul meu, strigă: iartă-mă că nu mai am rabdare! Ce-mi vorbești de fanatism și de deprindere? De ne-am fi potrivit acestei vechi rugine, am purta încă barbe și papuci galbeni. Cât pentru pedantism, e o emblemă a dobitociei. Cărțile bisericești? Dar ia, mă rog, pe-acele tipărite mai nainte și în vremea mitropolitului Dositeu și vei găsi zicerile: *provedință, creștin* , *înger* , *comentarie, șerb* ș.c.l. pre care acei nuoi — socotind că fac mai bine — le-au prefăcut în *pronie, hristian, anghel,* tălmăcire, rob *... în loc de* șerbul lui Dumnezeu, robul lui Dumne- zeu *; pare că Dumnezeu creator și părinte are trebuință de robi, nu de supuși șerbi sau slugi, carii să îmble în căile lui. Grecul nu zice: SklboV, ci DoĐloV toĐ qeoĐ și asemene zic și toate celelalte popoare creștine. Ia seama, domnul meu, că ei nicăiri n-au voit a întrebuința timpul săvârșit a verbului, ci tot cel nehotărât; niciodată:* avui, făcui, fui*, totdeauna:* am avut, am fost, am făcut*, fără să-și deie cuvânt pentru astă arbitrară palmă preste ochii gramaticii. Ei — tot acești noi — întrebuințează zicerile:* învălire, mirare *ș.a., dar n-ar zice, Doamne ferește:* miracul *și* văl*care sunt tot una și pe care le găseau în*

cărțile vechi. Prin un capriț neînțeles, luau verbul și lasau substantivul!

Nu-ți place că zic: *inimă, tinereță, spirit, relege, virtute?* Ai voi să zic: *suflet, dragoste, duh, lege, faptă bună*; pentru că la d-ta inima, acest dar dumnezeiesc, înseamnă acea bucată de carne macră prin care circulează sângele; tinereța, junie, spiritul, o esență îmbătătoare; relegea, lege sau pravilă; virtutea, puterea animală a trupului. De pildă, acest fras: *L'âme qui aime avec* tendresse est inspirée par l'esprit de la religion et de la vertu *, eu l-aș* Creștin, chrétien, cristiano. Înger, Angeru, Angelo. *În limba română* l *se schimbă în* r, *d.p.* gelo, geru; sale; sare; popolo, poporu *etc.* Șerb, servo. *La români* v *se schimbă în* b*; d.p.* selvatico, sălbatic; cervo, cerb; voce, boce; polvere, pulbere *etc. traduce așa: „Inima ce iubește cu tinereță e insuflată de spiritul relegei și a virtuții”. D-ta negreșit că astfel: „Sufletul ce iubește cu dragoste, e insuflat de duhul legii și a faptei bune”. Acum un oarecine care ar pricepe zicerile, făr-a ști și înțelesul ce le-ați dat dv., vrând a retraduce din cuvânt în cuvânt traducția d-tale în franțeză, ar trebui să zică:*„Le souffle qui aime avec amour est inspiré par l'odeur de la loi et de la bonne action *și ar râde, mirându-se ce ai voit să zici d-ta prin acest fras smintit.*

Zicerile *abătut (abattu)*, *umilit (humilié)* și alte câteva care numi vin în minte, le-ați botezat săracele, cum v-au plesnit în cap. Prin *abătut,* înțelegeți aceea ce franțezul zice prin *écarté,* prin *umilit,* plecat *(humble)*. Apoi dacă se găsește un om ce vine de pune tot cuvântul la locul lui, dându-i înțelesul cel primitiv, strigați că e cu neputință a strica obiceiul, vorbă proastă a oamenilor mișei, pentru care nu e nimic cu putință!

Îmi zici să creez ziceri? Ce o să fac când îmi lipsesc cuvinte ca să-mi arăt ideile? Însă de vei căuta bine, vei videa că și acele ziceri sunt sau românești uitate, sau împrumutate de la limbile surori. Și apoi, întru aceasta am urmat pildei altora, carii știu ce va să zică o limbă... Adio, domnul meu, urmă luându-și capela, ești întro zi de spleen, nu vrei să mă înțelegi. Sunt șerbul d-tale!

— Dar, poet al dracului! Ți-am spus că sunt mai mulți croitori decât creatori, și...

Poetul era acum în uliță.

Iaca cum judecă acest june nevindecat în părerile lui. Mie mi-e prieten și aș dori să-l pot îndrepta, dar — îmi mărturisesc păcatul — mă cam învoiesc cu ideile lui.

În adevăr, folosul ce a izvorât din cărțile bisericești întru aceea ce privește relegea și morala e netăgăduit, dar gramatica mult pătimi. Dacă limba ar fi ramas precum se vede în cărțile vechi și se aude în gura poporului, și vrun om înzestrat c-o știință sistematică a limbelor rude s-ar fi apucat a o aduna și a o așeza, precum cer tipul și origina ei, negreșit că am fi scapat de toate aceste pleonasme, fiorituri și cacofonii. Scriitorii nuoi bisericești și profani au introdus shimatismul limbei grecești împreună c-o mulțime de ziceri, lepădând pre cele românești.

Când ar zice cineva astăzi *ghintă, cor, columb, dardă, custodie, templu, generos, peregrin, învestat* ș.a. — pre care le-au lepădat — puțini l-ar înțelege; și însă astfel se vorbea, se scria și se tipărea cu vro sută și câțiva ani în urmă.

Multe parascovenii — de mi-e iertat a împrumuta astă zicere poporană — are limba noastră, mai ales în zicerile luate din slavona. Nu-mi vin în minte toate și nici voi a te supăra cu un glosariu ce nu-și are locul său într-o scrisoare, dar voi însemna pentru curiozitate una-două.

Substantivul *slugă, a slugii,* prefăcându-se în verb, face *slujire* sau *a sluji,* când ar trebui să facă *slugire, sluga, slugii, slugire.* La astă zicere slavonă, am pastrat verbul cu declinația lui și am greșit. Altele tot slavoane le-am schimbat și iar am greșit, pentru că nu știu de ce nu mai nimerim; d.p. *viteaz, treaz, dârz, obraz* ș.a. la plural slavonește nu schimbă pe z în j, precum noi care zicem *viteji, obraji* ș.c.l. în loc de *vitezi, trezi, obrazi, dârzi* ș.a., o anomalie nesuferită într-o gramatică regulată.

Cu altă scrisoare, îți voi spune ceva și de scriitorii vechi.

Scrisoarea XV

(Critică) April 1844

Îți făgăduisem să-ți spun ceva de scriitorii vechi, dar poetul de care ț-am vorbit mi-a dat ocazie a-ți spune acum deodată altă ceva, păstrându-mi făgăduința pentru alt prilej. Iaca ce-mi zise poetul meu, cărui îi arătam o critică ce nu știu cine făcuse asupra lui.

— Nu-mi pasă de critica domnului acelui.

— Și pentru ce nu-ți pasă?

— Pentru că n-are simțul comun; pentru că vorbește de pe ceea lume, în sfârșit, pentru că în iscălitura acestui critic găsesc un q, doi w și trei h

Zicând aceste, ne-am uitat unul la altul și am pufnit amândoi de râs.

Aș fi voit să-l supăr, dar ce să-i zic? Cu argumentul din urmă mă făcuse marți. Pas de cutează să iei partida unui om care are în iscălitura sa un q, doi w și trei h! Eu mărturisesc că de aș avea nenorocirea să aib în numele și porecla mea atâtea farafasticuri, nu mi-aș mai scoate obrazul pintre oameni. Aș prefera să mă cheme Mitrofan, Ciupercovici, Bostănescu sau oricum, și nu miaș ierta nașul dacă mi-ar fi dat un nume în care să fiu silit a vârî un q, doi w și trei h.

Sunt oarecare nume care poartă ridicolul în sine. Napoleon ar fi fost aceea ce a fost, de l-ar fi chemat Martin sau Hubert? — Numele înrâurează mult asupra soartei omului. Cunosc o fată care nu se putu mărita, pentru că o chema Gaftona, și un june foarte de ispravă care se însură macar că se numea Cornescu, și apoi păți — aceea ce știi. Eu (Doamne ferește!) de-aș avea oi, nu mi-aș nămi un păstor cu numele Lupu. — Dar să venim la treaba noastră.

Voiam să-ți spun că nu de mult am cetit o carte rusească ce mi-a trimis-o autorul, tipărită în St. Petersburg și intitulată: *Nacertanie pravil valaho-moldavskoi grammatiki,* adică *Prescrierea regulilor gramaticii românești* . Autorul ei este d. Hâncu, român, care — nu înțeleg pentru ce — adaose un of la porecla sa, și din Hâncu își zice Hinculof. Per gusto non disputare.

Astă *carticică* ce se alcătuiește din două volume 8, mare cât de 500 pagine, spune multe de toate pre care eu n-am vreme, nici curagiu să ți le spun. Ajungă-ți atâta, că d. Hâncu sau Hinculof cu patriotică generozitate ne înzestrează limba cu 47 slove, adică cu 20 mai multe decât avem.

Patruzeci și șepte! Zău nu ne mai trebuie mult ca să ajungem pre chinezi! Între aceste, sunt unele gâtlane, buzane, și nu știu cum le mai botează d.S...; prea destule ca să amețească capul unui biet școlar.

Una din cele multe care învecinicesc numele lui Eliad în literatura românilor, este că ne-a scapat de atâte litere prisoselnice, ce încetul cu încetul începuseră a se împământeni în limba noastră, și dacă le-ar fi lasat, cine știe aceste câte altele ar fi fătat? Este însă o slovă care a rămas, slovă venetică și hâdă! dinainte căriia pănă și curagiul lui Eliad — și asta nu e puțin — s-a umilit. Această slovă iat-o, întortocheată și cârligată întocmai precum se scrie:

*

În zadar d. Seulescu voi să introducă un culbec (q) în locul ei, și d. Gianili un par (I). Nerodnică osteneală! Deșeartă trudă! Nime n-a voit să-i asculte, ca și când n-ar fi zis d.d. nimic!

Astă slovă din alfabetul cirilian, văzând că în dialectele ce derivă din slavona figurează numai de formă (pentru că n-are glas), se vârî vicleana în limba noastră, unde nicicum nu-și avea loc, și cu o machiavelică nătângie izbuti a prinde locul tuturor vocalelor românești, dîndu-ne acea pronunție guturală și groasă de care nu ne putem dezbăra.

Să nu-ți pară un paradox. Iaca cum uzurpă ea dreptul vocalelor noastre; d.p.:

a. *CЪntare, mЪn*Ъ în loc de *cantare, mana (cantare, mano)* etc.

e. *VЪnd, nЪnt, vЪrs — de vend, vent, vers (vendo, vento, verso)* etc.

i. *RЪspuns, rЪde — de respuns, ride (risposo, ride)* etc.

o. *LЪcuitor, mЪnЪstire, rЪtund,* în loc de *locuitor, monastire, rotund* etc.

u. *Sânt* — de *s?nt (sunt)* etc.

Vedeți din esemplul acesta cum se bagă în totul, încât e rară zicerea în care Ъ să nu fie. Iaca ce rezultat aduce nebagarea de seamă la invazia străină! O slovă — ce treabă mare e o slovă? — o slovă nu o putem scoate, căci a prins rădăcină; cum vom putea dar scapa de prejudețe și de lucruri străine, care pe toată ziua se înțelenesc între noi!

Văd că mă depărtez de țelul meu. Prefer dar a sfârși scrisoarea asta, a căriia scop este de a chema ajutorul literaților români spre izgonirea slovei parazite, deși sunt desnădăjduit, de vreme ce — precum am spus mai sus — pănă și capete academice nu i-au putut face nimic.— Vale!

Scrisoarea XVI

(Critică) Octombrie 1844

```
Un proverb al nostru zice: bate herul pân-e herbinte...
```

E! ce gerg e asta? a să strige d. Eliad. De unde ai luat tu, moldoveane, pe crăcănatul H ca să-l substitui astfel de obrăznicește în locul lui F? Nu e de ajuns că vorbiți așa, aveți încă cutezare a-l scrie și a-l tipări!

Aveam de gând să-ți spun nu știu ce, și pentru ca să dau oarecare autoritate ziselor mele, începusem cu un dicton cunoscut, dar iată că Eliad nu mă lasă în pace; mă silește a-mi da cuvântul pentru ce zic *her herbinte*, în loc de *fier fierbinte.*

S-ar cuveni să mărturisesc în toată naivitatea că m-a luat gura pe dinainte, însă fiindcă în natura omului e înțelenită nătângiaași apăra greșalele, voi să arăt că a întrebuința pre *h* în loc de *f* nu e

un provincialism moldav — precum ni se împută de alți români — ci o deprindere împrumutată nu de la muma latină, nici de la mai marea soră italiana, dar o suvenire mângăioasă, dulce și scumpă de la o sorioară depărtată, gingașă și molatecă, crescută sub umbra naranzilor (naranjas) și boltele moresci a Alhambrei.

Din toate calitățile, ale inimei sunt acele mai plăcute și mai prețuoase; și de n-aș fi român, încă aș iubi limba română pentru dragostea frățească ce o caracterizează. În vălmășagul războaielor, în picioarele barbarilor, aruncată prin poziția geografică între nații străine începutului și firei ei, româna nu-și uită muma și sororile; se ținu lipită de latina prin gramatică, de italiana și spaniola prin ziceri, de portugheza prin pronunție.

Portughezul scrie *o* și *s*, și pronunță *u* și *ș* ca românul.

Aceste sunt așa; eu însă nu zic că trebui să zicem ca spaniolul *hiiu* (hijo), *her* (hierro), *herbinte* (hirviente) ș.c.l., ci *fiiu*, *fier, fier- binte* , căci astfel o cere gramatica; voi numai să arăt: 1) că acesta nu e un provincialism, și 2) că am descoperit — eu cel întâi — că supa cu *fidea* (fideos) și *pepinii* (pepinos) sunt de origină spaniolă.

Adios!

Scrisoarea XVII

(Critică) Decembrie 1844

„Dintr-o palmă a s. sale este la sfânta episcopie la Roman o bucățea, și la Buciulești un deget adus din Țarigrad de Dumitrașcu logofătul, precum mi-au spus Iordache spatarul la masa Dabijeivodă — Dumnezeu să-i pomenească! Și eram eu un smerit Dosiftei, episcop la acel sfânt scaun la Roman ș.c.l.”

Așa scria pe la 1570, în viața cuvioasei Parascheva, mitropolitul Dosiftei, unul din bărbații învățați, cu care se fălește pe drept Moldavia. El a fost nu numai un bun păstor duhovnicesc turmei

încredințate lui, dar și unul din scriitorii cei mai aleși a timpului aceluia.

Iată o rugăciune cătră sfânta fecioară a lui Ioan Damaschin, tradusă de Dosiftei, pe care o găsesc în viața acestui st. filosof, cărui saracinul Hisiam, califul Damascului, porunci să-i taie mâna dreaptă, după clevetitoarele îndemnări a iconoclastului împărat Leon Isaurul: Domnitoare preacurată ce-ai născut fără prihană Pre Dumnezeu cumsecade și cu fecioria-ntreagă, Pentru sfintele icoane mi s-au tăiatu-mi direapta! S-ta știi și pizma pentru care-mi face Leon; Sirguiește de-mi agiută, și-mi isțelește direapta A celui de sus direaptă ce-i dintru tine-ntrupată Multe minuni știe face; deci pentru a ta rugăciune Și direapta mea aceasta roagă-l să o isțelească; Să-ți fac cântări cumsecade, și-ntrupatului din tine Cu-nchieturi socotite, să le scriu precum se cade, De sprijineală să fie creștinătății direpte; Că toate-ți sunt cu putință, lui Dumnezeu fiind maică.

Maica Domnului se îndură de lacrimile sfântului poet și îi lipi mâna la loc. Dar aice nu voiesc a spune minuni, ci a vorbi de poezia noastră din veacul al XVI-le. Poate greșesc, domnule, eu însă o prefer celei de astăzi, oricât se pare ea de simplă. Îmi place pentru că e naivă și fără pretenție, pentru că e moale și netedă, nu aspră și ciotoroasă ca următoarea elegie a unui mare poet din timpul nostru: LA MOARTEA ELISEI Osana! slavă! sfânt ești! sfânt! sfânt! Ce vrei se face-n cer, pre pământ. Glasul Elisei! — Îl auziți?... Seraf azi cântă! — N-o mai jăliți, Auzi pe îngeri se întrebând: Sfânta iubire ce are de gând? ș.c.l. Mai vrei încă? Jalea cuprinde orice simțire, De dorul pierderii piste fire ș.c.l. Poate tot nu ți-e destul? dar De m-ai pune pe-un cărbune, Mai departe nu ți-oi spune.

Apostroful ce taie semistihul, seraful ce cântă, îngerii se întrebând ce are de gând s-ta iubire, dorul pierderii piste fire etc., toate aceste formează o poezie hodorogită, încât în adevăr *jalea* cuprinde orice simțire *, când vede cineva frumoasa noastră limbă căznită și schingiuită astfel!*

Spune-mi, nu-ți place mai bine traducția lui Dosiftei *cu-nchieturi socotite* , care nu te ostenește când o cetești, nici are frase mari întortocheate și scâlciate?

Scrisoarea XVIII

(Slavonisme) Iulie 1844

Mulți literați români au făcut feluri de disertații asupra începutului și a construcției limbei noastre; laudă numelui lor și pace țărânei celor ce nu mai sunt! Lor le era ușor, nu aveau trebuință a iscodi sofisme ca să detune pre năpăstuitorii românilor, arătând lumei că ziua este lumină și noaptea întuneric. Adevărul era văzut și pipăit, și împotrivitorii învinși și rușinați, învălindu-se cu tăcerea, se ascundeau ca paserile cobitoare ce nu pot suferi strălucirea soarelui; însă asemene șerpelui care, murind strivit sub călcăiul viteazului, se întoarce și mușcă pre puternicul său vrăjmaș, slobozea din bortele lor un strigăt blestemat, pismătareț, răgușeat, dar din nenorocire foarte adevărat: — „Limba voastră e țesută cu ziceri slavoane!”

Oh! păcatul este netăgăduit și rana nevindecabilă! Cînd neamurile barbare au inundat România ca un răpide șiroi, găsind pânza limbei urzită, luau suveica și, prin dreptul celui mai tare, aruncau unde și unde câte un fir de bătătură de a lor, groasă și nodoroasă. Astfel se țesu limba noastră. Pentru a scoate acum acele lătunoioase fire, trebui a destrama toată pânza, și prin urmare a crea o limbă mai frumoasă, poate, mai nobilă și mai învățată, căreia nimic nu i-ar lipsi alta decât de a fi — românească.

Aici încep necurmatele dispute între învățații pandemoniului nostru literar carii se silesc: Spirar nobil' sensi a' rozzi petti, și pre care noi îi împărțim în trei clase.*Liberalii* zic (dupre Iorgovici și dupre Maiori) că trebui a goni toate zicerile slavoane și ungroturco-grece — deși aceste din urmă sunt foarte puține și nouă, primite numai de niște capete bolnave și stricate. — *Moderații* că trebui a le subția, a le înnobila și a le români, și eu mărturisesc că m-aș învoi cu păperea dr. sale. Vin în sfârșit *conservatorii*, astă veche rugină, care strigă cu glas de stentor că se strică limba, plângându-o și bocindu-o în gura mare.

După părerea mea, a învoi toate aceste capete învățate e mai greu decât a găsi mișcarea perpetuală. E de jălit însă, că toți aceștii trăgând fiecare la sine, sfâșie haina bietei limbi.

Fie-mi iertat a adunce un esemplu. *Zavistia și clevetirea* — ziceri slavoane — care s-au încuibat între români, le poate scoate cineva? De *obidă* și de *silă* ne poate mântui? Aici îmi vine în gând acel vestit dicton scris pe poarta iadului a lui Dante: Lasciate ogni speranza!

Dar văd că m-am depărtat de scopul ce mi-am propus, care este a-ți arăta o descoperire ce am făcut într-un străvechi manuscris, în care am cetit următoarele:

„Năvălind noroadele străine, au *năpădit* ca lăcustele piste români. Au semănat prin *clevetiri zavistia* pintre ei. *Greșalele* românilor i-au *slăbit*. Atunci *vrăjmașii,* răpindu-le prin *silă* drepturile, le *iscodeau vinovății* și îi *munceau* cu feluri de *cazne*. Aceste *obide* au adus *robia* ș.c.l., ș.c.l.”.

Iată în câteva rânduri mulțime de ziceri slavoane!

Eu din aceasta am înțăles — pentru care cred că-mi vor fi îndatoriți acei ce se vor ocupa vrodinioară cu scrierea unei istorii a arheologiei românilor — că românii aduși de Traian, pănă a nu veni barbarii preste ei, 1) nu știau vinovăția; 2) nu erau silnici, 3) nu sufereau obidele și 4) nu cunoșteau robia ș.c.l.

Pe urmă au venit toate de s-au amestecat pintre noi. Cum să le lepădăm acum? Și de am și voi, oare pute-vom?

Vale!

Scrisoarea XIX

(Ochire retrospectivă) Iunie 1845

Dacă te-ai întâmplat a fi vreodată la apusul soarelui pe dealul Cetățuii, într-o seară a lunii lui iunie, după ce ai privit steaua zilei coborându-se după muntele Pionul, și după ce treptat razele lui încep a se stinge în umbrele nopții; în acel chiar-oscur priincios

ochiului, spune-mi, înturnatu-ț-ai viderea de pe culmile învecinate pline de verdeață și de bucurie asupra orașului ce zace la picioarele tale, beat de vuiet, culcat pe costișa lui ca să-și odihnească mădulările cele de granit? Luat-ai seama atunci la o ceață ce vine și se întinde ca un giulgiu mortuar piste vârful turnurilor și a clopotniților, ceață grea ca somnul trădătorului și rece ca mâna soartei; care uneori ca un smeu se încolătăcește împregiurul orașului, sau ca un Briareu își întinde brațele în toate părțile, însemnând feluri de figuri fantastice, precum un mare caleidoscop? Nu ți-ai închipuit oare atunci că acest nor gros este un menitor prevestitor soartei orașului și a țării, și pătruns de ideea aceasta, n-ai fi dorit să vezi pre Asmodeu, dracul șchiop, și de se poate, să-l întovărășești de la palatul bogatului ce se vârcolește în patul său, până la coliba săracului ce doarme pe așternutul său de paie? O! negreșit, ai fi descoperit multe crime, multe fărădelegi, și poate ca și Iona ț-ai fi sfâșiat haina, strigând vai! Pe urmă ai fi alergat să te ascunzi în vreun unghi, unde să nu te ajungă intriga și calomnia, și ai fi plâns precum un filosof pe ruinele Palmirei, gândind la trecuta mărire a strămoșilor, la ale lor fapte mari de care nu suntem vrednici, noi, pigmei degenerați, ce n-am fost creați după măsura lor!...

Dă-mi voie, prietene, a-mi dezvăli ideea, sau mai bine zicând, a spune aceea ce cugetam într-o seară, când mă aflam la apusul soarelui pe dealul Cetățuii; și dacă după trecut putem judeca viitorul, să ne întoarcem cu câteva veacuri în urmă ca să aruncăm o privire asupra stării noastre, mărginindu-ne însă numai într-un mic cerc.

Dragoș, fiiul lui Bogdan, prinț român, vine la 1352 și întemeiază statul Moldaviei, stat de oameni agricoli, care își petrec viața cu agricultura și păstoria. Pre dânsul îl urmează mai mulți domni buni, căci inima poporului ce ocârmuiau era bună, nefiind încă stricată de vițiuri. Românii sub urmașii lui Dragoș petrec o viață primitivă, și traiul lor ticnit, patriarcal și virtuos adună lângă ei pre pribegii lor frați. Colonia se mărește. Răpidea ei sporire ațâță invidia vecinilor lor; ei însă își păstrează naționalitatea. Fierul plugului se preface în lance, și resping puterea cu putere. Atunci colonia se face stat, și încă nu se împlinise jumătate de veac de

la descălecarea lui Dragoș, când Alexandru I dă legi poporului său, înființează o ierarhie bisericească și politică, zidește monastiri și cetăți, leagă alianță cu Iaghelon, regele Poloniei; Moldavia se face cunoscută, și împăratul Bizanției trimite domnitorului ei hlamidă și coroană ca unui autocrator.

Încă o jumătate de veac, și Moldavia va fi mare și puternică. Ștefan zdrobește pre Cazimir polonul, pre Matiaș ungurul, pre Mainac tatarul, pre Lobod și Nelivaicu cazacii, și râvnind a uni sub un singur sceptru provințiile române, năvălește asupra românilor valahi, bate pre Vlad, sfarmă pre Radul, care cheamă în ajutorul său pre turci. Acesta fu începutul necurmatelor războaie și a ticăloșiei îmbelor prințipate, stârnite din ambiția lui Ștefan și mișelia lui Radu. Dar, precum după un veac trecut Mihai, nici Ștefan nu-și poate împlini frumosul plan; trage numai toate oardele turcești asupra sa, comandate de falnicul cuceritor a Constantinopolii. Viteazul se biruiește, dar eroul nu-și pierde cumpătul, și bărbăția sa scapă patria de pieire. Însă puterile fizice nu răspund marelui său suflet. Viața lui n-a fost decât un lung război, o necurmată luptă. Patruzeci și șepte ani domnește și cincizeci de războaie are. Eroul a îmbătrânit, căruntețile i-au răcit sângele, cercarea i-a potolit iuțeala, nenorocirea de la Valea-Albă i-a stins ambiția. Își întoarce privirea tristă asupra patriei sale și suspină. Se uită la boierii pre carii el i-a înălțat și i-a îmbogățit; prevede vrajba, neunirea, nesațiul și trădarea zămislind în inimile lor și neîncrezându-se în moștenitorul său, hotărăște a da patriei sale o protecție sub umbrirea căria să vieze, până ce cerul va dispoza cum se va îndura de ea. Alege imperia Turciei, năstăvit poate de duhul ocrotitor a ființei popoarelor, pentru ca să nu se stingă cu totul numele de român.

Să ne oprim aice, și să ne înturnăm privirea înapoi, pentru ca să videm ce s-a petrecut într-un veac și jumătate, adică de la venirea lui Dragoș, și până la moartea lui Ștefan.

Domnii — precum am zis— erau buni, și poporul era fericit. Încă aristocrația nu se înaripase, și capetele acestei idre stând între popor și ocârmuitor nu începuseră a mușca când pre unul când pre altul. Năravurile erau simple, căci domnii erau simpli; ei erau pontifeci, legiuitori și părinți supușilor; pentru aceea, în curs de o

sută cincizeci ani, slobozia lui Dragoș (cum am mai spus) sporește de înminunează pre istoric, se face stat, își apără glorios naționalitatea în contra vecinilor puternici, și călăuziți numai de dreptul firesc pre care l-au învățat de la natură și de la cugetul lor, stăpânitorul își iubește poporul, și țăranul, privind în domn pre căpetenia sa, îl abordează cu piept deschis zicându-i: *tu* doamne *! precum zice Dumnezeu, căci vede în el pre unsul său. Îl numește* măria-ta*! pentru că domnii erau în adevăr mari, și lingușirea nu-i deprinsese a pretinde și alte titule.*

Veacul și împregiurările au silit pre Ștefan să rădice aristocrația. Oștirile erau compuse pe atunci din oameni aleși, pre carii românii îi numeau boieri, ce alergau la lupte, unii pentru glorie, alții pentru patrie, cei mai mulți pentru dobânzi și prăzi. Mărețul Ștefan îi dăruia cu sate și cu moșii, și darurile lui erau mari ca și el; căci punea hotar pământului dăruit culmile dealurilor, matcele apelor, adâncul văilor, și uneori orizonul! Pentru ca să locuiască pământul dăruit, îl împoporau cu prizonieri de la vecini — de unde, aveau și numele acesta. — Acești, ca niște vasali și servi, urmau pre stăpânii lor la război.

Pe încetul, aste feude se înmulțiră. Boierii, pre carii bogăția îi sumețise, începură a ambiționa domnia; și încă Ștefan Marele nu putrezise bine în mormântul din monastirea Putna, când nepotul său Ștefan V e silit să omoare câțiva boieri, ca să stingă în sângele lor complotul ce sta gata a s-aprinde. Sângele acesta stropește mai multe inimi în care odrăslește duhul vrajbei și a răzvrătirii. Idra nu piere; ura și dușmănia se înțelenesc mai vârtos. Prilejul nu lipsește. Ragialii iubesc banii; ajutorul și favorul lor, domnii îl cumpără cu bani, boierii dau bani, ca să oboare pre domni; și de unde stoarce ast nămol de aur? Din sudoarea poporului ce geme sub împilarea despotismului și a aristocrației!

De aice începe un șir de domni răi, pentru că boierii sunt răi, cărora, pentru ca să le plece cerbicea și să le smerească trufia, le trimitea cerul ocârmuitori, oameni de acei însemnați cu pecetea păcatului pentru a fi calăii popoarelor, și carii după ce-și plinesc urâta solie, pier, lăsând o pomenire de blăstemuri. Țaranul se tăvălește în lipsă și în ticăloșie, părăsește plugul, căci munca și sudoarea lui abia îi dau cu ce să plătească contribuțiile, cărora

neștiind ce nume să le deie, le numește *năpăsti*; iar vițiurile — dupre pilda celor mari — se înrădăcinează în sufletul său. Starea politică era poate și mai rea decât cea morală; vrăjbile și prigonirile între boieri și domni deteră prilej turcilor a se amesteca în trebile țării, a-și lua dreptul de stăpâni, călcând condițiile tratatului de protecție ce închiese cu Moldavia, și a surpa câte unul toate vechile privilegii, încât își însușiră dreptul a numi și pre domni, căci prin aceasta deschideau drum ambiției aristocratice ca să alerge să cumpere domnia cu bani, pre care apoi îi scoate de la popor.

Un veac era de când aristocrația domnea și poporul gemea în ticăloșie și asuprire! Atunci provedința, văzându-o bătrână și sluțită de nelegiuiri, tinde mâna și alege dintre ea pre un neînsemnat boier, pre un oarecare Petre Stolnicul, om prost și necunoscut. Îl suie pe tron și îi dă sabia răzbunării în mână.

Acesta, sub numele de Alexandru Lăpușneanul, va sparge cuibul și va strivi acest furnicar de intriganți ce făcea și desfăcea domni. Dar oare fapta lui fost-a de folos poporului? Ba, căci ranele lui erau atât de adânci, apăsarea despotică îl ovilise într-atâta, încât păstorii lui Dragoș și ostașii lui Ștefan nu erau acum decât niște sclavi îngiosiți a unei boierimi desfrânate, care îi trata și îi vindea ca pre vite. În adevăr, Lăpușneanul retezase trunchiul, dar odraslele creșteau, și nu era el omul care să știe a le seca puindule stavilă pre însuși poporul; pentru aceasta, fapta lui fu judecată de crudă, și el de tiran.

Am spus că intrigile boierilor izbutiseră a da turcilor dreptul a numi de la sine domni pre cine voiau; așadar trista Moldavie se văzu ocârmuită când de un serb, când de un arman, când de un saxon, carii se întreceau în nelegiuiri!... Dar să ne înturnăm privirea de la această amară epohă, și pășind cu pași gigantici anii acești negri, să trecem un veac și jumătate ca să ajungem la un domn, care — deși străin — va fi totdeauna scump românilor.

Limba națională, deși se păstrase încă în gura poporului, dar necurmatele războaie și desele prefaceri nu lăsaseră a se cultiva. Literatura se mărginea numai între cler, și limba slavonă se făcuse limba curții și a bisericii, însă și pre aceasta numai partea duhovnicească și puțini din boierinași — ce nu aveau altă nădejde

de cât în pana lor — o înțelegeau. Un boier mare avea de rușine a ști mai mult decât a se iscăli. Un Iacov Despotul (străin) se încercă a întemeia o universitate la Cotnar, dar scurta lui domnie nu-l iertă a-și împlini lăudatul scop. Vasile-vodă vine, și întâia lui faptă este a înființa o tipografie, în care tipărește cărțile bisericești în limba română. Atunci poporul începe a asculta cuvintele relegii în limba sa, lucru de care alte nații civilizate erau și sunt încă lipsite; și morala evangelică începe a izgoni vițiurile pre care o ignoranță barbară le lasase a se încuiba în inima românilor. Întemeiază școale naționale pre care le înzestrează cu moșii. Adună pravelile lui Alexandru I, ce au fost rămas uitate și părăsite când domnea numai dreptul celui mai tare, adaoge sau scade din ele, și alcătuiește un cod de legi, care pentru ca să fie respectat, este aspru.

Soarta și-a arătat toate caprițiile sale cu acest domn. După ce l-a suit pe un frumos tron, când acum se mândrise de bogățiile sale, de numeroasa lui familie, îl învrăjbește cu domnul Valahiei. Se încurcă în războaie, în care e învins. Vândut de ministrul său, părăsit de boieri, își vede ginerele ucis, familia prizonieră; și pentru că nenorocitul e totdeauna și vinovat, cade sub urgia turcilor, carii, după ce îl țin închis și în fiare câtăva vreme, îl slobod apoi ca să moară în cea mai mare sărăcie.

Nenorocitele războaie a lui Vasile-vodă slăbiseră țara și demoralizaseră oștile, care acum nu mai împuneau turcilor. Asuprirea crescu, și țara pierdu dreptul d-a mai avea domni pământeni. Moldavia se făcu o arendă ce se vindea celui ce da mai mult, și la care se întreceau grecii încuibați în foburgul Fanar din Constantinopoli. Foarte rar și din când în când se mai numea câte un domn pământean, dar și aceștia, nestatornici în domniile lor, ca să înlăture intrigile și să-și facă favorabili pre miniștrii Porții, imitau politica grecilor, care consista a da bani ca să izbutească în scopul lor.

Unul din aceștia fu și Dimitrie Cantemir. Mai mult om literat decât politic, el se aliă cu Petru a Rusiei, dar nenorocita campanie de la Prut zădărnici planurile sale. Silit a pribegi, își lăsă țara sub prepusul trădării, și Moldavia se hotărî de apanagiu fanarioților.

Un veac se mulse țara de acești arendași! Cu un veac se înapoi în toate! În locul oștenilor români, se aduseră albanezi nemernici. În locul școalelor lui Vasile, se înființă școala grecească. Pământenii erau prigoniți și grecii în favor. Județele se ocârmuiau de *caiccii* și *seizi*. Moldavia se făcu pământul făgăduinței pentru acest neam, ce aducea cu sine corupția și desfrânarea!...

E netăgăduit însă că unii dintr-aceștia au făcut și bine. Constantin Mavrocordat desrobește vecinii. Grigore Ghica protestează, neputând face altă, la orice nouă asuprire. Alexandru Muruz înzestrează orașul cu ape, îl înfrumusețează cu mândre ziduri ș.c.l., dar ce puteau ei face în scurta lor domnie de trei ani, la sfârșitul căreia aveau în videre ștreangul?

Acum desnădejdea începuse a se vârî în inima românilor. Obiceile strămoșești și tradițiile naționale se pierdură. Limba necultivată și desprețuită rămase numai în gura poporului; nobilimea învăța grecește, limbagiul curții. Boierul își uită dignitatea sa; se făcu unealta străinilor cu care se încuscrea și pre care îi tămâia ca să le intre în favor. Fecioară păn-atunci, limba patriei se împestriță formând un gerg ce se întinse ca o pecingene; căci până și la bisericile de întâiul rang slujba se făcea grecește, iar la celelalte se mai lăsă strana a doua pentru limba națională.

O asemenea stare a lucrurilor nu putea să mai ție. Era o monstruozitate a videa o nație întreagă în cumpănă a-și pierde ființa. Dumnezeu se îndură și își rădică urgia de asupra poporului său. Anul 1821, dărămând edificiul efemer lucrat de fanarioți, reînturnă Moldaviei drepturile și privilegile vechi. Poarta luminată asupra intereselor sale îi hărăzi apoi, în înțelegere cu Rusia, o constituție care — deși nedesăvârșită — începu a pregăti civilizația, a deștepta naționalitatea și a vindeca durerile trecute.

Nu ne vom cerca a arăta starea de astăzi, și dacă urmările au răspuns scopului; dacă generalul Kiselev (omul acest scump în suvenirea românilor) fu ajutat și urmat precum s-ar fi cuvenit în frumoasa lui solie. Asta e treaba istoriei. Voim numai să arătăm că moldavul — asemene pătimașului ce nu crede când se vede însănătoșat — încă tot nu e sigur de viitorul său, pentru că de la ai săi nu așteaptă vreun bine, pentru că ai săi totdeauna l-au

împilat! Și în adevăr, e curios a observa că oricând s-a făcut vreun bine în țară, s-a făcut numai prin străini;

Un albanez păstrează naționalitatea.

Un grec desrobește țara.

Un rus pregătește civilizația.

Românul (nu știm pentru ce) n-are încredere în sine. La orice primejdie strigă: Doamne! Doamne! când n-ar trebui să uite proverbul „SÍn 'Aqhn§ ka° ceµra knei ”.

Scrisoarea XX

(Statistica lupilor) Februarie 1846

Viu de la vânătoare, prietene, unde am împușcat un lup. Dămi voie deci să-ți vorbesc despre el.

Toată lumea cunoaște lupul, fiară astă carnivoră și nesățioasă, dușmanul păstorilor și groaza oilor. Din vremea regelui Edgar la anul 966, lupii n-au mai văzut pământul Engliterii; și când în toate staturile Europei erau proscriși, numai în Moldavia — sunt acum cinci ani — viețuiau ca în sânul unei republice, încât era*blagoslovenie* cum lupii și judanii creșteau și se înmulțeau. Însă la 1841, ministerul trebilor din năuntru făcu o legiuire prin care se puse preț capului de lup. Țăranii începură a-i ucide, păstorii a fi mai liniștiți, și oile a dormi mai fără grijă.

Spun — nu știu de e așa — că lupii, văzând osânda ce li se pregătește, au ales o deputație dintre ei, care viind în capitalie, și-au tocmit un vechil ca să le apere dreptul ce-și închipuiau că au. Acesta le-a făcut o jalbă lungă și lată, în care dovedea tetragonicește că, de la descălecarea lui Dragoș, lupii au trăit în bună pace în țară, că n-au mai făcut nime *sprafcă* ca să vadă câte oi s-au mâncat; că de vreme ce lupii sunt lasați ca să mânânce oi, și oile ca să fie mâncate de lupi, apoi după toate formele, legile și obiceiul pământului, lupii se cuvine a fi volnici să mânânce oi ș.c.l.,ș.c.l.

Ministrul Lupu Balș le întoarse jalba cu *nadpis* zicând că obiceiul pământului poate sluji de lege, când nu este vătămător legii, și

numai atunci li se va lua în bagare de seamă reclamația, când vor da în scris și chizeșie, că nu vor mai mânca carne, ci vor paște troscot ca niște dobitoace ce sunt.

Deputații ieșiră cu coada între vine, gândind la nedreptățile oamenilor. Viind la gazdă și simțind apetit, se puseră la masă. Ospătarul le dete borș cu miel, cotlete de miel și friptură de miel.

— E bine! strigă unul din ei, mai zi-mi că este dreptate în lumea asta. Oamenii mânâncă oi, și noi să nu mâncăm!

— Ba să mâncați, domnii mei, le zise un june supleant de profesor; omul și lupul sunt lasați ca să mânânce carne; dinții lor cei câinești o dovedesc. Eu când nu mânânc carne, nu pot pronunța nici cel întăi vers din *Eneida*: Arma virumque cano etc.

Din vorbă în vorbă, lupii spuseră viitorului filosof scopul soliei lor, și neisprava cu care au ieșit de la ministru.

— Avocatul ce l-ați avut era un ignorant, le zise acesta. Sunt sigur că nici rudimentele limbei latine, a limbii mume, nu le cunoștea. Sunt sigur că petiția ce v-a făcut era plină de barbarisme și de solecisme, și scrisă cu slove ciriliane. Să vă fac eu o suplică cu litere latine și veți vedea cum voi face capot pre ministrul cu tot departamentul său.

Îndată le scrise o jalbă cu litere latine, care se mântuia prin acest calambur: Lup te cheamă și lup ești, Lupii dar ce prigonești?

Omonimul lor ministru le rupse jalba, zicând că nu-i plac poeții, și că cu toată cuscrenie ce ei arată că ar avea cu dânsul, nu poate calca datoria postului său; prin urmare porunci unui comisar de poliție să-i întirească din oraș. Ajungând la barieră, nenorocitele fiare își scuturară praful de pe copite, și lăcrămând, tinseră labele spre cer, cuvântând acest blăstem:

. . . .

De la 26 ianuarie 1841 pănă la sfârșitul lui dechemvrie 1845, s-au ucis — după cataloagele Visteriei — acești lupi!

În anul 1841. 113 lupi mari.

— 1842. 198 idem

— 1843. 318 . . . . . 59 pui

— 1844. 340 . . . . .

— 1845. 261 . . . . .

și s-a plătit din Visterie 18.450 lei pentru 1.230 lupi mari, și 2.032 1/2 lei pentru 271 pui. În totul 20.482 1/2 lei.

Să vedem acum folosul acestei legiuiri.

Să închipuim că fiecare lup era să mânânce pe an câte 12 oi — Pare-mi-se că sunt destul de moderat. Care e lupul ce s-ar mulțămi c-o oaie pe lună? — În cinci ani vine de lup câte 60 oi, care pentru 1.501 lupi face 90.060 oi. Socotind acum oaia câte 20 lei, face 1.801.200 lei, din care scăzând 20.482 1/2 lei prețul capetelor a 1.501 lupi, rămâne folos 1.780.717 1/2 lei.

Scrisoarea XXI

(Trisfetitele) Noiembrie 1846

Când un istoric — ce ne lipsește — s-ar ocupa a scrie istoria României, nu ar putea găsi urmele caracterului național decât în timpul domnirii prinților români, adică de la venirea lui Dragoș și până la emigrația lui Cantemir.

În această epohă, mai bine de trei veacuri și jumătate găsește cineva niște fapte eroice, mărețe și crude care aduc groază și mirare. Mai mulți domni buni s-au deosebit prin patriotismul și mai vârtos prin pietatea lor. Astăzi încă, culmile sunt încununate și orașele semănate de bisericile ce ei au ridicat întru mărirea atotputernicului; și fiecare din zidirile aceste erau monumentul vreunei izbânde asupra dușmanilor puternici de care România era încungiurată.

Unul din domnii scumpi în pomenirea viitorimii a fost și Vasilie Lupu. El întâi întemei școale, el puse să se traducă și să se tipărească cărțile în limba patriei, el în sfârșit aduse moaștele sfintei Parascheva de la Epivata, pentru care dete trei sute pungi de bani, și le așeză în biserica zidită de dânsul în Iași. Această cuvioasă patroană a orașului niciodată și după orice împregiurări nu-și părăsi locașul, ci totdeauna scutitoarea politiei și țării, e comoara cea mai prețuoasă ce are Moldavia.

Istoria prințului Vasilie înfățoșează niște episoade atât de tragice, niște jocuri a norocului atât de deșanțate, încât îmi pare rău că nu mă iartă cuprinsul acestei scrisori de a le descrie. Hronicarii români, istoriografii poloni și unguri, diaconul arab Pavel au scris mult pentru el. Până când poate într-o zi voi avea prilej a ți-o arăta pre larg, voi să-ți dau o mică idee de biserica S.S. Trei-Ierarhi.

Biserica aceasta de stil mestecat gotic și bizantin e pe dinuntru zugrăvită *in fresco*. În dreapta stă racla sfintei, înălțată pe câteva trepte. Aici pe părete e zugrăvită solenitatea aducerii moaștelor cu pompa ce a urmat. Turcul capugibaș calare înainte, arhiereii purtând racla, domnul, boierii și poporul în urmă. Pe alt părete stau atârnate portretele lui Vasilie și a familiei lui cusute în aur și matasă.

Aceea însă care dă o figură originală astei zidiri e că pe dinafară este toată îmbrăcată cu bareliefe, închipuind deosebite arabesce, grațioase și elegante.

Turnul clopotniței deasupra porții și de un stil modern, e cel mai nalt a capitaliei. Până nu de mult slujea pentru privighere de foc, și clopotul cel mare niciodată n-a sunat *într-o usnă* fără să puie tot orașul în mișcare. Uneori când poporul se simțea asuprit și jignit în drepturile sale, se auzea sunetul clopotului de *dandana*. Atunci mahalalele își vărsa gloata piste oraș, și norodul nu se liniștea, nici clopotul nu tăcea, până nu se videa scapat de angării și ușurat de împilări. Astăzi însă oamenii s-au prefăcut, năravurile s-au îmblânzit, și nu se mai aude clopotul de dandana. Sunetul lui cheamă numai pre credincioși la rugăciune.

Scrisoarea XXII

(Istoria unei plăcinte) Decembrie 1847

Îți aduci aminte de copilăria noastră — care s-a dus ca să nu se mai întoarcă! — ce plăcută impresie ne făcea strigarea: coooovrigi! gugoșeeeele! Cum alergam toți, copii și bătrâni, și cei

mai mari și cei mai mici; cu ce nerăbdare așteptam să-și puie plăcintarul jos tablaua din cap, și cât de iute i-o deșertam!

Astăzi plăcintele au pierdut valora lor și plăcintarul poezia lui; civilizația l-a omorât. Toți l-au părăsit, și surâsul se vede pe buzele lui numai când e cungiurat de băieți și de copii, singurii ce i-au mai rămas credincioși. Aceștia uneori îi mai deșeartă tablaua, iar cele mai adese se întoarce seara acasă cu dânsa plină. Atâta numai că marfa lui e marfă ce nu aduce pagubă; ce nu se vinde se mănâncă.

La 1821, după spargerea eteriștilor, pașa din Iași, văzând că nu poate scoate pre ianiceri din țară ceru ajutor. I se trimiseră deci spre acest sfârșit câteva mii de tulimeani (miliție). În toate zilele urma colizii între ei, și ele se sfârșeau totdeauna prin moartea a câțiva.

Într-una din zile — era iarmaroc pe șesul Frumoasei — un plăcintar s-a dus cu o pohace s-o vândă; un tuliman o târguia, când un ianicer vine și vrea s-o ieie. Tulimanul însă nu o dă. Iataganele iese din teacă. Tulimeni și ianiceri se amestecă la sfada plăcintei, și comedia se mântuie cu uciderea a vro treizeci de inși din ambe părțile; iar plăcinta, trista cauză a acestei dispute, și autorul ei au rămas turtiți și hăcuiți într-o baltă de sânge.

În vremea domnilor fanarioți, plăcintele și gugoașele erau mult mai căutate. Un domn grec — a cărui nume ingrata istorie a uitat a ne-l păstra — era un mare mâncău de plăcinte. Caimac, gugoașe, alivenci, iaurt, seralii, baclavale, plăcinte, învârtite ș.c.l. se îngropau în stomahul lui ca într-un abis fără fund. În toată dimineața — păn-a nu face divan — trata cu becerii săi despre felul plăcintelor ce trebuia să aibă la masă.

Un curtezan — unde nu-și vâră ei coada! — care îmbla de mult să se facă vornic, nu știa ce mijloc să mai întrebuințeze, și ședea trist odată cu soția sa la masă. Iehnelele și cataifurile treceau pe dinaintea lui fără macar să le atingă, când iaca se înfățoșează o plăcintă pântecoasă cu o ghirlandă de gugoșele, împărăteasa plăcintelor, cap d-operă în gastronomie.

— Nevastă, strigă boierul meu sărind de la masă, m-am făcut vornic.

— Când?

— Acum.

— Cum?

— Vezi plăcinta asta? Din pântecele ei a să iase vornicia mea.

Îndată plăcinta s-a trimis la curte.

Înălțimea-sa se pusese la masă, dar fața-i era posomorâtă. Edicliii și iciolanii stau înmărmuriți dinaintea lui, cu mâinile la piept. Curtea toată tremura; căci nu era vorbă de nimic altă, decât de a trimite la Ocnă pe șese beceri, a pune la falangă pre stolnicii curții, și a bate cu urechea în stâlp pre credincerul cel mare. Pentru ce astă urgie? — Pentru că ticăloșii au uitat să facă plăcinte la masa măriei-sale. Uitare vinovată și *neiertabilă*!

Când acum era să se puie în lucrare înalta hotărâre, iaca norocita plăcintă, de care am vorbit, încă adusă pe o tipsie de argint. De aș fi fost față, aș putea să-ți descriu încântarea ce a cășunat sosirea astei ancore mântuitoare, dar eu încă nu eram pe lume; precât însă am auzit din bătrâni, bucuria a fost mare, și credincerul, stolnicii și becerii au scapat de pedeapsa meritată.

Trimisul s-a întors bogat răsplătit, aducând și pentru curtizanul nostru următorul bilet din partea marelui postelnic:

„Arhon...

Înălțimea-sa mi-a poruncit să-ți fac cunoscut că mâine dimineață să te înfățoșezi la curte, în spătărie, spre a îmbrăca caftan de vornic mare.

P.S. Nu uita să trimiți mâine, pentru masa măriei-sale, o plăcintă ca cea de astăzi.”

A doua zi, mehterhaneaua juca în ograda boierului cu plăcinta, care șăzând în balcon, își netezea barba cu mulțămire; iar când înceta câte puțin scârțiitorul țipet a surlei lui mehterbașa, s-auzea între norodul grămădit la poartă cântând: Cu iaurt, cu gugoșele, Te făcuși vornic, mișele!

Scrisoarea XXIII

Iunie 1848

Nu știu pentru ce, domnul meu, eu stim pre femei mai mult decât pre barbați. După a mea idee, deși suntem partea tare a neamului omenesc, nu suntem însă și cea bună; căci e netăgăduit că de la începutul lumii și până în ziua de astăzi, femeile ne-au întrecut nu numai în iubire, ce și în patriotism.

Lăsând la o parte Corneliile, Lucrețiile și toate femeile istorice grece, romane și de alte nații, îți voi vorbi numai de femeia română, acest tip de amor și de virtute.

Câte vițiuri s-au strecurat în frumoasa noastră țară sub ocrotirea unui guvern prieten a întunericului, care favoriza patimile ca să-l demoralizeze și să-l ție în slugărie! câte rele au spurcat inima bietului român! Însă nici una din ele n-a putut pata haina cea albă a femeii românce, ci ea rămase tot curată și neprihănită. Și de unde vine aceasta? De la educație? Nicidecum. Educația femeilor la noi e atât de neîngrijită, încât nici trebui a mai pomeni de ea. Vine de la natură, această învățătoare a lumii toate; de la natură, care a sădit în inima femeii acea dragoste de familie, acea abnegație de sine, pentru a se consacra soțului, părinților, copiilor ei.

Să o privim în toată vrâsta.

Vezi-o fecioară, fără prihană, tânără și frumoasă. În ochii ei strălucește dulceața, și în inima sa amorul. Iat-o acum soție, mumă de familie, cungiurată de copiii săi, îngrijind de casa sa, și sârguindu-se a împrăștia cu senineța și blânda ei mângăiere negurile supărărilor de pe fruntea soțului său. În sfârșit matroană respectabilă, povățuind către cele bune pre fiii și fiele sale, uitându-se cu mulțămire la trecuta ei viață, în care nu are a-și bănui nici de o greșală; și așteptând sfârșitul ca un somn după o ostenitoare călătorie. Ea știe că Dumnezeu a creat-o nu pentru dânsa, ci pentru familia ei, de aceea egoismul nu află loc în

sufletul său, și misia îi e împlinită, dacă în calea vieții sale a putut șterge câteva lacrimi, semăna câteva flori, și lăsa o suvenire duioasă în inimile scumpe!

Deși se pare ușoară solia ei, iaca ce zice filosoful Genevii: „Omul, făcând bine, nu atârnă decât de sine, și poate brava judecata publică; dar femeia, făcând bine, n-a făcut decât jumătate din însărcinarea sa, și trebui să-i pese de ceea ce gândesc de dânsa nu mai puțin decât de ceea ce este în ființă... Opinia este mormântul virtuții pintre bărbați, și tronul său pintre femei.” Greu e a putea înlătura cineva calomniile și invidia lumii, femeia însă știe că nu ajunge a fi virtuoasă, trebui să nu fie nici prepusă. Cât pentru mine, domnul meu, mi-ar plăcea să trăiesc într-o republică de femei, unde ele să poruncească și noi să ascultăm. Crede-mă că n-ar merge trebile mai rău. Dar văd că m-am depărtat de țelul meu, și vorbesc de morală și de politică, când voiam să-ți vorbesc numai de patriotismul femeilor. Htnhp° tn, zicea acea vestită spartiată, dând scutul fiiului său — însă am uitat că am promis a nu vorbi de femeile Romei și a Greciei.

Trei veacuri și jumătate au trecut de la muma lui Ștefan, care încuie porțile cetății fiiului său și îl trimite la biruință, și până la doamna I..., care cu arma în mână îmbărbătează norodul, se pune în fruntea lui, și scapă pre aleșii poporului de complotul unor ticăloși parveniți, ce voiau să stângă în noaptea despotismului steaua României abia răsărindă. Câte și câte trăsuri eroice se vor fi petrecut în vremea aceasta, care însă s-au trecut cu viderea, și s-au uitat! Un popor deprins în slugărie, care *miserrimam servitutem pacem appellant* , nu e vrednic nici să le vadă, nici să le prețuiască.

Scrisoarea XXIV

(Un vis) Iulie 1848

Luna lui iunie se arătase cu fioroase prevestiri. Holera începuse a săcera mai întăi slab, apoi mai tare, pe urmă cu o iuțeală grozavă. Toți acei ce aveau unde și cu ce fugi, părăsiseră Iașii; numai sărăcimea și acei puțini împiegați ce nu se îndurau a se deslipi de canțeleria lor — de frică că-și vor găsi locul ocupat de alții — mai rămăseseră. Locuitorii satelor, spăriați de boală, încetară de a mai aduce merinde în oraș; și acum pre lângă mortalitate, se adăogi și lipsa hranii. Toate curțile se pustiiră, toate magazinele se închiseră, toate porțele se încuiară. Dimineața te deșteptai întro atmosferă groasă și grea pre care cu anevoie o răsuflai. Piste zi, o căldură nădușitoare fără aer, fără vânt. Seara, dacă aveai curagiu să ieși din camară-ți și să pleci pe uliță, nu videai decât bolnavi și murinzi pe prispele caselor, pe pietrele trotuarilor, pe paveaua uliților; nu întâlneai decât care cu morți, pre carii îi duceau ca să-i arunce pe malul unui șanț, unde așteptau zile întregi până le venea rândul să-i îngroape puținii ciocli ce n-apucaseră încă a muri. Putoarea leșurilor putrezinde te amețea. Într-un cuvânt, orașul tot era numai un mare mormânt. Te grăbeai a te întoarce curând acasă, cuprins de spaimă, tremurând de groază, galben și ștergându-ți fruntea șiroindă de sudori reci; numărându-ți viața nu pe luni sau pe zile, ci pe oare și minute. Apoi dacă te culcai recomăndându-ți sufletul lui Dumnezeu, și voiai să dormi (fără să știi de te vei mai deștepta), era piste putință, căci urletul câinilor și cântul cucovaielor te țineau treaz și în fiori nesfârșiți.

În vremea aceasta izbucni revoluția românilor, și armia rusească trecu Prutul pe la Leova și Sculeni. Opt tunuri, câteva sute de cazaci și un regiment de pedestrime tăbărâră pe câmpul Copoului în dreptul lagărului miliției noastre, din care murise a treia parte. În toate serile, două muzice — rusească și românească — jucau feluri de arii, pre care nu le asculta mai nime. Cât pentru mine, mă oțeream auzind cântece dinaintea osândei patriei, și-mi părea că asta nu e altă decât o hulă, un desfid către provedința care ne pedepsea cu atâta urgie, căci în loc să punem sacul de cenușă pe cap, și să ne adăpăm cu lacrimi, în loc să ne rugăm ca să treacă de la noi mânia cerului, noi ascultam muzice și cântări! și

nu știu, era se vede un joc a imaginației mele, de mi se părea chiar sunetul instrumentelor jalnic și trist. Cea mai alegră arie semăna a prohod.

Luna fatală se apropia de sfârșit. Acum epidemia începuse a scădea în capitalie și a se întinde ca o pecingene pe celelalte orașe și sate. În fața unei nouă nenorociri ce amenința cotropirea țării și tot viitorul ei, oamenii uitaseră boala, și se întrebau cu îngrijire ce caută acești străini în țara noastră, și cu ce o să-i hrănim când seceta și lăcustele potopiseră toate semănăturile? și apoi își răspundeau suspinând că osânda asta e mai mare decât a holerii, că Dumnezeu și-a înturnat fața de asupra noastră, că foametea stă pe pragul ușii noastre, și ceasul pieirei a bătut...!

Într-o zi, neștiind ce să fac ca să împrăștii tristeța de care eram cuprins, m-am dus să văd pre doctorul P..., franțez care e la noi de cincizeci ani, om pre atâta de bun cât și de învățat, prietenul tuturor acelor ce-l cunosc.

Bunul bătrân, slab și abia ridicat de pe cumplita boală care nu-l crutase, șidea pe un jilț în balcon, încălzindu-și slăbitele mădulări la razele soarelui. Se bucură mult când mă văzu, și după cele obicinuite întrebări și răspunsuri, conversația căzu firește asupra întâmplărilor zilei.

— Vezi, îmi zise doctorul, privirea nenorocirilor astei frumoase țări, pre care o privesc ca o a doua patrie, nu lasă să mă-nsănătoșez.

— După furtună vine și vremea bună, răspunsei întrebuințând un proverb a la Sancho Pança, și voind prin asta a opri țipetul sângerândei mele inimi; uite, boala încetează, patimile se tâmpesc și liniștea se restatornicește...

— Sub baionetele străine! Eu sunt bătrân; nu voi ajunge să văd aceea ce nu doresc; dar d-ta o vei videa, și-ți vei aduce aminte de vorbele mele. Gândești oare că se vor mai înturna anii acești trecuți de pace și de liniște?

— Și pentru ce nu? Ocupația va înceta, îndată ce...

— Ascultă, mă curmă doctorul. Ieri după ce am privit din balcon soarele apuind, seara fiind rece, m-am sculat din jilțul meu și am

intrat în odaie, unde aprinzând lampa, m-am culcat. După ce am cetit un capitul din istoria lui Napoleon, a acestui uriaș ce a răsturnat fața lumii, și pre care l-am urmat în arinișurile Egiptului și în troienele zăpezilor Rusiei, am lăsat cartea și am închis ochii, dar feluri de gânduri m-au întovărășit pe căpătăiul meu. Gândeam la Franța, pre care n-am revăzut-o de jumătate de veac, gândeam la Moldavia în care îmi petrecusem în liniște partea cea mai mare din viață; gândeam la zguduirea ce se făcu în Europa. Socoteam că vremea emancipației popoarelor și a națiilor a sosit; și apoi urmărind mahinațiile politicii, videam cu îngrijire că absolutismul începe iar a-și ridica capul, de vreme ce dreptul celui mai tare tot încă esistă.

Pe nesimțite mă cuprinsese somnul, când un vis fantastic mi se arătă. Mi se păru că un glas străin îmi striga: Scoală-te! Apoi mă făcui în trăsura mea care mergea atât de răpide, încât roatele sfârâiau, iar caii spumegau de sudoare. În fuga astă silnică am trecut prin mai multe uliți, unde n-am întâlnit nici o suflare, deși era ziua mare, când deodată caii s-au oprit de mulțimea oamenilor ce împluse curtea unei case mari. Mă trezii atunci într-o sală unde erau numai boieri cu decorații și ofițeri cu spalete. În mijloc văzui o femeie naltă și frumoasă cu ochi și sprincene negre, cu părul despletit pe spate, goală până la cingătoare, îngenuncheată și cu mâinile legate dinapoi. Lângă ea sta un om cu mască. El ținea un paloș lat cu care lovea creștetul acei nenorocite ființi. Privitorii se uitau la acest martir făr-a clipi din ochi, făr-a zice ceva, făr-a face vreo mișcare, încât semănau a niște statuie de ceară. Tăcerea era adâncă. Nu se auzeau decât lovirile de paloș a omului mascat și suflarea de agonie ce ieșea din pieptul frumoasei osândite! La fiecare lovire un părău de sânge purpuriu se revărsa pe umerii și sânul ei, până ce în sfârșit ucisa căzu cu fața în jos, scaldată în sângele său.

E bine! în cruntele războaie a lui Napoleon, mi s-a întâmplat să văd feluri de grozăvii; în profesia mea de hirurg, am făcut și am văzut grele și dureroase operații, niciodată însă nu m-am simțit atât de înfiorat ca la priveliștea ce mi s-arăta în vis. Mă simțeam murind, și nu știu cât s-ar fi prelungit coșmarul acesta, dacă o agitație nervoasă nu mă deștepta. Lampa mea se stinsese, și

dinții îmi clănțăneau în gură de frig. Abia am putut tinde mâna ca să sun. O slugă veni, aprinse iarăși lampa și ieși; eu însă nu mai putui adormi, grozava videnie îmi sta dinaintea ochilor.

— Ce zici de visul meu? mă întrebă doctorul sfârșind. Nu este el oare o profeție?

— Nu știu ce este, i-am răspuns; știu atâta că ies de la d-ta mai trist decât cum am intrat.

Viind acasă, m-am apucat să-ți scriu visul doctorului P... pre care te rog să mi-l tălmăcești, sau mai bine nu-mi zice nimic , căci mă tem s-aud tălmăcirea lui!

Scrisoarea XXV

(Omul de țară) Octombrie 1849

Am petrecut multă vreme la țară, am trăit și mai mult în mijlocul orașelor. Aici precum și acolo, am văzut de aproape oamenii și lucrurile. Cu cât însă înaintez în vrâstă, cu atâta mă pătrund de încredințarea că viața omului de țară este cea mai fericită și mai binecuvântată de Dumnezeu; cu toate aceste mulți se leapădă de ea, ca cum ar fi blăstămată.

```
Dăunăzi trecând prin satul N., poposii la
casa unui răzeș, bătrân ce avea încă vro
câțiva stânjăni de moșie. Românul mă primi cu
bucurie, iar femeia lui mai adăogi un pui cu
smântână la bucatele obicinuite. Ne-am pus la
masă.
```

— Văd că petreci bine, moșule, am zis gazdei.

— Bine și nu prea, îmi răspunse; viața noastră, a oamenilor de la țară este foarte grea. De aceea am socotit pre băieții mei să nu-i mai las la țară. Am trei băieți, și am strâns și câteva părăluțe. Pre unul am să-l dau în școală la Iași ca să învețe nemțește, franțuzește și latinește.

— Dar românește nu?

— Ba și românește; dar, vezi d-ta că dacă n-a învăța franțuzește și latinește, nu înțălege româneasca de astăzi. Acum trebui să știm multe limbi ca să înțălegem pre a noastră. Apoi după ce-a sfârși cartea, s-a face un *logofăt* ș-a câștiga și el boierie, ori s-a tocmi vechil la niscai răzăși și s-a zice *advocat* cum îi al nostru, care se judecă de *douăzeci* de ani să ne scoată moșia, și de când se tot judecă ne-au mâncat-o pe giumătate.

Pre cel al doile am să-l dau calfă la vrun lipscan sau la vrun bacal să-nvețe neguțitoria, și să aibă și el dugheană când a fi mare. Cât pentru cel mai mic, l-oi da pre lângă vrun boier să slujească, să se facă om, să-l scoată *cirac*.

Încai știu c-or petrece o viață mai bună; n-or asuda ca tatăl lor să-și scoată pâinea din pământ. În Iași, oamenii nu se scoală înainte de răsăritul soarelui, ba încă dorm pănă la prânzișor. Soarele nu-i pârlește, și ploaia n-o doresc de altă decât să le stâmpere colbul de pe ulițe.

— Și pe Anița — adăogi bătrâna — vrând Dumnezeu, om dao într-un *pansion* să-nvețe a juca și a cânta în ghitară; și unde s-a face o duducă cu capelă și cu rochii mândre, ș-a lua un cuconaș care i-a vorbi tot franțuzește!

— Așa-i că bine am pus la cale? Ce socoți și d-ta? mă întrebă răzeșul.

— Eu socot, moșule, că foarte rău ați pus la cale, și să-ți dau cuvântul. Zici că vrei pre feciorul cel mai mare să-l înveți mai multe limbi și să-l faci logofăt sau advocat. Știi ce-a să iasă dintrasta? Ai să-ți osândești copilul la o vecinică atârnare; să șadă întro odaie cu pana în mână, unde a să tânjească ca o floare scoasă din locul ce-i pria, și de unde, după ce-și va petrece cea mai mare parte a vieții, nefiind niciodată a lui, ce tot a altora, a să iasă trecut și veșted, și mai sarac decât cum intrase. Să-l faci advocat? Meseria asta cere un talent și o vrednicie deosebită; de unde știi că copilul d-tale le va avea? Advocat rău s-a putea face, și dacă va mai câștiga și rele deprinderi va veni în rele fapte; se va face un înșălător, un necinstit, un plastograf și ... va fi rușinea părinților!

Pre cel al doile zici că vrei să-l dai calfă la vrun neguțitor, adică vrei să-l înveți de copil a se jura strâmb, și a nu măsura drept.

În sfârșit pre cel al treilea, ai de gând să-l dai în casa vrunui boier ca să-l scoată *cirac*. Bun cuvânt! Atâta numai că acum boierii nu mai scot *cireci*; însă findcă băietul este curățăl, a să-l îmbrace c-o *livrea* frumoasă, c-o jiletcă roșie cu șireturi de fir, cu niște pantaloni galbeni și c-un frac nu știu mai cum, pe bumbii căruia a să fie marca stăpânului, ca să se cunoască că-i a lui, cum se cunosc boii din cireadă și caii din herghelie de pre bourul lor. Întrun cuvânt, a să fie *jochei*.

— Ciocoi!

— *Jochei* am zis, care-i o zicere englezească ce însemnează mai tot aceea.

— Mai bine la plug decât în coadă.

— Să venim acum la copila d-tale, mătușă, pre care vrei s-o dai la *pansion*. Îndată ce va intra acolo, n-o să-i mai zică Anița, ce madmoazel Anet (Anette). A să-nvețe a juca polca și a să uite hora. A să-nvețe a cânta în ghitară și n-a să știe a nevedi pânza. Iar cuconașul care-i să-l iai ginere — și care a să se rușineze să se răspundă cu socrii lui — cea întăi treabă ce a să facă, a să fie să-i vândă stânjănii de moșie care-i vei da zestre, și după ce-i va bate la talpe, are să-ți lepede fata, pre care-i s-o primești în casă plângând, și n-a să-ți fie de nici un ajutor, căci a să știe franțuzește, iar nu gospodăria.

— Ce spui, domnule, strigară bătrânii, vasăzică foarte rău pusesem în gând? Dar apoi ce ne sfătuiești d-ta să facem cu copiii noștri?

— Iată ce. Să-i dați la dascalul din sat să-i învețe limba lor ca să poată ceti cărțile cele bune care-i învață cum să cinstească pre Dumnezeu, pre părinți și pre mai marii lor, cum să-și împlinească datoriile către cârmuirea care se îngrijește pentru binele lor, cum să se ferească de *lene* și de *beție*; și prin urmare cum să se facă buni gospodari. Atunci vor ști că pe ogor cu plugul sub mână și cu inima la lucru, sunt siguri astăzi pentru pâinea de mâine, fiindcă ea va atârna numai de la munca lor! Se vor bucura de un aer

curat, și vor avea grâne, poame, lăpturi și alte bogății ce le dă bunul Dumnezeu.

Orășeanul trăiește de azi pe mâine. Zdruncinatu-s-a ceva negoțul? să teme că nu va avea pâine pe a doua zi, în vreme ce țăranul este sigur c-a să secere la iulie. În orașe, traiul atârnă de la cinci sau șase lei ce poate căpăta un muncitor pe ziua de muncă, iar de se-ntâmplă să nu găsească într-o zi de lucru, lipsa și foametea i se înfățoșează îndată; la țară însă, de n-ar fi nici o para, tot nu se teme cineva că nu va găsi ce mânca. Îndată ce omul și-a împlinit datoriile câmpului, doarme liniștit, și se scoală voios, pentru că nimică nu-l umilește într-un loc, unde toți vorbesc o limbă și se îmbracă deopotrivă.

Anița d-tale, mătușă, în loc de franțuzește va învăța gospodăria de la maică-sa. În loc de rochii cu falbalale, va avea un peștiman curat și o cămeșă de burangic cu altițe cusute de dânsa. Nu va purta capele, ci flori de câmp. Va ajuta bărbatu-său la muncă; își va crește copiii, și va fi mamă bună, soție bună și fiică bună.

Iată ce se vor face copiii dv. dacă vă veți îngriji de dânșii.

— Îți mulțămim, domnule, că ne-ai deschis ochii, îmi ziseră bătrânii. Dumnezeu te-a adus ca să ne scapi de gogomănia ce era să facem. Videm acum că bine trăim noi la țară; de ar trăi și copiii noștri cum am trăit noi! Vom face cum ne-ai sfătuit d-ta; le vom insufla frica lui Dumnezeu și dragostea muncii.

În vremea aceasta, trăsura fiindu-mi gata, mi-am luat rămas bun de la bătrânii țărani, care mă întovărășiră de binecuvântări până ce mă pierdură din ochi.

Bucurie!

Scrisoarea XXVI

(Proprietate păgubitoare) Martie 1850

Sunt unii bătrâni carii ți se fac neapărați, a cărora față dorești s-o vezi din când în când, carii îți vorbesc o limbă veche, îți aduc aminte de o vreme trecută, și sunt — pot zice — ca o hronică vie.

Un proverb zice: „De n-ai bătrân, trebui să-ți cumperi”. Eu, prietene, am norocirea a-mi avea bătrânul meu, pre care nici Iam cumpărat, nici l-am strâns de undeva, ce l-am găsit de la părinți împreună cu ghigilicul tatei și benișelul mamei, relicvie prețuoasă pre care n-aș schimba-o pe cea mai scumpă antichitate din muzeile Italiei, pentru că jicnicerul Simeon Durac e un bătrân pre atât de vesel cât și nesupărăcios; un fel de Nișcorescu *en bien* petrecânduși zilele, câte i-au mai rămas să trăiască pe lumea asta, făr-a se îngriji cât de puțin de ea, fără a se amesteca în intrigi, fără a avea curiozitate. Se mulțămește cu poziția lui și, ca un adevărat filosof, nu dorește să aibă mai mult decât are, adică o răzășie în ținutul Cârligăturii și o casă în ulița Băibăcăriei, pre care le are date cu anul, răzășia unui vecin, și casa unui arhivar de la nu știu care Divan.

Cu cât însă se-nvoiește cu posesorul, cu atâta e nemulțămit de chirigiu; căci acest împiegat public îi plătește foarte rău chiria, sau mai bine zicând, nu i-o plătește nicicum. Bietul meu bătrân îl vizitează regulat de două ori pe zi, cerându-și dreptul; în zadar însă. Arhivarul râde și nu plătește.

— Știi ce, domnule Scripicescu? îi zise el mai dăunăzi, am venit...

— Să-mi cei chiria? Tot aceea și iar aceea. Doina știe, doina cântă.

— Ba nu; am venit să te rog de un lucru.

— A! îndată ce nu e vorba de bani, sunt gata să te-ascult.

— Vezi dumneata, domnule Scripicescu, căsuța mea-i bunișoară. Patru odăițe, ogradă bună cu gard, chiar la uliță...

— He! așa ș-așa. Nu e tocmai comodă. Ferestrele mici, coperemântul vechi...

— Eu tot sunt un bătrân singur c-un picior în groapă, lemn uscat bun de ars; mi-am luat de seamă să ți-o dau dumitale, că zău m-am săturat de a tot alerga după plata chiriei. Încai n-oi mai avea supărare și bătaie de cap, ș-apoi dumneata mi-i pomeni poate câteodată.

— Mi-o dai mie casa dumitale?

— Dar, și dacă vrei, fă hârtia de dănuire s-o iscălesc, și să mergem s-o întărim la judecătorie.

— Foarte mulțămesc, zise Scripicescu; nu primesc.

— Nu primești?

— Dar ce mă socoți pre mine, arhon jicnicer? Gândești că-s așa de prost să fac o asemene negutitorie păgubitoare? Știi că bine îmbli să mă pui la mână?

— Cum așa? întrebă jicnicerul, care nu-nțelegea.

— Iaca cum, răspunse Scripicescu. Eu acum țin o casă, a căria chirie...

— N-o plătești, o știu tare bine.

— Și n-am altă grijă. Dar când aș fi eu proprietarul, ar trebui să plătesc pavele, să plătesc curățit de uliță, să plătesc... să plătesc... mai știu eu ce? Să stric gardul, să fac parmaclâcuri. Să prefac ferestrele după plan, s-o acopăr cu tinichea sau cu oale ș.c.l., ș.c.l... Unde m-ar sui astă istorie? Să șed tot cu mâna în pungă, așa-i? — Ține-ți casa, frățioare; nu ț-ai găsit omul. Nu-mi trebui mie *belea.* Mai bine ți-oi plăti chiria.

— Apoi asta cer și eu; dar când?

— Când? când? — Știi că ești curios?

Zicând aceste, Scripicescu își luă pălăria și se duse la canțelerie, iar jicnicerul Simeon ieși după dânsul, desnădejduit că nu se poate cotorosi de proprietatea lui.

Sănătate!

Scrisoarea XXVII

(Un proțes de la 1826) Martie 1851

În ziua de astăzi, când proțesele au ajuns a fi atât de multe și atât de lungi, când mai nu vei găsi om care să nu aibă proțesul său, socotim că n-ar fi o greșală de s-ar institua o răsplătire națională

pentru toți acei ce n-au proțese, fie aceasta o medalie, fie o menție onorabilă din partea cârmuirei.

Poate că boldul egoismului ne îndeamnă a da acest proiect, căci noi suntem acei ce n-am avut — slavă Domnului! — pănacum nici un proțes, și prin urmare, noi am fi cel întăi care neam folosi de acest drept.

În adevăr, lăsând gluma la o parte, se miră cineva când vede *uricele* și *ispisoacele* vechi, care în puține rânduri cuprindeau atât de mult, și *anaforalele* și hotărârile de acum, care în multe rânduri cuprind atât de puțin.

Ne s-au prilejit a vedea o anaforă scrisă pe *douăzeci* coale hârtie! adică de trei ori cât întreg cap. VIII a Regulamentului, și de două ori cât toată partea I a codului civil. Judece cineva acum ce cumplită tortură este pentru șeful statului să fie silit a asculta o dată sau de două ori pe săptămână asemene *pocitanii*, precum: referat din motivul actei, protest întors cu nadpis, replică cu rezoluție, jurnal în neființă, tratație în complect, osebită socotință după hodul delei ș.c.l., ș.c.l. Fraze barbare care-ți mânâncă vremea și îți irită nervele!

Când eram la București, un om de duh îmi spunea o anecdotă de la 1826 a domnului Grigore Ghica.

Într-o zi, pintre alte hârtii, logofătul al doile îi înfățișă o anafora a Divanului pe vro trei-patru coale hârtie.

După ce îi ceti vro două părți din ea:

— Ce-i aceea? întrebă vodă.

— O anafora a Divanului în pricina unor bani ce pretinde Stoica de la Mihali.

— Cine-s aceia?

— Doi neguțitori de aice din oraș.

— Și ce zice Divanul?

— Zice că deși Stoica are dovadă că are să iaie o sumă de bani de la Mihali, dar Mihali întâmpină că acei bani erau ... fiindcă... pentru că... Să văd ce zice.

— Cetește dintăi, zise Ghica.

Logofătul al doile începu a ceti anaforaua. Domnul asculta.

Acum era pe la a șasa față.

— Am uitat câte ai spus păn-aice, logofete, zise vodă.

Începe dintăi.

Bietul funcționar, vărsând sudori, reîncepu cetirea, care acum merse pănă la închierea ce se sfârșea cu obicinuita formulă: „Iar desăvârșita hotărâre rămâne la înțelepciunea m.tale”.

— Și ce hotărâre să deie înțelepciunea-mea, zise Ghica, când toate zisele și deszisele lor, n-am înțeles nimic? La început are dreptate Stoica, la mijloc Mihali, și la coadă și Stoica și Mihali. Aferim! buni judecători am!

— Și de câtă vreme se lănțuiește pricina asta?

— De patru ani.

— Patru ani! Și pentru ce n-a trimis-o în cercetarea starostilor de isnafuri, dupre cum e obiceiul între breslași?

— Nu știu.

— Buiurdisește-o către starostii breslelor ca s-o cerceteză, s-o puie la cale, și să-mi facă de-a dreptul mie anafora.

Funcționarul făcu ce i se porunci.

Piste două zile, logofătul al doile înmână o anafora pe jumătate coală hârtie, în care erau următoarele:

„Măria-ta!

Am cercetat și am hotărât: Stoica să plătească cinci sute lei lui Mihali; pentru care am și băut adalmaș la cârciuma lui Badaca

*

Plecate slugile m.tale.”

(Urmau iscăliturile.)

— Mașalla! strigă Ghica-vodă, smuncind hârtia din mâna logofătului, și sărutând-o. O! de s-ar sfârși așa toate judecățile din

domnia mea! Ascultă, logofete! Scrie îndată aice pe hârtia asta că întărim această hotărâre, și poruncim să nu se strămute în veci.

După ce-a scris logofătul, domnul iscăli, și muhurdarul puse pecetea.

Actul acesta se păstrează și astăzi în arhivele Țării Românești. Badaca avea pe atunce cea mai vestită cârciumă în București.

Scrisoarea XXVIII

(Pelerinagiu) Octombrie 1852

— Haide, băieți! încălecați și luați seama la hopuri.

— Unde mergem?

— La Ocnă.

Surugiii s-au uitat lung la mine. Sărmanul! — vor fi zis în gândul lor — oare ce-a făcut de-l trimit la Ocnă? Apoi au încălecat și chiuind și plesnind, am purces într-un galop furios care a ținut tocmai — două minute! Pe urmă, cu toate opintirile, bicele, strigătele, am început a merge, zicând ca cucoana Ghirița: Of! mări frate, De ai păcate Cu cai de poștă să te pornești, De multă trudă, De multă ciudă, Te vezi cu poșta că-mbătrânești. Căci dacă pleacă, Colbul te-neacă, Glodu-ți lipește benghiuri pe nas, Biciul pocnește De te-asurzește Și caii poștii alerg la... pas.

Cahin, caha am trecut prin Roman, *am găsit* Bacăul, și am înaintat spre Târgul-Ocnei. Cum am agiuns în valea Călugărei, caii s-au oprit de la sine. Am întrebat pre surugii care e pricina? Ei îmi răspunseră că de mult caii de poștă nu merg decât deshămați păn-în valea Petricicăi, și că trebui să pun boi la trăsură. Fiind dar că*obiceiul pământului* ajunge prin întrebuințare a se face lege, ca unul ce sunt supus legilor, am tocmit boi cu care m-am suit și m-am coborât în vro șasă ceasuri până în valea Orășei, întovărășit de surugii, care duceau caii (ce erau acum numai un obiect de lux) în pohod.

De la Călugăra, răcoreala atmosferei, sănineța orizonului, vioșia verdeței îmi arătă că intru în regiunea munților.

Cu cât de ostenicios este drumul, cu atâta e și pitoresc. Munții vineți ce se văd în depărtare, coastele dealurilor coperite cu buchete de fagi, arini și brazi; Tazlăul ce șerpuiește pe vale înfățișează un peisaj romantic. Înaintând, am început a videa și sătenii în costumul muntean. Femeile își înfășură capul cu un ștergar, a căruia capete atârnă dinapoi. Găteala aceasta seamănă mult cu a călugărițelor dominicane. Am băgat de seamă însă că sângele la munte păstrează încă tipul cel frumos strămoșesc, și na degenerat ca la câmp.

Când făceam observațiile aceste fiziologice, înaintam încet-încet spre țelul călătoriei mele. După ce deci, ca din poveste, am mai trecut un deal, o vale ș-o limbă de pădure, am zărit în depărtare Târgul-Ocnei, închis între munți, așa fel încât se pare că în văgăuna aceea se sfârșește lumea.

Ajungând în sfârșit, am tras la Camară. — Știi ce este Camara? În adevăratul înțeles, Camara este cantora sărăriilor, dar în ființă ea este curtea Târgului-Ocnei. Aice se concentrează toate interesele, nu numai a rufetașilor, ci și a orășeanilor. De la Camară se împrăștie favorul și dezgrația , dragostea și urgia, binele și răul. Într-un cuvânt, ea este o autoritate mai mult sau mai puțin însemnată, după gravitatea camarașului.

Aice am găsit pre vornicul A. Vilara, pre care îl cunoșteam încă de la 1828. El mă primi cu acea aleasă politeță ce caracterizează pre adevăratul aristocrat. Seara ne-am primblat împreună, am vizitat o punte pe Trotuș, făcută de el, care este primblare publică; apoi după câteva robere de vist, m-am culcat și am dormit cum nu dormisem de când purcesesem de la Iași. A doua zi am petrecut-o mai toată conversând cu Vilara. Ascultam cu mirare pre omul acesta, ce a jucat o rolă însemnată în patria sa, cu ce dezgust și căință vorbea de politică, el care mai toată viața ș-o petrecuse în intrigile diplomației și în zbuciumările politicei.

— Nu voi să văd jurnale — îmi zicea el — nu voi s-aud de gazete, mă mulțămesc a fi vesel și liniștit. După ce mă voi înturna de la băi (era gata să se ducă la Franținsbad), o să fac din orășelul

acesta un ermitagiu de odihnă și de plăcere. Acum haidem să ne primblăm, adăogi zâmbind, să împrăștiem seriosul convorbirei prin viderea frumusețelor Ocnei.

Era aproape de miezul nopții, când după primblare am mântuit vistul, iar când bătură 12 oare, Vilara nu mai era! O apoplexie trăsnitoare curmase firul zilelor sale.

După patru luni trecute, încă cu groază îmi aduc aminte de acest moment! În adevăr, poate fi ceva mai fioros decât a petrece cu un om în toată puterea vieții, și în spațiul de câteva minute a-l videa mort? *Sic transit gloria mundi*!

Cea întăi datorie a fost să vizitez pre boierii moldo-români din care se compune soțietatea, și am avut prilej a cunoaște că fuzia între munteni și moldoveni face mari progrese aice, căci deși întrun colț de țară, în T. Ocnei tot se păstrează vechea ospitalitate română, ce era odinioară proverbială. Tot ce se mai poate adăogi este că bărbații sunt foarte *buni*, și femeile foarte *amabile*. Apoi, pesemne aerul, sarea, Trotușul ș.c.l. contribuie a face ca damele ocneane să aibă cei mai limpezi și mai ucigași ochi din toată țara.

Un tânăr vesel și de duh, rudă și prieten al meu, îmi spunea că el își închipuia în naivitatea sa de provințial, că împoporarea Târgul-Ocnei se alcătuia din acei iertați de la munci, pre care guvernul, în părinteasca sa îngrijire, îi coloniza acolo, pentru ca având ei totdeauna în privire gropile osândei, să se pocăiască și să se facă din răi, buni. Curiozitatea, ori mai bine zicând păcatul sau norocul lui cel bun îl îndemnă să vie la Ocnă; dar aici se încurcă așa de bine, încât se trezi însurat cu o *iertată*(cum o numește el) damă, pre atât de plăcută cât și bună soție

*

Trei lucruri sunt de văzut și de studiat aice: turnul precistei, ocnele și — părintele egumenul.

Turnul e o zidire foarte curioază. El este patrat, de o circonferință de 12 stânjeni, și de o nălțime de 5—6. Se cunoaște că a fost zidit cu mult mai nainte de monastire (care și ea dată de vro două sute și mai bine ani), și că menirea lui n-a fost de a servi de clopotniță.

Gios are o încăpere mare, care a fost, cum se vede, magazie palme, și intri într-o săliță îngustă, unde cel întăi lucru ce ți se înfățișează este — spânzurătoarea! Un grindei de stejar stă prins în zid de amândouă laturile, iar în mijloc este o verigă ruginită de care se anină ștreangul. Calăul n-avea decât să învârtească grindeiul ca să sugrume pre pațient! În dreapta acestui coridor este o ușuliță pre care te cobori pe o scăriță dreaptă și îngustă — putredă acum de vechime — într-o închisoare subpământeană, fără lumină, fără aer, și de o adâncime grozavă. Acolo cine știe câte jertfe au fost! Câte suspine au înădușit groasele ziduri a turnului! câte blăsteme vărsau asupra tiranului rafinat ce l-a zidit acele buze ce vineau de amuțeau învinețite sub spânzurătoarea ce stă dinaintea ușii! În dreapta coridorului este o scăriță pe care suindu-te, intri într-o camară boltită cu ferestre strâmte, care servea spre schingiuirea prizonierilor, precum se cunoaște de pre gura unui cuptioraș ce se vede la intrarea acestei închisori, în care negreșit se înfierbântau uneltele schingiuirilor. Mai suindu-te, găsești încă o altă camară boltită, și mai sus stau aninate clopotele monastirei. Un clopot mare, vechi și spart, cu glasul său cel dogit, vestește ocnenilor când este sărbătoare. Tânărul acesta (Pascal Vidrașc) nu mai este! Cruda morții coasă îl săceră înainte de vreme.

Oare cine a fost Tiberul ce a făcut turnul acesta, care ne amintește de niște timpuri de barbarie, ce din norocire s-au cufundat pentru totdeauna în noianul vremii? Oricât am căutat, nici o inscripție, nici o dată nu am aflat; chiar în cronicele noastre și în tradițiile poporului nu găsim nimică.

De la osânda veche, m-am dus la osânda nouă, la gropile de sare. Nu mă voi întinde a descrie modul lucrării minelor și starea arestanților. Aceste vor fi obiectul unei scrieri mai serioase, pre care îmi propun a o face, căci impresia ce mi-au lăsat e mâhnicioasă.

În risc de a fi numărat între ruginele literaților, nu mă pot opri de a face o comparație mitologică. Oare Vălcica nu seamănă ea cu Aheronul, și gurile ocnelor cu intrările imperiului lui Pluton? Ascultând vuietul ce se făcea în fundul gropilor, mi se părea că aud Ciclopii făurind fulgerele lui Joe.

Să venim acum la a treia curiozitate, adică la părintele egumenul, de la care văd acum că trebuia să încep, după proverbul: *in* Jovem principio

*

Preacuviosul arhimandrit Paisie Ocneanul, egumenul sfintelor monastiri Precesta și Raducanu, e în adevăr o curiozitate.

Să nu se pară un paradox această zicere.

Cum să nu se socoată curiozitate părintele Paisie, care, deși grec, nu seamănă nicicum cu grecii? Noi avem dreptul a-l reclama de patriot al nostru, căci de treizeci ani trecuți de când este cu noi, prin faptă și prin grai, acest bărbat s-a găsit totdeauna în frunte, când a fost vorba de vro îmbunătățire obștească, de vro binefacere particulară. Chiar astăzi, ocuparea sa este de a vizita școala publică și spitalul (care este unul din cele mai bine ținute din toată țara) a cărora este inspector acum de douăzeci ani.

Cum să nu se socoată curiozitate un călugăr care nu-i ipocrit? Cum să nu fie raritate un călugăr care n-are nici caretă, nici armasari, nici... tabieturi?

Lumea însă vorbește că are bani. Întrebându-l dacă e adevărat, îmi răspunse că din împotrivă, el urmează porunca apostolică:

MÓ ktŇsesqe crus©n, mhd rguron mhd calk©n eiV tV zÄnaV Îmwn.

Părintele Paisie are o mică chilie în monastirea Raducanu, unde șăde singuratic și liniștit cu fratele său, protosinghelul Neofit, cu care nicicum nu seamănă, căci cu cât egumenul este econom, cu atâta frate-său e risipitor. Orice câștigă cu epitrahilul împărțește la săraci; și în vreme ce egumenul se ocupă de lucruri ce le socotea serioase, părintele Neofit plânta o viță de vie la fereastra chilioarei sale.

Via a crescut, a coperit chilia, și s-a întins piste zidul monastirei. Cine știe dacă, când lucrurile părintelui Paisie, ce se par acum temelnice, nu vor mai fi, via monahului Neofit nu va produce încă rod și umbră!

Am zis că acești doi cuvioși locuiesc în m. Raducanul, fără să vorbesc încă de ea; scapare pre care mă grăbesc a o îndrepta.

Monastirea Raducanul e situată în cea mai frumoasă poziție, pe o stâncă din malul Trotușului (la care am a mă înturna cu plăcere). Zidirea n-are nimic de însemnat; ea seamănă cu toate bisericile făcute pe atunce. Deasupra ușei se cetesc aceste versuri: „VELEAT AYSB Mult pre-dulcelui Hristos Robul său cel credincios, Lăcașul tău au zidit, Foarte l-au împodobit Lumina dar acea cerească Prin ruga ta să moștenească Radu Racoviță vel logofăt, Cu a lui soție Maria, ctitori Sunt cu fiica lor Ilinca, La această biserică pre-sfântă. *P.V. mai 20* Aprčs avoir réglé les fortunes publiques, J'ai donné des leçons aux plus grands politiques."

Cum îți pare inscripția această pretențioasă? Ce zici de franțuzeasca din ea? Ce înțelege prin *régler les fortunes publiques*? Eu prepun că d. logofătul Racoviță — a căruia țărână fie ușoară! — numea *regularea averilor obștești* hotărârile drepte sau strâmbe care da prin cărțile de judecată ce slobozea de la logofeție.

Donner des leçons aux plus grands politiques nu-ți pare a semăna cu o epigramă îndestul de bufoană? Dovadă că de măgulirile lingușiei dreptul simț se întunecă, și deșertăciunea face pre oameni să-și sape nerozia în peatră.

Dar să lăsăm vanitățile oamenilor, și să venim la frumusețile ce natura le răspândește aice cu atâta îmbelșugare.

Toate dealurile ce împregiură orășelul sunt încununate de grădini și de vii care produc în singură podgoria Ocnei aproape la 150 mii vedre de un vin foarte bun, și însă vin vechi nu se găsește! Întrebând pre un localnic de ce nu au vin vechi el îmi răspunse că: ei n-au obicei să-l lasă să se învechească. Răspunsul este nu numai caracteristic, dar și potrivit; căci în adevăr, sărbătoarea și duminica vezi toate crâșmăresele gătite, ademenind cu ochii lor cei negri pre trecători. Curteni, șavgăi, târgoveți, rufetași, în crâșmă sunt toți egali dinaintea lui Bacus. Pretutindene auzi câte o scripcă, câte o cobză; și apoi când aburii vinului și ochii crâșmăresei au produs efectul lor, încep horele, râsurile, tropotele

ș.c.l.., și când, îndeseară, se întorc pe acasă șovăind și cântând, cei de piste vale, vrând să treacă puntea îngustă de pe Trotuș, adese cad în el: dar fiindcă *au și bețivii un Dumnezeu*, și fiindcă Trotușul e vechiul lor prieten, el îi primește în răcoroasele sale ape fără primejdie, îi îmbrățoșează, și-i trimite pe acasă scăldați și desmețiți.

Nimic mai limpede, mai frumos, mai vesel decât acest nobil râu, care după ce iese din munții Transilvaniei, și după ce își face loc pintre stânci și scaldă T.Ocnei, primind în sânul său Slănicul, Cașinul, Oituzul, Tazlăul și alte mai mici pârâie, merge de se aruncă lângă Agiud în Siret. Știi însă că și Trotușul — ca tot ce este mare și frumos — are și el zavistnicii săi? și știi care sunt aceștia? Slănicul și Vălcica.

Câteodată, când ploile se varsă în munți, Slănicul îmflat de șiroaiele ce curg în el, socotindu-se că ar fi el ceva, îngâmfat și turbat, se aruncă rostogolind pietre și bolovani, și despicând cu furie apele Trotușului, merge pănă ce se pierde în el. Alteori, dacă plouă spre nord-vest, Vălcica, caprițioasa Vălcică, acest pârâiaș neînsemnat, pre care un copil îl poate păși, se face atât de mare încât adese prăvale carele încărcate. Ea se repede ca să îmbrățoșeze pre mândrul râu — pre care îl curtenește de atâția ani fără vreo ispravă — însă el, desprețuindu-i cochetăriile, nu sufere ca cristalinele lui unde să se-amestece cu apele sărate și noroioase a acestei bătrâne desfrânate, încât e o deșanțată privire a videa cum apa tulbure a Vălcicăi curge prin Trotuș făr-a se amesteca cu el.

Trotușul e odorul cel mai prețuos și mai iubit a ocnenilor. El este mângăierea lor, panaceea lor universală, idolul lor; când se scaldă în valurile lui, ei cred să își spală și păcatele.

Trecând podul, găsești *Grădina lui Nastasache*, la poalele muntelui Măgura. Aice este un izvor de apă minerală. Iată ce zice de el doct. Fătul în descrierea sa despre apele simple și minerale: „Apa acestui izvor este limpede, însă brânzoasă, ca una ce are niște flocușori într-însa, care se așează pe fundul vasului îndată ce s-au turnat apa în pahar. În privirea acestor flocușori, socotințile sunt deosebite; unii zic că aceste n-ar fi altă decât carbonat de magnezie, alții zic că ar fi hidrat de pucioasă ș.c.l.”

Adică cu alte cuvinte va să zică că apa nu e analizată, și că nu știe nime din ce atomuri se alcătuiește. Cu toate aceste, vara năvălesc mulțime de bolnavi la cură. Aice sunt odăi prea bune, și o îngrijire foarte de lăudat din partea proprietarului. Grădina aceasta e și primblarea favorită a orășenilor, carii păzesc cu religiozitate preceptul lui Martin Luther: Wer nicht liebt Wein, Weiber und Gesang Der bleibt ein Narr sein Lebenlang.

În zile de sărbătoare, neguțitorițele, gătite și ferchezuite, vin de se rătăcesc prin aleele livezii; și apoi când rătăcirile sunt mai serioase, se suie suspinând și bătându-și piepturile în deal la schitul din Măgură, de unde ca niște alte Magdaline se întorc pocăite; atâta numai că pocăința ține numai până ce se coboară în vale.

Voind a vizita Măgura, m-am dus cu trăsura până la Troiță. De aici a trebuit să ne suim — eram mai mulți — pe gios pe o cărare strâmtă și stâncoasă. Câte puțin-puțin, drumul făcându-se mai greu, am început a simți obosirea, și când după cinci patrare de oară am agiuns la sehăstrie, eram îndestul de osteniți. Însă când, după atâte stânci pe care ne urcaserăm, am găsit verdeață, pomet și apă; când am văzut încântătoarea priveală ce se întinde de pe vârful muntecelului acestui, am uitat toată osteneala suitului.

Câțiva pustnici uitați de lume viețuiesc aice singuratici, în desăvârșită lipsă și nevoie.

Îmi propuneam a mă duce și la băile de la Slănic, dacă doctorul Șaroș nu mă înturna din hotărârea aceasta. Nu m-am căit nicidecum, când m-am încredințat de starea în care fu Slănicul în vara aceasta.

Sunt 20 ani trecuți de când d.Șaroș, unul din cei mai buni doctori ce am cunoscut, locuiește în T.Ocnei. El e singurul localnic care n-a căpătat friguri, când au intrat Bem cu honvezii lui aice. Ocnenii sunt foarte norociți; ei au doi doctori, pe d. Șaroș și Trotușul; de aceea, nici se sparie ei când se bolnăvesc; unul sau altul trebui să-i vindece.

Ploile ce nu încetau făceau monotonă viețuirea la T. Ocnelor. Urâtul începuse, și *spleenul* nu era departe, când deodată se făcu

un mare zgomot pintre călugări. Ce era? — Ministrul cultului sosise.

Asta fu o mare norocire pentru mine, căci nu putem decât să câștig moralicește în adunarea d. G. Cuza, pre care, oricât de mult îl stim, nu pot în capitalie a-l supăra, precât doresc, cu vizitele mele. L-am întovărășit la m. Bogdana, unde părintele egumenul Antonie Dumbravă ne găzdui și ne ospătă patrioticește.

Această monastire zidită și înzestrată de răpausatul logofăt Solomon Bârlădeanul și jupâneasa sa — a cărora morminte se văd înăuntru bisericii — este foarte bine ținută. Fostului egumen, răpausatului arhimandrit Teofilact, ea este datoare cu cele mai multe îmbunătățiri; pagubă numai că e situată în așa sălbatic loc, favorit adăpost a urșilor. Părinții ne spuneau că, adeseori, urșii care sunt mai devoți îi vizitează. Socotirăm deci de cuviință să le facem și noi o contravizită. Planul se făcu, se adoptă, și se și puse în lucrare.

În vreme ce ne pregăteam pentru această espediție, unii din amatorii ce erau să ne întovărășească începură a ne spune feluri de anecdote. Unul, cum un urs a îmbrățoșat pre un vânător, care de atunce nu mai îmbrățoșează pre nime; altul, cum un alt urs a smuncit sineața din mâna vânătorului, și i-a sfărmat-o de cap. Altul iar, cum un al treile urs a luat pre un vânător subsuoară, și l-a dus în bârlogul său, unde l-a făcut beefsteak pentru puii săi; altul cum... ș.c.l.

Toate aceste povestiri mai mult sau mai puțin istorice mă făcură a gândi că eu — vânător de iepuri și de prepelițe — o să fac o tristă figură, când mă voi întâlni c-o dihanie care fără multe complimente te ia în brațe; și cam cu rușine mărturisesc că începui a pierde ceva din gustul vânătoarei. Nu știu, ideea aceasta, sau îmbuibătoarea cină a părintelui egumen făcu că a doua zi cu adevărat eram bolnav, încât d. Cuza fu nevoit a mă lăsa să beau ceai în chilia arhimandritului, iar d-lui cu ceilalți se sui în munte. Din norocire, urșii, ca niște urși cu judecată, simțind că au a face cu un vechi vânător, nu cutezară a da ochi cu acest boier.

Păn-a nu pleca din T.Ocnei, m-am dus la Onești ca să vizitez pre proprietarul, cătră care mă leagă o veche prietenie. — Pe înfloritele șesuri a acestor frumoase domene, unde Cașinul și Oituzul se varsă în Trotuș, se primblă cocostârcii, coțofenele și turturelele, care de aice nu se duc mai departe. Deși dorința mea se învoia cu a d. Aslan de a rămânea mai mult la Onești, grăbindumă a mă pregăti ca să mă întorc la Iași, n-am putut zăbovi decât o zi, o zi de acele pre care românii le însemnau cu o peatră albă.

În sfârșit, am părăsit acest târgușor, unde, departe de intrigi și de supărări, petrecusem două luni de odihnă și de negrijă. I-am lăsat rămas bun, făgăduindu-i a-l revedea cât mai curând.

La Roman am găsit colb, am întâlnit judani trențoși; aceste îmi prevesteau apropierea capitaliei.

Când am zărit cele patru turnuri a mitropoliei, ce stau ca o masă răsturnată cu picioarele în sus, soarele scăldat într-un nour pulberos se ascundea după muntele Pionul.

Caџre!

Scrisoarea XXIX

(Judanii și florile) Decembrie 1854

Câte odată când sunt fără treabă îmi place a läinici pe ulițe, sau — cum se zice — a număra pavelele. Astă primblare, repetată de multe ori, îmi insuflă feluri de idei mai mult sau mai puțin filozofice, idei nevinovate ce mă fac a uita pentru câtva timp că viața e atât de scurtă și zilele atât de lungi! Ele în ochii mei îmbracă o formă care, din multul analiz ce-i fac, sfârșește prin a face o realitate. Astfel am observat că nimic nu caracterizează pe locuitorii unui oraș ca chiar orașul în care ei se nasc, trăiesc și mor. A măsura. A se preface într-o.

Un oraș tras cu sfoara, regulat, curat, unde zidirile sunt spoite și ferchezuite, dovedește că locuitorii lui sunt oameni regulați și

liniștiți; însă inima lor trebuie să fie rece ca și linia geometrică pe care o întâlnești la tot pasul. Din împotrivă, ăaceleî unde a descălecat și s-a așezat fiecare după plac și voie, au un *nu știu ce*, care place ochiului . Dacă Bucureștii n-ar avea noroi și greci , dacă Iașii n-ar avea tină și judani, negreșit că ar fi din cele mai plăcute posiții. Din nenorocire, au și ele — precum am zis — lepra lor! Și însă, dacă în capitala României găsești grădinile Cișmegiu, Chiselef ș.a.; dacă prin mahalale găsești livezi și primblări; (și) dacă la Iași nu afli decât o necăutată grădină publică, vina știți a cui este? — a judanilor carii au cotropit țara și au înădușit pe orășeni, pentru că judanul, din natură, este dușman florilor! și pentru dovadă vom întreba: Unde-s grădinile noastre ce ajunseseră a se face istorice? Unde-i grădina de la cerdacul lui Ferenț, de la Movilă, de la Stejar, Sprăvale-babă? — Vai! judanul le-a omorât!

Afară e soare și frumos; vântul primăverii a uscat glodul; căldura nu e încă atât de mare ca să-l prefacă în pulbere. Dacă nu ai bătături, și ai vreme , vină să ne primblăm puțin pe ulițile capitalei noastre, căci vreau să te încredințez că în adevăr judanul ce ne-a adus mârșăvia, ne-a gonit florile.

Să lăsăm Ulița-mare, căci ea s-a făcut un cafarnaum din care mai toți creștinii sunt exilați; să luăm alta ori-care *ad libitum*, și m-apuc rămășag că nu-mi vei arăta o casă locuită de un judan în care să se găsească o floare. A! iată, la o fereastră o gerană, câteva rozete, o micșunea galbenă: aicea șade un bărbier. Văd un ștergar Orașele. Place poetului. Tină și bulgaro-sârbo-greci. Nu aveți bătături și puteți dispoza de vreme... Căci ținem de a vă convinge.

Oare-care. întins pe o prăjină; bărbierița trebui să fie tânără. Bărbierul e mare amator de flori și de pasări. Are colivii cu sticleți, cu merle, și cu privighitori. El cultivă mai cu seamă merlele. Däunăzi un bărbier, care are mai multe sburătoare de acestea, văzând pe d. Delmary ce se întâmpla să treacă pe dinaintea dughenii lui și se oprise ascultând cu o sfântă oțerire concertul acestor pasări șuerătoare, îi zise cu multă bunomie: Domnule, nu cumperi două merle pentru treatrul d-tale? Ți le-oi da eftin. D. Delmary îi aruncă o căutătură fulgerătoare și îi întoarse spatele.

— Dar să ne urmăm drumul. Vezi cu ce iscusință stau împleticite ipomeile (rochița rândunelei) pe zebrelele acestei ferestre ? Oalele astea cu jale (stachys) și scabioase (fleur des veuves) ne spun că aice locuiește o văduviță; însă scabioasele și ipomeile tânjesc! Mai nainte, potirele lor roșii și albastre se desvăleau grațios sub lacrimile văduvei, dar de când un *cinovnic* pletos și bărbos de la un nu știu care Departament s-a pus să o mângâie, florile începură a fi uitate!... A! Iacă după perdelele acestea albe dediței, viorele și lăcrămioare. Cum se îmbină ele de bine cu răcoroasa fața a fetiței ce ridică un colț de perdea și se uită cu naivitate la noi! Copila aceasta e orfană. O mătușă a ei, cotoroanță bună de sugrumat, o pregătește pentru un bătrân bogat căruia voiește să o vândă. Sărmana floare, menită a se vestezi sub puturoasa suflare a desfrânării!

Odinioară ungurii obicinuiau la vreme de secetă, de lăcuste, sau altă calamitate publică, de îngropau câte o babă de vie . Astfel conjurau răul și scăpau țara. Oare n-ar fi bine să se exile — dacă nu să se îngroape — și la noi bătrâna aceea care, în loc să povățuiască tinerețea către bine, o împinge la vițiuri, și pătează haina cea curată a nevinovăției? Foarte amator... Directorul operei italiene. (Nota lui C.N.). Ferestrei acestei? Vasele. Îngropau de vie câte o babă.

Să ne depărtăm de aici cu toată plăcerea ce ne face vederea fetiței și a florilor; să mergem mai departe. — Iată un balcon împodobit cu flori aristocrate: camelii, fucții, volgamerii și felurite roze. Aici șede o curtezană care ziua petrece în baie și la oglindă, și noaptea în brațele... lumei... Dacă astă femeie, pe buzele căreia stă tipărit surâsul , și a căreia îndeletnicire e numai să placă, ar voi să ne spuie cât e de amară viața ei, ce se pare atât de plăcută; cu câte lacrămi — pe care e silită să le șteargă fără să vreie — scaldă elegantul său așternut; câte umiliri rabdă, câte defăimări suferă, ne-am întrista cu bună seamă gândind la viitorul ce o așteaptă în vreun spital!

Chiar de nu ți-aș spune, singur ai găci că în căsuța astă curățică, la ferestrele căreia se vede oale cu magioran, mintă, calapăr și busuioc șede un preot. *Cucoana*preoteasa iubește florile mirositoare pentru că și părintelui îi place mirosul de tămâie.

Drăgălașă soție! ea la toată zi întăi a lunii, dă cuviosului *sfeștoc* de busuioc proaspăt, legat cu o cochetă tasma neagră.

Iată că cutrierarăm câteva ulițe, și n-am văzut încă o floare la un judan. — Vrei să-ți desleg problema aceasta?

— Judanul e din fire speculant. Tot ce nu aduce bani în casă, tot ce nu se vinde și nu se precupețește, pentru el e un lucru de prisos. Florile nu-i fac nici o plăcere. Aceste scule a naturii sunt date pentru oamenii ce au o inimă tânără, și judanul știi că n-are inimă — precum dovedește camăta ce ne ia, — sau dacă are, ea este ferecată cu argint, încât printr-însa nu mai străbate nici o impresie, nici un fel de simțire.

Ce să facem dar? Să gonim judanii ca să avem flori, sau să gonim florile ca să avem judani? Surâsul. A șterge.

V-aș spune.

Scrisoarea XXX

(Băile de la Ems) August 1855

Facultatea din Berlin ne trimisese la Ems. Vrând-nevrând, deci a trebuit să o ascultăm: ne-am suit în vagon și: mână băiete! Mână băiete, adică, șuieră mașină!

După ce ne-am oprit o zi ca să vizităm Hanovru, ne-am urmat călătoria pănă la Colonia, unde trebuia să lăsăm fiara de uscat ca să luăm pre cea de apă.

Cel întăi lucru a unui călător, după ce ajunge în Colonia Agripina, este să vizite domul (această biserică măreață, cea mai mare zidire de stilul gotic din lume, care, începută la 1248, nu e încă gata, și nici va fi în timpurile noastre), și apoi fabrica lui Jean Marie Farina, care are privilegiul a parfuma cu apa lui ambele emisfere, însă informându-ne de locuința acestui vestit distilator, ni se răspunse că în Colonia sunt 23 de Jean Marie Farina, și toți se zic cei adevărați.

În câteva oare, vaporul te duce la Coblența, stație a călătorilor pe Rin, unde vapoarele se urmează regulat ca omnibusurile.

Eram acum aproape de sfârșitul drumului nostru. Am luat o trăsură care într-o oară făgădui să ne transpoarte la Ems. Chirigiul nostru trecând pe sub tunurile cetății Ehrenbreitstein, zidită pe coasta unui deal în dreptul Coblenței, ne spuse că artileriștii prusiani zic că cetatea aceasta nu se poate lua nici cu un chip. Nefiind competenți în asemene materie, l-am crezut ușor.

Curând intrarăm în ducatul de Nassau, care numără 38 mile patrate, adică ceva mai puțin decât un ținut al nostru.

Nimică mai frumos și mai pitoresc decât drumul acesta pe o șosea minunată, care după ce atinge țărmurile Rinului, unde se vede de ceea parte frumosul palat de Stotzenfels, apoi cotigește și apucă malurule Lanului. O cavalcadă de engleze călări pe magari ne anunță că intrăm în oraș. Oraș! Vorbă mare! Mai nimerit am zice sat, dar sat alcătuit de vro șăptezeci de frumoase oteluri ce se întind pe o vale îngustă pintre care curge Lanul. Aice toate casele sunt făcute nu pentru proprietarii lor, ci pentru străinii ce vin; de aceea, de la octomvrie și până la mai, Emsul este pustiu, însă cum se arată primăvara, el începe a se găti ca să priimească mulțimea călătorilor, pre care îi aduc la izvorul tămăduirii, din tuspatru punturile cardinale, regulat de două ori pe zi, trăsurile de la Coblența. Atunci începe a se desmorți Emsul, începe a trăi din mila fântânii Keselbriunen care dacă s-ar întâmpla să sece, zău nu știm ce ar face locuitorii lui.

Poziția acestui orășel e atât de romantică, îngrijirea atât de mare, încât nu te poți opri de a nu te plăcea în paradisul acest încântător, deși șederea în el te ține cam scump.

După ce ne-am așezat la otelul des Quatre Saisons unde fusesem recomandați, ne-am grăbit a ne duce să vizităm locul unde neguțitorii îți vând feluri de scumpe nimicuri.

Ne-am primblat prin grădina și frumoasa alee ce se întinde de la izvor până la casa cu patru turnuri. La urmă, am intrat în salonul de conversație. Aice era întinsă o masă lungă îmbrăcată cu postav verde, în mijlocul căreia sta o ruletă, coțcă privilegiată care scurge pungile străinilor, căci alteța sa duca de Nassau nu

învoiește supușilor săi să joace jocuri de hazard. Am găsit acolo mai mulți moldoveni cunoscuți. Moldovenii au ajuns acum, de unde nu-i sameni, acolo răsar.

Băile de Ems sunt frecventate de o soțietate aleasă. Pe la începutul timpului curei vin nemții, rușii, leșii; iar în iulie năvălesc franțezii și englezii; atunci nemțoaicele se eclipsează de crinolina și volanele parizienelor; însă deși eticheta face petrecerea îndestul de monotonă, cel puțin ai mângăierea că te găsești într-o adunare cumsecade. De la 7 și pănă la 9 oare, vezi trecând pe promenadă feluri de figuri care de care mai țanțoșe.

Vezi acest ofițer ce se primblă la braț cu un june elegant în civil? Unul e duca de Meiningen și celalalt prințul Gheorghe de Prusia. Iată contele de Morny. Văzându-l cineva fără nici o decorație, vorbind operă și *Bois de Boulogne* cu contesa d'Imécourt, ar zice că e un fașionablu de la jockey-club, iar nicidecum prezidentul corpului legislativ, și intimul lui Napoleon III. Dar figura astă poznașă ce face să râdă pe duca de Richelieu? Acesta-i Levassor, comicul de la *Palais-Royal*, care a venit aici ca să ne facă să petrecem câteva seri vesele.

Iată doamna Calerghi, fiica lui Neselrode, prințesa Rezinska, contesa Potoțca ș.a. Dama astă tomnatică, dar plăcută încă, întovărășită de două fete atât de elegante una altia, încât nu lear putea cineva deosebi dacă, prin un joc a naturii, n-ar fi una brună și alta blondă, dama asta e o americană bogată ce nu-i nici prințesă, nici marchiză; republicanii acești de piste ocean sunt mai presus de asemene deșertăciuni. Ea e doamna Hutton, nimic mai mult; dar, zău! dacă lumea nouă produce asemene frumuseți, nu știu de ce mai șede cineva în cea veche?

O, ce toaletă eccentrică la dama astă mică ce dă brațul marchizului de Chabannes, dar cât o prinde de bine, și cât e de gentilă miss Sheppart!

— Miss Sheppart? Ce-i aceea?

— E o mlădiță a Albionului răsădită în macadamul Parisului. Mai mult nu știu, și nici vreau să vă spun.

Nu vă mirați de eleganța toaletei astei dame nalte și palide. Dumneaei e madama Gerson. Toate aceste bogate atururi iese

din magazinul bărbatu-său, cel întăi (magazinul vreau să zic) din Berlin.

Pe bancul acela, lângă câțiva lorzi englezi, șăde generalul rus Enghelhard, ce vorbește c-un june ofițer din marina franceză, care-și pierdu un picior la Crâm. Ei fumă și conversează cu atâta familiaritate, încât n-ai gândi să sunt dușmani.

Precum videți, nu se poate nime jălui că nu e în bună companie, dar — o rezic — petrecerea e sarbedă, și viața îndestul de monotonă.

La 5 oare dimineața alergi la izvor, și pănă la 9 înghiți la apă caldă primblându-te — dacă nu plouă — prin grădină, și ascultând orhestru. Aice întâlnești tot aceeași soțietate, însă în haine de baie. Dacă vremea e închisă, vezi englezii înväliți în mari șaluri de lână, care le dă o înfățișare foarte poznașă; iar în boneta și capotul acesta, n-ai gâci pre dama cea elegantă ce-ai întâlnit-o aseară la promenadă. La 9 oare nu mai vezi pre nime la izvor. Toată lumea s-au tras pe-acasă ca să dejune, și să-și facă toaleta, încât două oare promenada și salonul sunt deșerte. La 11 încep a ieși. Ia seama bine să nu te ademenească magararii care te-așteaptă cu dobitoacele lor la scară. Mossie! Mossie! Vollen Sie reiten? îți strigă cu toții. De cumva din ochi-ți prepun că poate mai te-ai îndupleca a face o cursă, te-ai prăpădit! Te vezi încungiurat, înhățat în brațe și pus pe un magar care pleacă fuga, duduit cu bățul dinapoi de cornacul său, încât când te trezești, ești acum pe potica muntelui. Dacă ai scapat de cursa asta, n-ai decât a te duce în salon, unde jucătorii s-au adunat, sau la cabinetul de cetire, unde curiozii răscolesc jurnalele, ori la colonadă, unde lălăii cască gura pe la mărfurile expuse prin magazine.

Dar a trecut o săptămână. Ai călărit pe mai mulți magari, ai vizitat Nassau, Stoțenfels, Kemenau ș.c.l.., toți munții și colnicele. Cunoști toate obrazele cu care te întâlnești mai de multe ori pe zi; ai învățat de rost toate polcele ce le execută orhestrul, ai făcut inventariul tuturor bagatelelor din colonadă, ți-ai cercat norocul la ruletă, ți s-a lâncezit sufletul de apă caldă, în sfârșit poate ai avut noroc ca noi, să râzi de cântecele lui Levassor, să asculți încântătoarea vioară a lui Vieuxtemps, și fermecătorul glas a

privighitoarei nordului Jenny Lind, ce să mai faci? monotonia te-a săturat, și urâtul începe a se ivi.

Atunci contele Bismark, comisarul ducăi, iscodește vro nouă petrecere. Vezi anunțat odată că mâine fiind ziua aniversară a a.s. ducăi, va fi iluminație strălucită, serenadă cu muzică și armonie la redută. Poți vedea toate aceste pentru un florin? Altă dată, că la promenadă va juca muzica militară. Nu te-amăgi însă; ai s-auzi tot acele arii, tot de acei muzicanți, dar în haine militărești. Uneori e un *steeple chase* de nou soi. Într-o dimineață am văzut că se strânsese toți magararii din Ems și împregiurimi, cu urechiații lor cursieri. Întrebând ce va să zică asta, un poznaș ne răspunse că se pregătise cavaleria ducăi de Nassau ca să meargă să iaie Sevastopolul; era o alergare de magari, unde biruitorul se poartă pe una și singura stradă a Emsului, ca un triumfător roman.

Ne se mai spusese că codrii ducatului sunt plini de vânat, și că poți căpăta ușor și ieftin voia de a vâna, întovărășit de un pădurar; încât dacă te vei scula înaintea soarelui, și te vei înturna după apusul lui, negreșit poți întâlni două, trei căprioare: dar ți se dă de știre că nu poți trage în dobitoc, decât dacă are mai bine de un an, sau mai puțin de zece. Atunci cercetezi...

— Metrica căprioarei?

— Ba nu; dar când trece dobitocul, te întorci către pădurar și-l întrebi: — Ce vrâstă socoți că poate să aibă căpriorul acesta? Pădurarul se uită cu o căutătură ispitită, și-ți răspunde: „unsprezece luni!” sau „doi ani și jumătate, poți să-l împuști”. Mai de multe ori vânatul se folosește de conversația asta, și se face nevăzut; se întâmplă însă uneori, de ai vreme să tragi și să cadă. Atunci pădurarul ia dobitocul, care e destinat pentru masa ducăi, și îți lasă mulțămirea să te crezi bun vânător.

Frunzele însă încep a îngălbeni, avgust e către sfârșit, și nopțile s-au mărit. Nu-ți rămâne atunci altă de făcut, dacă nu vrei să pierzi toată iluzia Emsului, decât să alergi iute la Coblența, să te sui în cel întâi tren, fără să mai întrebi unde merge, și să te duci — unde te trage inima sau interesul.

Scrisoarea XXXI

(Alexandru Donici)

Când la 1812 Turcia în urma rezbelului ce avusese cu Rusia viola toate tractatele și capitulațiunile noastre, cedând puterii învingătoare jumătate din teritoriul Moldovei, și când magnații națiunii române strivite și umilite, în loc de a protesta, precum făcuse Ghica bătrânul când se luase Bucovina, nu găsise nimic mai nimerit, decât să se adreseze la Poartă, cerând în locul pământului cedat să se dea Moldovei câteva județe din Muntenia

multe familii rămaseră în Basarabia. Între aceste era și familia Donici, de origine veche și nenorocită.

Pe atunci Alexandru Donici era copil. Părinții săi neputându-l învăța limba sa (pentru că școalele române erau condamnate, Basarabia trebuind neapărat să se rusească), l-au trimis la Petersburg, unde alte învățături afară de cele militare neesistând, a trebuit vrând nevrând să-l facă oștean. Au plâns mult bieții părinți când au luat astă hotărâre; a plâns mult și el, depărtându-se de casa părintească; dar ce era de făcut alta decât să se supuie soartei sale? S-a dus la Petersburg și a intrat în corpul de cadeți. Însă avea el oare vocațiune pentru arta militară? Vom răspunde copiind un fragment din scrisoarea ce am primit de la dânsul, când după câțiva ani a căpătat rangul de ofițer.

— „...Când de pe malurile verzi și înflorite a Bâcului și a Răutului, unde mă scăldam vara sub caldele adieri a zefirilor, m-am văzut deodată pe țărmurile neguroase ale Nevei, unde se vede atât de rar soarele, unde în locul dulcii limbi cu care mă legănase mama, nu auzeam decât o limbă aspră ca și climatul; când mă văzui părăsit între străini ce nu mă înțelegeau, silit de dimineață
Vezi *Revista Carpaților* de G. Sion, *Nota lui C.N.* E vorba — probabil— de articolul: *Trădarea Basarabiei*, semnat Iassiorum Municipium.(*Rev. Carpaților,* 1861, I. p. 577,641).

până în sară a face marșuri cu mai multe oca de fier pe umăr și a învăța manevrarea puștei în douăsprezece timpuri, desperarea mă cuprindea și zeu! nu știu dacă arma pe care o purtam toată ziua, n-aș fi întors-o ca să o slobod în pieptul meu, dacă ar fi fost încărcată. Viind la cazarmă mă aruncam pe tristul meu pat; camarazii mei râdeau, cântau și se jucau, iar eu plângeam, gândind la țara mea, țară unde era Făt-Frumos și Ileana Cosânzana...”

Astfel se petrecură zilele sale, după ce, după mulți ani de suferință, fu numit *praporscinicu* (sub-locoteninte) și trimis la polcul N. de infanterie. Din norocire regimentul acela era tăbărât aproape de Basarabia. Donici abia se prezentă comandantului și, cerându-și concediu, alergă să-și vază părinții, însă nu găsi decât mormântul lor! Pierzând singura mângăiere ce-i mai rămăsese, se lăsă de oaste, și peste puțin trecu în Moldova.

Nu ne aducem aminte dacă mai trăia încă unchiul său Logofătul Andronachi Donici, care singur cu bătrânul Flechtenmacher știa pe atunci Pandectele, încât umbla asupra-i și-o epigramă care zicea: Dacă ai vro judecată, Mergi la Donici de-o arată; Că el până și-n pilaf Va găsi vrun paragraf... etc.

Nu știm unde găsea el paragrafurile, știm numai că era un om versat în jurisprudență, și că o prescurtare de legi ce el a publicat, este și astăzi căutată în tribunalele Basarabiei.

Aici Alexandru Donici găsi rude și amici, dar găsi mai ales limba sa. Voind să-și facă o pozițiune socială, intră în serviciul ramului decanic, și după ce își pierdu soția ce o luase, se însură de al doilea. Acum greutățile casei începură: copiii se nășteau pe tot anul, și el nu era avut. Cu toate aceste cu mica leafă ce avea, cu venitul unei Tatăl cunoscutului nostru artist. *Nota autorului.*

moșioare, și mai ales cu o mare cumpăneală și economie își ținea casa; iar virtuoasa lui soție se trase la țară, consacrându-se numai la creșterea copiilor săi. Singura lui recreațiune era poezia. Debutând prin *Căruța poștei* , cântecel care curând se făcu popular, traduse apoi *Țiganii* de *Pușkin*, poem atât de frumos și de natural, dar toate aceste erau mai mult pipăiri, până ce încercându-se cu apologul, se desveli adevăratul poet.

Pe atunci, mai mulți juni români ce-și terminase studiile în străinătate, înturnându-se în țară își propuseră a da un impuls literaturii lâncezânde. *Kogălniceanu* începu a preda un curs de istorie în colegiu; publica *Dacia literară* și *Arhiva română*, colaționa și da la lumină cronicele noastre uitate de atâta timp. *Alecsandri* stigmatiza ignoranța prin *Iorgu de la Sadagura*, cea întâi verigă a acestei prețioase salbe de bucăți teatrale cu care el împodobi scena noastră. *Donici* biciuia viciurile prin fabulele sale ș.a. Peste *Milcov*, *Eliad* , demn următor a lui *Lazăr*, corecta limba. *Boliac*, *Alexan- drescu, Rosetti* ș. a., urmând *Cârlovilor* și *Văcăreștilor* ne arătau în scrierile lor neimitabila frumusețå a limbii. În Transilvania și Banat, *Barițiu, Murășanu* ș.a. subțineau naționalitatea. Numai în Basarabia, abia bătrânul *Stamati* mai da semn de românism; *Hâncu* și *Hâjdău* amuțise. Se întreprinse publicarea unei foi literare, la care conlucram noi toți care scriam. Ea fu primită cu încântare de public, dar vântul pe atunci nu sufla la liberalism; ideile noastre nu erau gustate de un guvern care nu putea uita nici *Satirele* lui *A. Cantimir* , nici scenele din viața lui Lăpușneanu și a lui Ghica Cogălniceanul și luând drept pretecst o nevinovată poveste , sub cuvânt că atacăm religiunea suprimă foaia; aceste însă rămân a se descrie de acel ce va întreprinde de a publica istoria literaturii române, operă de care suntem lipsiți pănă acum. Traducere din slavonă de A. Donici și C. Negruzzi.*Nota autorului.* Vezi foaia *Propășirea*. Vezi *Toderică*.

Anul 1848, atât de priincios libertății popoarelor, a fost funest pentru litere. Toată lumea se aruncă în arena politică. Lira lui Lamartine se discordă, și telescopul Arago prinse ceață. Prea puțini din români rămaseră credincioși cultului muzelor, și între acești puțini nu trebuie a uita pe Donici. El făcea din când în când câte o fabulă, și după ce o cetea amicilor săi, o ascundea degrabă în portofoliu; și astfel a urmat, pănă ce oara morții a sunat!

Nu ne-am încercat a scrie biografia lui Donici; asta o vor faceo alții mai competenți decât noi. Nu vom termina însă această schiță ce e numai o tristă amintire, fără a reproduce cele ce am scris la moartea lui în ziarul *Trompeta Carpaților*:

„Alecu Donici nu mai este! Plângeți, dobitoacelor! Voi, cărora el știa a vă da atât spirit! Istoricul vostru a murit.

„Știm că ne va spune că avem mulți poeți, *infinitus est nume- rus*

, atât de mulți, încât nu mai putem alege pe cei buni din cei răi. Știu că sunt și destui prozatori, însă operele lor sunt atât de grele de mistuit, încât preferim a ceti*Alecsandria*, decât multe alte scrieri pretențioase. Este aceasta un viciu al gustului nostru? Se poate. Dară ne vine să zicem și noi cu poetul: Si Peau d'âne m'était conté, J'en aurais un plaisir extręme.

„Tot așa e și cu fabulele lui Donici. Cine nu-și aduce aminte de *Gâștele* , de *Pufușor pe botișor*, de *Judecata momiței*, de *Carul cu oale* , de *Măgarii din Parnas*, de*Lupul nazir*, ș.c.l., ș.c.l., ar trebui să le înșirăm pe toate.

De la Esop, pe care-l silabisim pe băncile școalei, pănă la Lafontaine, Krâloff, Donici, apologul ca și proverbul a fost totdeauna înțelepciunea națiunilor. În fabulă vezi pe judecătorul prevaricator, pe dregătorul nedrept; și acei pe cari nimene n-ar cuteza a-i numi pe nume, apologul îi arată, ca într-o oglindă, sub masca unui lup, a unei momițe, și toată lumea îi cunoaște. Și să nu crează cineva că e lesne a face o fabulă. Francia avu mulți fabuliști: nici unul însă nu ajunse pe Lafontaine, și să vă spun pentru ce? Pentru că fabula nu sufere secătura și umplutura: ea cere pe lângă talent o bunomie, un stil simplu; ea e datoare să spună numai ce trebuie, nici o silabă mai mult. Și cine avea mai multă bunomie decât Donici! În bordei ca și în palat, fabulele lui sunt cetite și înțelese.

„Când după un fatal duel, A.Pușkin, poetul rus a murit, guvernul a ordinat să se imprime operele lui cu cheltuiala statului și să se vândă în profitul urmașilor săi. Aceasta scuti pe familia ilustrului poet de a cerșători ca să capete pâinea de toate zilele. Oare acea ce făcu pentru Pușkin sub Țarul Muscalilor, să nu se facă pentru Donici sub Principele Românilor?”

Scrisoarea XXXII

(Despre limba românească)

Dacă ne încercăm a face oarecare observări asupra limbii noastre, facem cunoscut mai-nainte ca să fie tuturor știut, că n-avem nicidecum pretenția a fi priviți ca niște legiuitori sau cel puțin ca niște povățuitori, voim numai să emitem și opinia noastră alăturea cu a altor filologi, ce au lucrat și lucrează pentru limbă.

Ne aducem aminte de decadința în care căzuserăm în privința limbii sub domniile străine. În conrupția generală, se corupsese și ea! Nu mai era acum limba lui Dositeu și a lui Cantemir, nici a cărților bisericești; era un gerg hibrid, amestecat cu ziceri turcogrece etc. Atunci era de bun ton a vorbi numai grecește sau o românească pestrițată. Damele noastre începură a nu putea pronunța pe *ș*, pe *ч*, pe *ų*. Ele ziceau: *mozicule, nu stii că nu se* sede zos dinaintea dudușelor?

Așadar, limba moștenită de la străbuni, se căpia cu feluri de peticării eterogene și eram în risc a pierde cea ce aveam mai scump: limba!

În timpul acesta, vro câțiva literați transilvani și bănățeni, văzând cu groază că frații lor — noi din principate — ne ducem de râpă, începură a scrie mai multe dizertații prin care ne arătau originea noastră (ce începuserăm a o uita); dar cu toată bunavoință ce aveau de a ne îndrepta, scrierile lor aveau și ele defecte, căci și la ei se introdusese iarba rea (deși în mai mică câtime decât la noi): și ei aveau cârpele de ziceri germane și maghiare și terminații ungare, cari sunau rău la urechile noastre. Pe lângă aceste, noi nu eram deprinși cu scrieri serioase, noi care în ignoranța și superficialitatea noastră, ne socoteam foarte eleganți și eruditi, când făceam versuri precum cele următoare, model de pedantism și de rău gust:

Agalma tÓn AjrodthV emjucon ai zwntann
Cum că ești în vremea noastră, personne ne peut dire non.
Osoi jqan®un n s blpoun. s gnwrxoun gi qen
Ce arzi inimile toate, comme un puissant volcan.

A ouson t n deomnwn, t desm touV in'poll
Nu ne lasă să ne pierdem, en criant toujours hélas! etc.

Așadar, treaba ajunsese de a fi de tot comică, încât numai ridicolul ne putea mântui, aplicându-ne vorba poetului: Castigat ridendo.

Din norocire, un om veni; un om care-și știa în perfecție limba sa; un om ce era totodată poet, jurnalist, literator. El se numea *Eliad* . Acesta se apucă să desbrace pe*fata lui Chiriac*, cum o cheamă el, de toate țorțoanile străine ce o desfigurau, și arătândune-o întăi goală, ca pe Venera de Medicis, pentru ca să putem aprețui formele ei cele frumoase, se apucă să o învestimente cu hainele cu care era deprinsă și care o prindeau. Dar văzu că nu era destul a ne arăta grațiile fecioarei: trebuia să ne dreagă și gustul stricat, pricepu cu fireasca lui sagacitate că a brusca lecuirea, era a nu ne mai vindeca, și așa începu mai întăi a alunga o grămadă de slove ce nu ne trebuiau, lepădă pe Δ, pe И, pe ω, Ψ, ξ, etc., cu toată împotrivirea și strigătele noastre, care însă se potoliră îndată ce ne încredințarăm că puteam trăi fără dânsele, și că e mai românesc a scrie Teodor, sau Toader, decât Θεοδωρ... etc. Apoi puse a ne arăta mlădierea limbii prin traduceri din Lamartine și Byron.

Ca prin farmec, îndată mai mulți juni plini de inimă se grupară în giuru-i. Ei se puseră la lucru cu o activitate febrilă. Alexandrescu, Boliac, C.A. Rosetti desfășurară toată încântarea poeziei. Aristia ne făcu să facem cunoștință cu Omer și cu Alfieri. Bălcescu — pre care l-am pierdut — ne vorbi de Istorie, Cogălniceanu adună prețioase documente în *Arhiva română*; edită și colaboră la *Dacia literară*; în sfârșit, el dezgropă și dete la lumină *Cronicele noastre* , operă colosală. El și cu alți juni studioși fondă ziarul literar *Propășirea*, în care Alecsandri publică primele sale poezii ce avură atâta răsunet și care îl ridicară îndată la titlul necontestat de întăiul poet național al României, etc. etc.

Când gândește cineva că toate aceste se făcură în vreo doi, trei ani, se miră de ceea ce poate românul, când voiește.

Întâmplările anului 1848 au fost fatale literaturii române. Politica predominând, literatura amuți. Ei bine! Ce s-a făcut pentru ea în

curs de patrusprezece ani? Perfecționatu-s-a limba? Statornicitu-s-au regulile ei? Nicidecum! Atâta numai că am gonit slovele și am luat literele, fără a pune și bazele, după cari să le întrebuințăm în limba noastră. Atunci am văzut scriind fiecare cum îi plesnea în cap; fiecare își închipuise o ortografie. Și apoi deodată ne pomenirăm inundați de o mulțime de scrieri; și ce scrieri? Traduceri de romanțuri rele, în care traducătorii cădeau dintr-un exces în altul; căci în adevăr lipsiră zicerile turco-greco-slave, dar se introduseră cele latine-franco-italiane. Ne trezirăm cu poezii de felul acesta:

Charmată damicelă
Cu ochi ca de gazelă,
Te am, o columbelă,
Divină și mult belă... etc.

Nu samănă oare aceste cu „Agalma tÓV AjrodthV” pe care am citat mai sus?

Precum vedeți, eram departe de *Cămeșa fericitului*, de *Legenda lui Manoli* , de *Anul 1840*. În darn Bolintineanu, Crețianu, Dăscălescu se încercară a netezi poesia asta trasă de păr. Frumoasele lor scrieri erau înăbușite sub nămolul versificatorilor răi; încât când voia cineva a-și odihni spiritul de atâta sbuciumare, era nevoit a se înturna la *Curierul de ambe secse*, la *Propășire*, la *Magazinul istoric* , la *România literară*; pentru că ce interes aveau pentru noi *Muschetarii* lui *A. Dumas*, *Lelia* D-nei *G. Sand*, *Misterele* Parisului *a lui* E. Sue*, traduse într-o limbă ce, cu toată bunăvoința, nu se poate numi românească? Zău! stând a judeca câtă osteneală și-au dat traducătorii atâtor romanțuri, și cât timp au pierdut îndeșert, timp și osteneală ce ar fi putut fi întrebuințate spre a ne face cunoscute niscai opere bune, nu poate cineva decât a regreta activitatea în darn cheltuită atâtor oameni laborioși!*

Să venim acum la teatrul român, care avu o mare înrâurire asupra literaturii, și după ce vom isprăvi și cu el, vom arăta care ortografie ni se pare mai conformă cu limba noastră și publicul literat va decide în omneputința sa.

La 1833, frații Foureaux făcură într-o casă veche o sală de Teatru (de care Iașii era lipsit), ca să joace pantomima și danțul pe frânghie. Noutatea lucrului făcu să prospereze întreprinderea acestor industriași, încât se încercară a da și mici vodevile ce ocupară teatrul mai mulți ani. Atunci începură a se gândi și la un teatru român. G. Asachi cu asistența a câțiva amatori și a câți-va școlari ne dete mai multe bucăți traduse, care cu toată slăbiciunea actorilor de strânsură și mijloacele de care dispunea, ne dovediră că lucrul nu e așa de cu neputință precum se credea, și că limba română răsună tot așa de bine la ureche ca și sora sa italiană. Însă, nemărginindu-se în reprezentații de puterea actorilor săi, vroi să ne arate drama și opera. Văzurăm pe *Petru Rareș* și pe *Norma* . Dar aice, cu toată indulgența auditoriului, trupa de amatori făcu un mare fiasco, și publicul fără a-și răci dorința de a avea un teatru național, simți stâmpărându-i-se entusiasmul.

Guvernul se asociă cu dorința publică. El numi un comitet teatral , care să se ocupe cu alegerea pieselor, cu înființarea personalului etc. Îndată însă ce junii membri ai comitetului primiră cu plăcere astă onorifică însărcinare, tot el, guvernul, prefăcu comitetul în întrepriză și pe membrii lui în directori fără voie. Gluma era cam groasă, căci acum nu era vorba a cheltui numai timpul, era a deslega și punga. Cu toate aceste, iluziile juneței — erau juni atunce— care abordă cu curagiu orice întreprindere, când ea are de scop un bine public, făcu pre improvizații impresari a se apuca cu tot dinadinsul de lucru, mai ales când era în joc și amorul lor propriu. Ei erau îndatoriți a ține două trupe, una franceză și alta română, și pentru asta li se da o subvenție de patru ori mai mică decât este astăzi.

Aduseră o trupă franceză, care juca vodevilul, drama și opera comică; și publicul își poate aduce aminte, că de atunci n-a avut mai buni actori. Însă nu era acesta greul! Gerul era teatrul român pentru care trebuia creat tot: decoruri, piese, personal etc.

Ce era de făcut? Nu se mai putea lua băieții de pe băncile școalei ca să se urce pe scenă; ei aveau de învățat lecțiile lor, iar nu piese de teatru. Impresarii noștri se gândiră mult; și după mai multe idei, care de care mai ciudate, căci unul propunea să

tocmească oameni pre care îmbrăcându-i în hainele respective să iasă pe scenă pentru formă, și rolul lor să se citească de un lector ad-hoc între culise, altul zicea ca să se tipărească piesa și să se împartă la privitori care să o citească în sunetul orchestrei etc. etc. În sfârșit, primejdia fiind mare se decidară, ca generalii când au a face vreo întreprindere riscată, să facă apel la junii *de bonne* volonté *. Apelul lor fu auzit. În curând mai mulți tineri se înfățoșară și o trupă ca prin minune se găsi înființată. M. Kogălniceanu.—V.Alecsandri.—C.Negruzzi.(*Nota autorului*).*

Dar cu toată buna lor voință, acești *enfants perdus* nu cunoșteau nici rudimentele artei dramatice. În lipsa altora, impresarii noștri se făcură profesori de declamație și de mimică: s-apucară a învăța pre actori aceea ce și ei știau, sau mai bine zicând nu știau. Ce e dreptul, la început actorul uita că nu trebuie să stea decât cu fața spre public; actorița, în loc să iasă pe ușă, ieșea prin părete, dar publicul era indulgent; el râdea și aplauda.

Acum trupa cam schioapă, cam nemernică, era plină de dorința a se produce și plină de speranță în viitorul ei. Decorurile se barbuilase, se cârpise, nu mai lipsea decât Materia... piesele! La toate se gândise, afară de repertoriu.

Adunându-se toate traducerile ce se găsiră pe la librării și aice și peste Milcov, se văzu că nu se putea da nici Orest, nici Mahomed, nici Alzira. Chiar cele mai ușoare din piesele lui Moličre erau grele pentru nouii actori. Nu rămase alta decât tot impresarii să se facă și autori și traducători. Se puseră tustrei pe lucru; aleseră din repertoriul francez și german acele ce le părură mai lesnicioase, mai potrivite cu puterea nouilor actori, și traducând, prelucrând, uneori localizând, reprezentațiile începură; publicul se mulțumi, actorii se încuragiară și treaba mergea strună.

Douăzeci și mai bine de ani au trecut de atunci. În timpul acesta, acești oameni au avut mult mai serioase ocupații în țara lor. Sunt sigur însă că tot nu uită timpul acel ferice, a căruia suvenire singură mai poate aduce un zâmbet pe vestejitele lor buze, mai poate să le descrețească fruntea pleșuvită!

Să ni se ierte astă digresie.

Puțin câte puțin, trupa se îmbunătăți. Dintre actori se desveliră adevărate talente. Poni, Teodorini, Lukian, Sterianca, Gabriela etc. puteau aborda acum orice rol fie el cât de greu. Repertoriul se îmbogățea, și Alecsandri începu a ne arăta frumoasele lui opuri. *Iorgu de la Sadagura* fu întâia sa piesă originală. Ea avu un mare succes, căci autorul, biciuind xenomania, ridiculiza defectul ce aveau și au încă junii educați în străinătate de a găsi toate cele rele în țara lor.

Aceste toate avură o influență mare asupra limbii. Dacă unele piese aveau oarecare expresii familiare, ele erau la locul lor și îndată venea dialogul elegant, fără pretenție și natural. Comedia nu ajunsese a fi burlească, și drama era tragică, fără a fi sbuciumată și hidoasă. Publicul își aduce aminte de Poni, mort în floarea vieții în *Angelo, Lazar păstoriul* etc. de Teodorini, în *Jucătorul*, *Saul* etc., când la teatru petreceam și noi câteva ore plăcute din cele mai multe neplăcute a vieții.

Acum impresarii noștri mulțămiți că au pus temelia teatrului național, se retraseră. Alte direcții îi urmară, care nu avură a se lupta cu greutățile ce întâmpinaseră ei. O nouă sală de teatru se clădi și M. Millo luă direcția.

Negreșit că ea nu putea cădea în mai bune mâini. M. Millo, autor și actor, era singur în stare a consolida edificiul, ridicat cu atâte ostenele. El ne arată pe scenă mai multe piese precum *Piatra* din casă, Samson, Chirița, Nișcorescu *etc., avură succese fabuloase. Concursul lui Alecsandri,* l'enfant gâté *a nostru, făcea că era destul să se arate numele lui pe afiș pentru ca să se umple sala, unde răsuna și încântătoarea vioară a lui Flechtenmacher. Într-un cuvânt, teatrul românesc era în floarea lui.*

Dacă însă un curios ar fi observat cu sânge rece mersul său, ar fi văzut cu întristare că nu are baze solide. În adevăr aveam o trupă recrutată dintre tineri înamorați de arta dramatică, aveam o sală spațioasă, dar trupa actorilor nu avea decât aplaudele publicului, și când se închideau porțile teatrului, oamenii aceștia rămâneau pe pavea, fără să se mai gândească nimeni la dânșii. Sala clădită într-un capăt departe de centrul orașului avea pe lângă aceasta și alte defecte. Lăsând că era lipsită de acustică, dar era umedă și rece; actorii căpătau junghiuri, junghiurile aduceau oftică, și în

curând Poni, P. Neculau, Marghioala, Sterianca, N. Teodor etc. se făcură tristele ei victime!

Cu cine se înlocuia deșertul ce se făcea în rangurile acestor luptători? Cu alți devotați tineri, cari aveau aceeași perspectivă: lipsa și oftica?

Unii dezertară; Millo și Teodorini se duseră departe să caute un mai bun noroc. Alții, inturnându-și ochii lăcrămați de la scena ingrată ce fusese primul și singurul lor amor, fugeau cu o imprecație, *vade retro*! și căutau a găsi vreo altă carieră care le promitea cel puțin un adăpost și o bucată de pâine la bătrânețe.

Așadar, teatrul român începu a decădea, căci el nici avea chip a se subținea, fără un conservatoriu, fără o școală cari să formeze actori pentru a înlocui pre cei ce desertau, pe cei ce mureau! și dacă din când în când se mai da reprezentații române, ele erau numai o întreprindere hazardoasă a unor oameni curagioși, pe care curând o făcea să cadă indiferența Philaminfelor amoroase de scena străină, ce găseau că a merge la teatrul național nu era de *bon ton*.

C'est une chose, ma chčre, horrible, une abomination!

Pesemne n-ai băgat de seamă că lui Jean îi zic Ion? Știm că un project ce se făcuse pentru teatru, zace îngropat în arhivele Ministerului de externe ca și dorința exprimată de Cameră de a se clădi o nouă sală pe locul teatrului vechi. Să sperăm că le va veni și lor rândul de a ieși din mormântul lor.

Pănă atunci, să vorbim de limbă și de ortografia ei.

Nu ne-om încerca a dovedi origina limbii noastre; filologi studioși și oameni mai competenți decât noi au făcut-o aceasta. Vroim să vorbim numai de oarecare anomalii ce există în literatura limbilor nu mai puțin curioase decât acele ce uneori întâlnim în natură. Așa d.e. vedem limba polonă scrisă cu litere și limba română cu slove, când ar fi trebuit să fie tocmai din contra.

Care să fi fost cauza acestei monstruozități și cui suntem datori cu acest nou păcat? Tot acelor cărora le suntem datori multe de toate: clerului bigot și ignorant. Papiștii nu lăsară pe poloni să scrie cu slovele lor, temându-se de slavii ortodocși de cari ei erau

încungiurați. Grecii asemenea îndemnară pe români ca să se Gr. Alexandrescu. *Nota lui C.N.*

servească cu slovele cirilice, ca nu cumva să se strecoare printre ei odată cu literele și ritul apusean. Astfel, slavul adoptând alfabetul latin, fu silit a-l împestrița cu felurite semne pentru ca să poată răspunde la pronuncia lui groasă și guturală, iar românul se văzu încărcat cu o mulțime de vocale urâte cari nu erau ale lui încât acum când am reluat literele străbune, ne găsim într-o mare vălmășeală și suntem nevoiți a întrebuința și noi tot soiul de accente, când deasupra, când dedesubtul literelor, pentru ca să putem arăta tonurile acele groase ce au prins rădăcină în limba noastră. Astă prozodie de porunceală se făcu cu atât mai grea, cu cât fiecare inventa o etimologie și o tecnologie proprie a sa.

Ne aducem aminte că — sunt acum mai 20 de ani — noi am fost chemat luarea aminte a literaților noștri asupra unei slove blăstemate care a substituat mai la toate vocalele noastre și care singură ne silește a orna aceste nenorocite vocale, *qui n'en peuvent* mais *! cu feliurite căciuli, care de care mai cornorate sau mai ascuțite. N-avem nevoie s-o mai numim; lectorii noștri o vor cunoaște. Pănă când deci va veni timpul s-o alungăm ca să scăpăm de dânsa, s-avem răbdare și să ne servim pe vrute pe nevrute cu accenturi, ferindu-ne însă de a abuza prea mult de ele. Ar fi foarte de dorit ca din toate provinciile României alegându-se câte un filolog, să se alcătuiască un comitet care să stabileze odată ortografia și prozodia noastră; și dacă s-ar face aceasta și acei bărbați învățați ne-ar face onoare a ne întreba care e ideea noastră în acest obiect, ne-am mărturisi simbolul credinței noastre literare cam în felul următor:*

Credem în origina limbii române și mărturisim literele străbune, dar nu ne plac inovațiile nepotrivite cu natura limbii, și anume: Urmează: *și firește că limba lui cea pură se îngroși și se abastardi, încât...* Vezi scrisoarea XV (*Critică*).

1. Nu ne place întrebuințarea consoanelor duple, ce sunt numai o învălmășeală și o greutate la învățarea gramaticii. Numai la foarte puține și rare ziceri străine le-am primi ca o escepție.

2. Suntem contra lui ŭ pe care îl socotim numai o împlutură de prisos, și nu l-am întrebuința decât ca să deosebim pluralul din singular, d.e.: *eram eu*, *eramŭ noi* etc.

3. Nu ne putem învoi cu *ciune* și cu *iune*; pentru că dacă avem câteva ziceri cu astă terminație, ni se pare că n-ar fi un cuvânt ca să ne lungim toate substantivele cu un cot mai mult când mai ales ea nicicum nu le-ar face mai frumoase și când în latină asemenea terminații nu esistă.

4. Asemenea chiar sub amenințare de a fi numărați între ignoranți și ruginiți, nu vom zice: *apt, aptiv, respept, carapter,* etc. în loc de *act, activ, respect, caracter,* căci dacă am zice aceasta am fi siliți să zicem poate și *năciune* în loc de *nație*, și cine mai știe câte altele.

5. Mai credem că dacă *ḑ* se pronunță ca *z* în cuvintele ce derivă din latină, n-ar trebui a se scrie *vezänd* în loc de *vedänd* etc., pentru că de nu era a se păzi etimologia, era de prisos a relua literele și a lepăda slovele. Asemenea ni se pare că nu e generos a abuza de bietul *d*. Să nu facem pre *Zoița* și pre *Zamfira Doița* și*Damfira* , precum nu s-ar cuveni să scriem *ḑabala*, *ḑimbet*, *ḑiḑanie* în loc de *zabală*, *zimbet*, *zizanie* etc. Dacă suntem siliți ca să zicem *zeamă de vardă* în loc de curechi murat, cel puțin să nu scriem *deamă de varză*